

KOOTAAN KAIKKI HULIKAANAINES VENÄLÄISISTÄ SOTAVANGEISTA

Sotavankileiri 24 eli kurileiri 1942-1944

Suomen historian pro gradu
Jyväskylän yliopisto
Maaliskuu 2000
Petteri Syrjämäki

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos Historian laitos
Tekijä Syrjämäki, Petteri Matias	
Työn nimi KOOTAAN KAIKKI HULIKAANIAINEN VENÄLÄISISTÄ SOTAVANGEISTA - Sotavankileiri 24 eli kurileiri 1942-1944	
Oppiaine Suomen historia	Työn laji Pro gradu
Aika Maaliskuu 2000	Sivumäärä 121 sivua + liitteet
<p>Tiivistelmä - Abstract</p> <p>Suomen armeija otti jatkosodan aikana n. 64 000 neuvostosotilasta sotavangeiksi. Pääosa sotavangeista saatiin ensimmäisen sotavuoden aikana, jolloin uskottiin sodan loppuvan nopeasti ja vankeuden jäävän lyhyeksi periodiksi. Näin ei kuitenkaan käynyt ja ongelmaksi vankileireillä nousivat kurittomiksi koetut vangit, joiden valvontaa osana suurempaa joukkoa pidettiin liian vaikeana toteuttaa. Sotavankien hoidosta vastaavat armeijan tahot päättivätkin vuoden 1942 kesällä perustaa erityisen kurileirin eli Sotavankileiri 24:n, jonne keskitettäisiin sellaiset sotavangit, joilla katsottiin olevan haitallinen vaikutus ympäristöönsä.</p> <p>Tutkimuksen tavoitteena on selvittää minkälaista vankiainesta kyseiselle erikoisleirille koottiin. Toisena tavoitteena on tehdä yleisellä tasolla vertailua siitä millä tavalla kurileirin olosuhteet poikkesivat niistä olosuhteista, jotka vallitsivat ns. tavallisten sotavankien keskuudessa. Lisäksi pyritään tarkastelemaan sitä kuinka toiminta muuttuu sodan kestäessä. Päälähteenä käytetään Sotavankileiri 24:n arkistoa, jota täydennetään sotavankiorganisaation ylätason kirjeistöillä.</p> <p>Kurileirin perustamisella pyrittiin aikaansaamaan riittävän ankara rangaistus ja tehokas pelote kurittomille sotavangeille. Suurin osa siirrettiin karkaamisyrityksen vuoksi, mutta karkureiden lisäksi leirille sijoitettiin myös muita eri syistä vaarallisiksi katsottuja vankeja. Virallisten ohjeiden mukaan leiri ei eronnut muista leireistä huoltonsa tai kurinpito-ohjesääntöjen kannalta tarkasteltuna. Ainoana poikkeuksena olivat normaalia tiukemmat turvallisuusohjeet, joita perusteltiin vankiaineksen laadulla. Leirin käytänteissä korostui kuitenkin varsinkin toiminnan alkuaikana tiukan kurin ylläpitäminen. Kurileiri oltiin ilmeisesti alunperin suunniteltu suljetuksi, mutta ajan kuluessa siitä jouduttiin luopumaan, koska leirille tarvittiin tilaa uusille vangeille, siirtoa käytettiin palkkiona ja sotavankien muodostaman työvoimareservin merkitys kasvoi. Sodan loppupuolella ryhdyttiin myös yleisemminkin kiinnittämään huomiota vankileirien olosuhteisiin, mikä heijastuu myös kurileirille.</p>	
Asiasanat Jatkosota, sotavangit, sotavankileirit, kurivangit, kurileiri	
Säilytyspaikka	
Muita tietoja	

Sisällysluettelo:

1	JOHDANTO.....	2
1.1	SOTAVANKILEIRI 24 TUTKIMUSKOHTENA.....	2
1.2	ARKISTOLÄHTEET.....	13
2	KURILEIRI SYNTYY KÄYTÄNNÖN TARPEISTA.....	16
2.1	KARKURIT ERITYISTÄ HUOMIOTA VAATIVANA ERIKOISRYHMÄNÄ.....	16
2.2	KURILEIRIN PERUSTAMINEN JA KEHITYS.....	20
3	ERIKOISLEIRIN ERI VANKIRYHMÄT JA KANSAINVÄLISET SOPIMUKSET.....	26
3.1	ERIKOISVALVONTAA VAATIVAT VANGIT.....	26
3.1.1	Levottomin aines yhdelle leirille.....	26
3.1.2	Karkurit.....	32
3.1.3	Työstä kieltäytyneet vangit.....	35
3.1.4	Poliittisesti epäluotettavina pidetyt vangit.....	37
3.1.5	Desantit, ym. vakoilu- ja tuhoamiskoulutuksen saaneet vangit.....	39
3.2	ETUOIKEUTETTUA KOHTELUA SAAVAT RYHMÄT.....	43
3.2.1	Heimosotavangit.....	43
3.2.2	Upseerisotavangit.....	51
4	KURIVANKIEN MÄÄRÄN KEHITYS.....	55
5	SUHTAUTUMINEN KURIVANKEIHIN JA SEN MUUTOKSET.....	61
5.1	HULIKAANIEN KURISSAPITÄMISEN VAATIVAT KEINOT.....	61
5.2	RUOKA.....	71
5.3	VAATTEET.....	78
5.4	KURILEIRIN KARKURIT.....	81
6	LEIRIN HENKILÖKUNTA.....	89
6.1	"HULIKAANIAINEKSEN" VALVONTAAN TARVITTAVAN MIEHISTÖN LAATU.....	89
6.2	...JA MÄÄRÄ LEIRIN JOHDON ONGELMINA.....	97
7	KURIVANGIT TYÖVOIMANA.....	100
8	KUN TAVALLISET RANGAISTUKSET EIVÄT RIITÄ.....	109
9	LÄHTEET.....	116

LITTEET

1 Johdanto

1.1 Sotavankileiri 24 tutkimuskohteena

Ryhtyessäni tekemään tätä työtä minulla oli luonnollisesti jonkinlainen ennakkokuva venäläisistä sotavangeista. Se oli syntynyt lähinnä tuona aikana eläneiden kotipaikkakuntani ihmisten kertomuksista, joissa muisteltiin pääasiassa seuraavalla tapaa: ”Kyllä niitä venäläisiä sotavankeja oli tuossa naapurissakin töissä. Eivät ne eronneet mitenkään tavallisista rengeistä, söivät muun talonväen kanssa samassa pöydässä, eivätkä olisi millään halunneet lähteä pois talosta, kun siellä oli niin hyvät oltavat.” Kuvatut sotavangit olivat siis tyytyväisiä oloihinsa, eikä negatiivisia puolia kertomuksissa ollut tai niitä ei haluttu muistella.¹ Mutta olivatko kaikki sotavangit yhtä tyytyväisiä oloihinsa Suomessa ja minkälainen oli tyytymättömien kohtelu?

Sotavankeja koskeva tutkimus on Suomessa suhteellisen vähäistä, mihin on voinut olla osasyynä haluttomuus rikkoa edellä olleen kaltainen idyllinen kuva siitä, miten sotavankeja maassamme sodan aikana kohdeltiin. Tämän tutkimuksen kannalta erittäin tärkeä aiempi tutkimus voidaankin rajata lähinnä neljään teokseen:

Timo Mikkolan Helsingin poliittisen historian laitoksella 1976 tekemä pro gradu – *Sotavankikysymys Suomessa 1941-1944* on ensimmäinen sotavankeja käsittelevä laajempi tutkimus, johon kaikki muutkin aiheesta myöhemmin käsitelleet viittaavat erittäin ahkerasti.² Työssään Mikkola on käyttänyt sotavankien käsittelystä vastuussa olleiden ylätason toimijoiden tuottamaa materiaalia ja selvittää organisaation kehitystä sekä yleisellä tasolla sotavankien Suomessa saamaa kohtelua.

---

¹ Hyvin pitkälle samanlaista kuvaa sotavankien oloista ainakin sodan loppuajoilta saa myös tutkimuskirjallisuudesta. Ks. esim. Hokkanen 1994.

² Tässäkin tutkielmassa voisi olla huomattavan paljon enemmän viittauksia kyseiseen teokseen, mutta Mikkolan työtä on perustutkimuksena käytetty niin paljon myöhemmissä tutkimuksissa, ettei siitä enää siitä enää löydä mullistavaa uutta tietoa kuin erikoiskysymyksissä.

Eino Pietolan 1987 kirjoittama *Sotavangit Suomessa 1941-1944*, joka ei varsinaisesti ole tutkimus, vaikka sitä esitelläänkin dokumentteihin perustavana teoksena sotavankien kohtelusta. Tietojen oikeellisuutta on mahdotonta tarkistaa lähdemerkintöjen puuttuessa ja muutenkin koko teksti on Pietolan omien, hänen toimiessaan sotavankileirillä aliupseerina saatujen, kokemusten sävyttämää. Syyllisiksi kaikkiin epäkohtiin ja väärinkäyttöksiin kirjassa esitetään päällystö sekä leirien toimintaan vaikuttaneet muut ylemmät tahot, miehistön suhteet sotavankeihin taas kuvataan erittäin hyväksi. Syyllisten löytäminen tapahtuu välillä naurettavan helposti, mitä työtä helpottavat kirjassa erittäin voimakkaasti ilmaistut omat tulkinnat, joista ainakin osa voidaan osoittaa virheellisiksi. Pietolalla on myös joissakin käsitteiden tulkinnossa epäselvyyksiä, jotka osaltaan antavat virheellistä kuvaa. Kirja on kuitenkin luultavasti yleisön joukossa tunnetuin asiaa käsittelevä teos ja aiheuttanut aikanaan vilkasta keskustelua aiheestaan, joten sekin on otettu lähdeteokseksi.³

Yksi perusteoksista on myös 1990 julkaistu Raija Hanskin *Behandlingen av krigsfångar under vinter- och fortsättningskriget*, jossa on tutkittu sitä, miten Suomen ja Neuvostoliiton sotien aikana ottamien sotavankien kohtelu vastasi niitä velvoitteita, joita kansainväliset sopimukset edellyttivät. Käsittely keskittyy lähinnä suomalaisten toimintaan omien sotavankiensä käsittelyssä jatkosodan aikana, mikä on tietenkin ymmärrettävää tämän sotavankeuskauden pidemmän keston ja laajemman lähdemateriaalin vuoksi. Talvisodan aika ja Neuvostoliiton ottamien sotavankien käsittely jää pienemmälle huomiolle.

Juha Kujansuun 1999 valmistunut lisensiaattityö – *Kenraalikoppi ja Sikalaryssät. Jatkosodan politrukki ja upseerisotavangit*, jossa Kujansuu jatkaa pro gradussaan⁴ aloittamaansa sotavankien erikoisryhmän eli upseerisotavankien tutkimista ja laa-

³ Ks. Kujansuu 1999, s.2-3.

⁴ Kujansuu, Juha: *Upseerisotavangit. Neuvostoupseerit Köyliön upseerisotavankileirissä*. 1995. Tässä tutkimuksessa on viitattu upseerisotavankienkin kohdalla vain lisensiaattityöhön, koska pääasiat olivat molemmissa tutkielmissa samoja.

jentaa sen koskemaan myös poliittisen päällystön kohtelua. Nämä tutkielmat ovat ensimmäisiä, jotka käsittelevät perusteellisesti sotavankeja leiritasolla. Tämän tutkimuksen kannalta oli erittäin harmillista, että Kujansuu rajasi pois tutkimusalueestaan muut samalle vankileirille poliittisen päällystön kanssa sijoitetut vangit. Käsitelyosuudessa näistä ryhmistä oli kuitenkin muutamia hiukan epätarkoiksi jääviä mainintoja. Esim. tarkempi tieto siitä käytettiinkö Sotavankileirillä 3 desantteja, yms. erikoiskoulutuksen saaneita vankeja työvoimana vai olivatko he, kuten puhtaasti poliittisista syistä leirille lähetetyt vangit, täysin eristettyjä ulkomaailmasta olisi ollut hyödyllistä.

Tutkimus olisi saattanut antaa lukijalleen enemmän, mikäli Kujansuu olisi laajentanut näkökulmaansa myös ”tavallisten” sotavankien suuntaan, koska sillä tavalla työhön olisi tullut lisää syvyyttä ja tavoitteena ollut erikoisryhmien saaman erilaisen kohtelunkin selvittäminen olisi avautunut paremmin. Samoja lähdeaineistoja käyttäneenä en voi myöskään yhtyä täysin kaikkiin Kujansuun tekemiin päätelmiin.

Sotavangeista on tietysti mainintoja monissa muissakin tutkimuksissa. Suurimmassa osassa niistä ongelmana on vain lähinnä se, että niissä käsitellään pääasiassa vankinhoitolaitoksen ja sotavankiorganisaation keskinäisiä suhteita, jotka eivät enää tämän tutkimusajankohdan kannalta olleet niin tärkeitä.

Kaiken aiemman tutkimuksen päätuloksena oli se, että suomalaisilla oli ongelmia sotavankiensä käsittelyn suhteen. Nämä johtuivat varsinkin alkuaikoina paljon odotettua suuremmasta vankimäärästä, jonka hoidosta talvisodan mallin mukainen organisaatio ei kyennyt oikein suoriutumaan. Sodan jatkuessa organisaatioon ja sotavankien kohdalla ilmenneisiin ongelmiin pyrittiin kiinnittämään enemmän huomiota ja oloja vankileireillä saatiin parannettua. Lisäksi suhtautumiseen ja kohteluun olivat vaikuttamassa kulloinenkin sotilaallinen tilanne, aiemmat ennakkoasen-

---

teet kommunismia sekä Neuvostoliittoa ja sen eri kansoja kohtaan, merkitys työvoimana, yms. asiat.

Kurivankien tutkiminen on erilaisten erilaisten tutkimusta. Erilaisilla tarkoitetaan marginaaliryhmää, joka muodostui kulloistenkin valtaa käyttävien ihmisten mielestä niin paljon yhteisön normeista poikkeavaksi, että oli yleisen edun mukaista ryhtyä erityisiin toimenpiteisiin tämän ryhmän sopeuttamiseksi tai eristämiseksi, tavoitteena suojella yhteisöä poikkeavien aiheuttamalta vaaralta. Erilaisuus ei ollut ehdoton käsite, sen vaihtelu riippui kulloisestakin määrittelijästä ja tilanteesta.⁵ Jo sotavangit yleisesti ottaen muodostivat oman erilaisten ryhmänsä, jonka valvonta koettiin tärkeäksi. Tästä erilaisten joukosta erosivat omaksi marginaaliryhmäkseen ne vangit, joiden ei katsottu sopeutuvan tavallisten vankien joukkoon, millä voidaan perustella nimitystä erilaiset erilaiset.

Tämän työn voidaan katsoa olevan osa uudemman tutkimuksen suuntausta, jossa pyritään erottamaan kasvottomasta sotavankimassasta erilaisia ryhmiä. Tutkimuksen kohteena Sotavankileiri 24 eli ”kurileiri”, kuten sitä myös kutsuttiin, muodostaa oman mielekkään kokonaisuutensa, koska sillä oli selkeä funktio tiettyjen vankiryhmien eristämässä muista sotavangeista ja säilyttämisessä tavallista tarkemman valvonnan alaisuudessa.

Sosiaalishistoriassa on perinteisesti keskitytty rakenteiden tutkimukseen. Eroa makro- ja mikrohistorian välillä on pyritty pienentämään korostamalla sitä, että toiminta ja rakenteet eivät ole vastakkaisia vaan ihmiset muokkaavat toiminnallaan rakenteita.⁶ Sotavankileirin tapauksessa edellä mainitun voidaan katsoa tarkoittavan sitä, että on tärkeää tarkastella myös sitä kuinka ylempää tulleisiin ohjeisiin suhtaudu-

---

⁵ Nygård 1998, s.11-12.

⁶ Haapala 1989, s.23-25.

taan käytännön toimijoiden tasolla, jotta saataisiin kokonaisvaltaisempi kuva tilanteesta.

Mikrotason ongelmana on useimmiten se, kuinka luotettavaa kuvaa mikrotason tarkastelu antaa suuremmasta kokonaiskuvasta. Matti Peltonen esittää kolme eri tapaa lähestyä edustavuudesta aiheutuvaa ongelmaa. Hänen mukaansa mikrotason toimintaa tutkittaessa voidaan pyrkiä etsimään ”johtolankoja”, jotka ovat luonnollisella tavalla osa suurempaa ilmiötä ja antavat tällä tavoin tietoa siitä. Toisena tyyppinä voidaan nähdä tutkittavan kohteen ymmärtäminen suuremman kokonaisuuden pienoismallina. Kolmas tapa yhdistää mikrohistoriallinen tutkimus laajempaan kokonaisuuteen on katsoa marginaalisen ilmiön edustavan tavallista selkeämmin valitsevia katsantokantoja.⁷ Tässä tutkimuksessa on piirteitä kaikista kolmesta tavasta ja niiden erottaminen toisistaan olisi erittäin vaikeaa.

Tällaisen suhteellisen pienen ryhmän ja rajatun aikavälin tapauksessa on toimiva, vaikka käytettävissä olevan aineiston avulla ei voidakaan paneutua täysin yksilötasolla tapahtuvaan tarkasteluun.⁸ Tämä ongelma heijastuu työssä lähes koko ajan, koska leirin toiminnan perustana ovat jatkuvasti eri tasoilla olevien toimijoiden subjektiiviset tulkinnat säännöksistä ja niiden vaatimista toimista.

Tutkimuksessa pyritään huomio kiinnittämään pelkästään alkuperäiseen kurileiriin ja sinne rangaistavaksi siirrettyihin vankeihin. Sotavankileiri 24:n osasto II, joka perustettiin 30.11.1943 ja käsitteli tavallisia sotavankeja, on rajattu lähteiden sallimien mahdollisuuksien puitteissa pois tutkimuksesta.⁹ Toiseksi työstä on rajattu pois sotilashallintoalueen sotavankileirit sekä siviiliväestölle perustetut keskityslei-

---

⁷ Peltonen 1999, s.130-132.

⁸ Samanlainen ongelma syntyy muitakin marginaaliryhmiä tutkittaessa, koska tutkimuksen kohteet ovat viranomaisten ”objekteja”. Ks. Nygård 1998, s.12-14.

⁹ Sotavankikommentajan Esikunta n:o 1737/sv. 1/ sal. 24.11.1943. Uuden sotavankiosaston perustaminen Sotavankileiri 24:n yhteyteen. T 8419:2, SARk.

rit eli vertailua suoritetaan ainoastaan kotialueella oleviin sotavankeihin ja heidän kohteluunsa, sekä vain leirin toiminta-aikaan. Sodan jälkeiseen erilaisten rikkomusten selvittämistyöhön ei tutkimuksessa paneuduta.¹⁰ Lisäksi leirien ja niihin vaikuttavien organisaatioiden sekä erilaisten leireille yhteisten ohjeiden mukainen toiminta (esim. sotavankien ruoka-annosten kokojen vaihtelu) on niiltä osin, kuin leirin käytäntö ei poikennut normaalista, pyritty rajaamaan mahdollisimman pieneksi, koska ne löytyvät sotavankeja koskevasta aiemmasta tutkimuksestakin.

Aiemmassa tutkimuksessa ei kyseistä leiriä ole paljoakaan käsitelty. Mikkolan teoksessa Sotavankileiri 24:ää käsitellään noin yhden sivun verran yhtenä erikoisleireistä, johon sijoitettiin karkaamista yrittäneet ja kurittomat sotavangit, sekä joissakin sivuhuomautuksissa. Käsitely perustuu lähes kokonaan yhteen ainoaan Sotavankikomentajan Esikunnan selvityselimen tekemään asiakirjaan. Hanskin tutkimuksessa leirin olemassaolo todetaan yhdessä kohtaa. Kujansuun työssä on jonkin verran enemmän mainintoja tästä kyseisestä leiristä, koska hänen tutkimillaan leireillä oli tiettyjä yhtymäkohtia kurileirin kanssa. Nämäkin jäävät kuitenkin loppujen lopuksi hyvin irrallisiksi huomautuksiksi. Pietolan teoksessa kurileiriä ei mainita lainkaan, hänen mukaansa karkaamistapauksissa sotavanki joutui kenttäoikeuden tuomittavaksi, jonka päätöksenä oli lähes poikkeuksetta kuolemantuomio.¹¹

Sotavankien aseman määrittely kuuluu kansainvälisen oikeuden alaan. Erilaisilla heidän asemaansa säätelevillä sopimuksilla pyritään takaamaan inhimillinen kohtelu ja oikeudellinen asema, vähentämään isäntävaltion sekä sotavankien välisten eturistiriitojen vaikutusta kohteluun. Sopimuksissa esitettyjen määritelmien mukaan sotavankeus alkaa henkilön vangiksi ottamisesta ja päättyy kotiuttamiseen, onnistuneeseen karkaamiseen tai omien joukkojen suorittamaan vapauttamiseen. Vankeusai-

---

¹⁰ Historian laitoksella on valmisteilla pro gradu, jonka pitäisi valmistua syksyyn 2000 mennessä ja jossa keskitytään sotavankien kohtelussa tapahtuneisiin väärinkäytöksiin ja käytetään materiaalina sodan jälkeen asiasta syntyneitä aineistoja.

kana he ovat samojen säädösten alaisia kuin vangiksi ottaneen valtion omat sotilaat, vaikka heidän erikoisasemansa eli se, että heillä ei ole samanlaista velvoitetta uskollisuuteen kuin isäntävaltion omilla sotilailla, täytyykin huomioida niiden soveltamisessa.¹²

Talvi- ja jatkosodan aikana Suomi oli sitoutunut ainakin jollakin tasolla seuraaviin sotavankien asemaa sääteleviin sopimuksiin. Näistä ensimmäiset olivat Haagin toisen rauhankonferenssin IV yleissopimus sekä maasotaohjesääntö, joka sääteli sodankäynnin lakeja ja tapoja, jotka solmittiin 1907. Lisäksi tulivat Geneven yleissopimus sotavankien kohtelusta sekä sopimus haavoittuneiden ja sairastuneiden kohtalon lievittämisestä vuodelta 1929.¹³

Sopimuksien toteuttamiseen liittyi kuitenkin vakavia käytännön ongelmia. Haagin sopimuksessa oli ns. yleisliittymisehto, jonka mukaan sopimus oli voimassa vain jos kaikki sotaan osallistuvat osapuolet olivat sen ratifioineet. Suomen ja Neuvostoliiton tapauksessa hankaluudeksi nousi se, oliko Neuvostoliitto osallisena kyseiseen sopimukseen. Jatkosodan sytyttyä kumpikin maa ilmoitti Punaiselle Ristille ottavansa Haagissa määritellyt ohjeet huomioon sotavankiensä käsittelyssä. Sodan aikana suomalaiset kuitenkin totesivat, ettei Neuvostoliitto ollut toiminut sopimuksen edellyttämällä tavalla. Koska sopimus perustui vastavuoroisuuteen katsottiin Suomessa, että velvoite sen määräysten noudattamiseen syntyi pelkästään humanitaaristen näkökohtien perusteella.¹⁴

Geneven 1929 sopimuksessa määrättiin, että sopimus on voimassa sen hyväksyneiden valtioiden välillä, vaikka kaikki sotaan osallistuvat valtiot eivät olisi sitä hyväk-

---

¹¹ Pietola 1987, s.172.

¹² Rautapää 1945, s.13-14.

¹³ Castrén 1947, s.298-302.

¹⁴ Rosas 1976, s.77; Hanski 1990, s.15-17; Lindstedt 1999, s.128-130.

syneetkään. Suomikin oli allekirjoittanut sopimuksen, mutta ei ollut ratifioinut sitä, koska sen määräykset eivät sopineet maan omaan voimassa olevaan lainsäädäntöön (Sotaväen rikoslaki 1919, kurinpitösäännökset), jota olisi pitänyt muokata.¹⁵ Eli periaatteessa tämäkään sopimus ei sitonut Suomea, vaikka keväällä -42 ulkomaille ilmoitettiin, että säännöksiä oli noudatettu tarkasti ja vankileireille tiedotettiin sen pääperiaatteet sodan alkupuolella. Tavoitteena oli saada ulkomailta apua sotavankileirien huoltoon maassa vallitsevan vaikean elintarviketilanteen vuoksi. Sopimuksen noudattaminen ei ollut kirjaimellista ja myöhemmin viranomaiset kielsivät sen sitovuuden kokonaan.¹⁶

Ainoastaan Geneven sopimus haavoittuneiden ja sairastuneiden kohtalon lievittämisestä vuodelta 1929, oli virallisesti Suomea ja Neuvostoliittoa sitova, koska molemmat osapuolet olivat ratifioineet sen.¹⁷ Sen lisäksi tuli tapaoikeudeksi vakiintuneeksi katsottava kansainvälinen oikeuskäytäntö, joka sitoi kaikkia sotaan osallistuvia, esittäen yleiset inhimillisyyden vähimmäisvaatimukset sotavankien kohtelulle. Niinpä esim. Nürnbergin tuomioistuimessa katsottiin Haagin sopimuksien kokonaisuudessaan ja Geneven sopimuksien osittain jo muuttuneen tapaoikeudeksi eli kaikkia sotaan osallistuneita osapuolia sitoviksi määräyksiksi. Tätä tapaoikeuden merkitystä itse sodan aikana on kuitenkin hankala arvioida, koska sen selkeä määrittely tapahtui vasta sodan jälkeen.¹⁸

---

¹⁵ Castrén 1947, s.298.

¹⁶ Hanski 1990, s.18-19; Kujansuu 1999, s.74-76; Ks. myös Kotijoukkojen Esikunta n:o 1331/Järj. 1b/ sal. 23.2.1942. Sotavankien tilan parantaminen. T 84128:2; SArk. Ylipäällikkö oli asettanut Kotijoukkojen Esikunnan komentajan henkilökohtaiseen vastuuseen vankien kuolleisuuden alenemisesta ja heikkokuntoisten tilan paranemisesta. Syynä odotettavissa oleva kansainvälisten tarkkailijoiden vierailu.

¹⁷ Hanski 1990, s. 19-20; Kujansuu 1999, s. 76.

¹⁸ Rosas 1976, s.96-98; Rosén 1993, s.27; Lindstedt 1999, s.127-128.

Vankeinhoitovirasto eli ”tavallisten” vankien hoitoon keskittynyt siviilivirasto oli talvisodan aikana pääosin vastuussa sotavangeistakin. Samankaltaista käytäntöä sovellettiin myös jatkosodan alkupuolella, vaikka armeija otti aiempaa voimakkaammin osaa heidän säilyttämiseensä. Suurimmillaan vankeinhoitolaitoksen vastuulla oli liki 3000 sotavankia ja määrä näytti yhä kasvavan. Resurssien riittävyys, huolto, yms. seikat aiheuttivat kiistoja sotilas- ja siviili-osapuolten välille. Vuoden –42 alussa puolustusvoimat päättivät vähitellen siirtää kaikki sotavangit omaan valvontaansa, mikä saatiin käytännössä tehtyä saman vuoden lokakuuhun mennessä.¹⁹

Tällä toimenpiteellä oli ilmeisesti samoja syitä kuin organisaation muutoksella yleisemminkin toukokuussa –42. Suomalaiset ottivat sodan aikana kaikkiaan n. 64 000 sotavankia, joista eri muodostelmissa kuoli n. 18 000. Suurimmat vankimäärät saatiin sodan alussa, vuoden –41 loppuun mennessä oltiin otettu jo n. 56 000 vankia. Tämä määrä oli odotettua paljon suurempi ja aiheutti jo sinällään ongelmia. Sotavankien kuolleisuus oli suurimmillaan ja leirien taso heikoimmillaan juuri talvella –41-42.²⁰

Olemassa oleva organisaatio oli osoittautunut liian pieneksi vankimäärän ja heidän merkityksensä kasvaessa. Tärkein muutos oli oman Sotavankitoimiston perustaminen Päämajaan, kun sotavankiasioita oltiin siihen asti hoidettu osana Järjestelyosaston toimintaa, josta niistä vastasi siellä käytännössä yksi upseeri.²¹

Kotijoukkojen Esikunnan sotavankitoimiston sekä Päämajan sotavankitoimiston tehtävät menivät päällekkäin toistensa kanssa. Kujansuun mukaan vankileirit saattoivat saada keskenään ristiriitaisia käskyjä näiltä kahdelta rinnakkaiselta toimistol-

---

¹⁹ Nuorteva 1987, s.117-118.

²⁰ Manninen 1994, s.281-284.

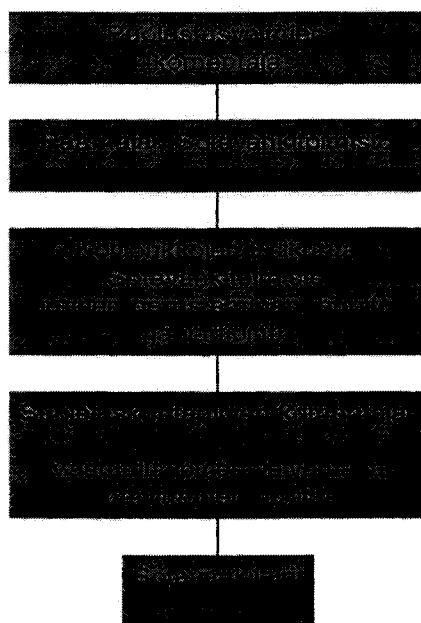
²¹ Kujansuu 1999, s.17-18.

ta.²² Tällaisen tapahtumisesta ei kuitenkaan ollut merkkejä kurileirillä tai kyseisten toimistojen kirjeissä, vaan käskyt leirille tulivat Kotijoukkojen Esikunnan kautta, jonka oli alistettava tärkeimmät asiat, esim. uusien leirien perustaminen, Päämajan Sotavankitoimistolle. Eli Kotijoukkojen Esikunnan sotavankitoimisto oli selkeästi hierarkiassa Päämajan Sotavankitoimiston alapuolella.

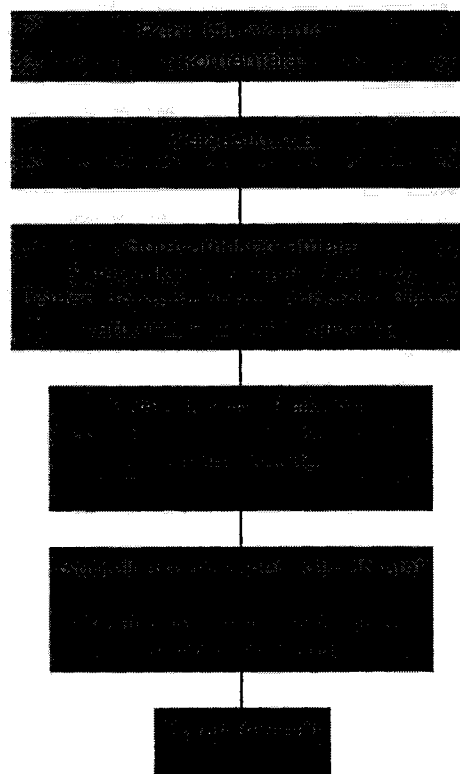
Organisaation ylätason uudistuksessa 2.9.1943 lopetettiin näiden erillisten organisaatioiden toiminta ja luotiin selkeä virkatie alhaalta ylös asti sekä vähennettiin josakin määrin papereiden kierrätystä kahden toimiston välillä. On huomattava, että molemmissa organisaatiomallissa huipulla ollut puolustusvoimien komentaja Mannerheim ei puuttunut rutiiniasioihin, joista päättivät alemmat tasot, vain todella huomattavat asiat tuotiin hänen päätettäväkseen.

Taulu 1: Kotialueen sotavankiorganisaatio 20.5.1942- sodan loppuun saakka²³

Organisaatio 20.5.1942 - 1.9.1943

Organisaation uudistus 2.9.1943

²² Ibid.

²³ Kujansuu 1999, s.17-18; Kotijoukkojen Esikunta Sotavankitoimisto: Kirjeistö. Fa; Päämajan Sotavankitoimisto: Kirjeistö. T 19654.

Kaaviossa kuvattujen tahojen lisäksi sotavankileirien toimintaan vaikuttivat myös erityisesti seuraavat Päämajan alaisuudessa toimivat suhteellisen itsenäisessä asemassa olleet tahot: Sotavankitarkastajat, joiden tehtävänä oli tarkkailla sotavankien ja vartijoiden olosuhteita näiden sijoituspaikoissa. Tarkastajilla oli oikeus määrätä parannuksia leireillä huomaamiensa epäkohtien korjaamiseksi ja he saattoivat antaa ehdotuksia myös ylemmille tahoille.²⁴ Tiedustelutoimiston sotavankijaos, jonka kuulustelijat hoitivat sotavankien kuulustelut leireillä ja olivat tätä tehtävää hoitaessaan riippumattomia leirin johdosta.²⁵ Varsinaiseen armeijan organisaatioon kuulumattomana oli sotavankien sijoitukseen vaikuttamassa myös Kulkulaitosten ja Yleisten töiden ministeriö, joka osaltaan yhteistyössä armeijan kanssa vastasi sotavankityövoiman jaosta eri työskentelykohteiden kesken.²⁶

Edellä kuvatut kohtelun yleiset säätelijät ohjasivat suomalaisten ottamien sotavankien käsittelyä ja olivat vaikuttamassa myös Sotavankileiri 24:n toimintaan, mutta koska kyseessä oli erikoisleiri on tärkeää selvittää sen asemaa tarkemmin. Tässä tutkimuksessa pyritään vastaamaan yleisesti siihen, mikä teki leiristä kurileirin? Minkä vuoksi tällainen leiri perustettiin? Olivatko rangaistukset ankarampia ja yleisempiä kuin tavallisella sotavankileirillä? Sekä miten leirin ja sen asukkaiden erikoisasema näkyy jokapäiväisissä toiminnoissa kuten leirin vartiointin kokoonpanossa, vankien ruuassa ja yleisemminkin katsottuna heidän huoltamisessaan?

Toinen tutkimuskysymyksen sarja nousee siitä, minkälaista vankiainesta leirille sijoitettiin ja voidaanko eri syistä leirille joutuneiden tai esimerkiksi rodullisesti muista poikkeavien vankien kohtelussa osoittaa eroja leirin sisäisessä toiminnassa. Lisäksi pyritään myös pohtimaan sitä, kuinka kansainvälisten sopimusten ehtojen

²⁴ Hanski 1990, s.36-38; Kujansuu 1999, s.18.

²⁵ Sotavankien kuulusteluopas1943, s. 4-10.

²⁶ Hokkanen 1994, s.14-15, 22-23; Kujansuu 1999, s.143-144.

sitovuus toteutui tässä yhteydessä. Tämän ohella etsitään vastausta siihen, milloin vangin katsottiin kärsineen ”rangaistuksensa” ja palautus takaisin tavallisille vankileireille tuli ajankohtaiseksi. Tapahtuiko tässä suhteessa muutoksia ja jos tapahtui, mikä oli niiden takana.

Kujansuu mainitsee myös Sotavankileiri 24:ää koskevan huomautuksensa yhteydessä, että sen vankien työvoimana käyttämisessä oli omia erikoisia käytäntöjään. Tästä nousee kolmas, tutkimuksen kannalta tärkeä, kysymysten sarja. Miksi muista vangeista karkuruuden, kurittomuuden, työstä kieltäytymisten yms. syiden vuoksi eristettyjä vankeja käytettiin työhön? Mikä oli työn merkitys leirin toiminnalle? Mihin toimenpiteisiin työvoimana käyttämisessä ryhdyttiin vankiaineksen erikoisuuden vuoksi? Mikä oli kurivankien merkitys työvoimana? Miten se vaikuttaa leirin toimintaan?

1.2 Arkistolähteet

Tutkimuksen päälähteenä käytetään Sotavankileiri 24:n arkistoa, jota säilytetään Sota-arkistossa Helsingissä. Arkisto on suhteellisen hyvin säilynyt, vaikka siinä onkin jonkin verran puutteita. Esimerkiksi rangaistuspäiväkirjat ja sotavankien kuulustelupöytäkirjat sekä siirtojen syitä koskevat asiakirjat, jotka olisivat voineet olla tärkeitä tutkimuksen kannalta, puuttuvat siitä. Myöskään sotapäiväkirjoista ei ollut apua, koska niihin ei ilmeisesti merkitty kaikkia tapahtumia ja merkinnät olivat muutenkin todella pelkistettyjä tyyliin: sotavangit työssä, normaali päivä. Toisaalta arkistossa on paljon sellaista aineistoa, joka tämän työn kannalta ei antanut lainkaan hyödyllistä tietoa, joten lähdeluettelo on merkitty pelkästään sellaiset kansiot, joita on myös todella käytetty, vaikka koko arkisto onkin läpikäyty.²⁷

Tätä opinnäytetyötä varten on leirin arkiston ohella tutkittu myöskin Kotijoukkojen Esikunnan Sotavankitoimiston kirjeet alkaen vuoden –42 kevätkesästä, jolloin oletin tutkittavan leirin suunnittelun alkaneen, sekä samoista syistä ja ajankohdasta lähtien Päämajan Sotavankitoimiston kirjeet. Molemmista aina siihen asti, kun toimistot yhdistettiin Sotavankikomentajan Esikunnaksi ja niiden toiminta omina yksikköinä lakkasi, josta eteenpäin on tutustuttu tämän tahon kirjeistöön aina leirin toiminnan lakkaamiseen saakka. Näistä lähteistä saadun uuden informaation määrä jäi hyvin rajalliseksi, Sotavankikomentajan Esikunnan, samoin kuin sen selvityselimen arkistojen kohdalla käytännössä nolleen, ja niiden merkitsemisessä lähdeluetteloon on noudatettu samaa tapaa kuin leirinkin arkiston suhteen.²⁸

Ikävä kyllä näissäkään suurempien arkistonmuodostajien papereissa ei ollut säilynyt lainkaan yksityiskohtaisempaa materiaalia siitä, minkälaisia ja erityisesti mistä syistä kurileirille siirrettävät sotavangit olivat. Lisäksi tutkimusta varten tarkasteltuun materiaaliin kuuluivat Kotijoukkojen Esikunnan asiasisällön mukaan järjestetyt paperit (H 2-H 3), jotka sisälsivät kootusti erilaiset tarkastuskertomukset sotavankileireiltä. Tarkastuskertomukset ovat lähinnä ainoat kertovat lähteet, joita leiristä on saatavissa, mutta niitäkin käsiteltäessä on huomioitava, että kyseessä ovat aina tarkastajan subjektiiviset mielipiteenilmaukset ja tuloksia saatettiin esittää eteenpäin myös henkilökohtaisesti, jolloin niistä ei ole jäänyt merkkejä.

Tulkintaongelmia aiheuttaa se ettei erikoisryhmistä, kuten upseerit ja heimosotavangit, ole arkistossa paljoakaan merkintöjä, joten näistä ryhmistä joudutaan vetä-

---

²⁷ Poisjääneissä kansioissa on esim. vartijoiden muonatupakkatilityksiä, kuittien toisteita, yms. materiaalia. Leirin arkisto on järjestelemätön, joten jotkin kansiot on jouduttu identifioimaan vertaamalla niiden sisältöä arkistoluettelon tietoihin, mikä on hyödyllistä muistaa kansioita tilatessa.

²⁸ Lähdeviittauksissa on noudatettu seuraavaa tapaa: Mikäli asiakirja löytyi leirin arkistosta ja se oli asiasisällöltään muuttumattomana sotavankitoimistojen tai Sotavankikomentajan arkistoissakin, on tutkimuksessa viitattu pelkästään leirin arkistoon. Esim. Sotavankileiri 24:n perustamiseen liittyvät, siis määräys leirin perustamisesta, valmiusilmoitus, yms. löytyvät kaikista edellä mainituista arkistoista.

mään välillä hyvin pitkälle meneviä johtopäätöksiä vähäisen materiaalin varassa. Yleisempänä ongelmana, joka syntyy osin aineiston luonteestakin, on se, että useissa kohdissa on erittäin hankalaa osoittaa yhtä tiettyä käskyä, jonka mukaan toiminta leirillä tapahtuu. Eli monissa tapauksissa voidaan lähteiden avulla todistaa, että käytäntö leirillä oli tämä, mutta ei voida varmasti osoittaa oliko kyseessä ylempää tulleen käskyn toteuttaminen vai leirin itsensä muokkaaman käytännön toteuttaminen, koska leirin toimintaa koskevat säännökset sallivat sen johdolle melkoisen suuria vapauksia käyttää omaa harkintaansa erilaisissa tilanteissa.

Lisäksi aineiston suuresta käskyluonteisuudesta johtuen syntyy tulkintaongelmia erilaisten muutosten syyn selvittämisessä. Muutoksien motiivia ei useinkaan tuoda aineistossa esille ja lopullisen syyn arviointi voi olla ajoittain hankalaa, koska mahdollisia syitä voi olla löydettävissä useitakin kappaleita, jotka yhdessä laukaisevat muutoksen. Kokonaisuutena eri arkistonmuodostajien papereita tarkasteltaessa ei voi välttyä siltä ajatukselta, että ainakin kurileirin kohdalla oltiin käytetty harkintaa siitä, minkälaisia asiakirjoja niihin jätettiin. Yleisenä heikkoutena materiaalissa on se, että siinä nousevat korostetusti esille lähinnä poikkeusolosuhteet ja niiden aiheuttamat toimenpiteet. Toiseksi kuvaa ovat luomassa ennen kaikkea leirin päällikön tai jonkun ylemmän tason tarkastajan asiakirjat, joissa on mukana suhteellisen paljon kulloisenkin tilanteen aiheuttamaa tarkoitushakuisuutta, ns. tavanomaisesta päivästä on erittäin vaikea löytää tietoja. Tämä saattaa johtaa joiltakin osin hiukan vääristyneeseen kuvaan.

2 Kurileiri syntyy käytännön tarpeista

2.1 Karkurit erityistä huomiota vaativana erikoisryhmänä

Suomen rintamalla sota oli muuttunut alun hyökkäysvaiheen jälkeen asemasodaksi, jossa molemmat osapuolet keskittyivät lähinnä säilyttämään vallitsevan tilanteen. Suomessakin jouduttiin toteamaan viimeistään tässä vaiheessa ettei sota tulisi loppumaan niin nopeasti kuin alun perin oltiin arveltu, mutta sodan lopullista voittamista Saksan armeijan avulla ei kuitenkaan vielä epäilty. Sotavankien kohteluun jouduttiin nyt myös kiinnittämään enemmän huomiota, koska vaikutti ilmeiseltä, että vankeusaika ei tulisikaan jäämään lyhytaikaiseksi periodiksi kuten oltiin odotettu.

Osana pyrkimyksiä sotavankiorganisaation yleiseen tehokkuuden kehittämiseen kesällä -42 on nähtävissä myös keskustelu oman erikoisleirin perustamisesta karkureita varten. Saattaa olla, että myös rintamalla alkanut siirtyminen asemasotavaiheeseen oli yhtenä syynä vaikuttamassa siihen, että sodan ei enää uskottu loppuvan muutamassa kuukaudessa ja ryhdyttiin etsimään pysyvämpiä ratkaisuja myös ongelmia aiheuttaneiden sotavankien kohdalla. Ajatuksen kehittäminen oli lähtöisin sotavankitarkastajien taholta ja sen esitti 29.5.1942 Kotijoukkojen Esikunnan Sotavankitoimiston päällikölle sotavankitarkastaja eversti Spåre:

”Kiinnisaadut ”vankikarkurit” on tähän asti palautettu leiriinsä, missä heitä on rangaistu. Olen tästä neuvotellut ev.luutn. Björklundin kanssa ja olemme tulleet siihen päätökseen, ettei tämä menettelytapa ole kurinpidolliselta kannalta täysin onnistunut, koska leirin sotavangit siten vain toteavat, ettei karkaaminen ole kovinkaan vaarallista ja karkaamistapaukset vain lisääntyvät. Olisi ehkä paras joko perustaa erikoinen sotavankien rangaistusleiri tai laajentaa sv.leiri no. 3 erikoisella rangaistusosastolla, minne kaikki kiinnisaadut karkurit sekä muutkin erikoisen ankaraa käsittelyä kaipaavat sotavangit siirretään ja jossa

heihin sovelletaan poikkeuksellisen ankaraa kurinpitomenetelmää. Silloin leirien muut sotavangit ehkä kavahtavat, kun vain toteavat, että tällaiset vangit viedään pois, ehkäpä otaksuvat, että he joutuvat ammutuiksi. Joka tapauksessa sotavangit saadaan käsittämään, että näissä tapauksissa ”leikki on kaukana”.²⁹

Ehdotetun uuden erikoismuodostelman tavoitteena olisi siis helpottaa leirien työskentelyä poistamalla vaikeat tapaukset tavallisten vankien joukosta ja toimia pelotteena, jonka tulisi auttaa karkaamisten estämistä jo ennakolta. Muista syistä erikoisleirille tulevia vankeja ja motiiveja siihen, miksi heidät tuli saada tavallisuudesta poikkeavan tarkkailun alaisiksi ei eversti Spåren aloitteessa kurileirin perustamiseksi yksilöidä tarkemmin, joten seuraavassa on tyydytty vain karkureiden sekä heidän aiheuttamiensa ongelmien käsittelemiseen. Muihin ryhmiin palataan tarkemmin leirin eri vankiryhmiä käsittelevän luvun yhteydessä. Tätä voidaan perustella myös sillä, että karkurit olivat se ryhmä, jota myös leirin myöhempää toimintaa koskevien käskyjen yhteydessä pidetään korostetusti esillä.³⁰

Sotavankien hoidosta vastanneet ylemmät tahot olivat kiinnittäneet erityistä huomiota kyseisten vankien sotavankimuodostelmissa aiheuttamiin ongelmiin jo aiemminkin. Marraskuussa –41 Kotijoukkojen Esikunta esitti niiden ratkaisemista ehdottamalla, että kaikkia karkaamista yrittäneitä sotavankeja tulisi voida rangaista kuolemantuomiolla. Päämaja tekikin aloitteen lain muutoksesta oikeusministeriölle, joka ei kuitenkaan ryhtynyt toimenpiteisiin asian johdosta, koska sitä pidettiin kyseenalaisena kansainvälisten sopimusten kannalta huolimatta niistä ongelmista, joita Neuvostoliiton asenteet niiden soveltamisessa aiheuttivat.³¹ Tämän valossa voidaan

²⁹ Sotavankitarkastaja eversti M.H.A. Spåren tarkastuskertomus leiriltä 24 17.9.1942. H 2, SArk.

³⁰ Ks. esim. Kotijoukkojen Esikunta n:o 5764/Järj. 1b/ sal. 24.8.1942. Karkureiden siirrot. T 8418:2, SArk; Kotijoukkojen Esikunta n:o 441/Järj. 1b/ sal. 1.2.1943. Vaasan työmaaleirin perustamista sotavanki Leirin n:o 24 toimesta ja järjestelyjä. Kohta 10. ”...sotavankileireistä tulevat sotavankikarkurit...” T 8419:1, SArk.

³¹ Lindstedt 1999, s.148. Kuolemanrangaistusta ehdotettiin myöhemminkin käytettäväksi keinona kurin parantamiseksi sotavankien keskuudessa; Karkaamisyrityksen yhteydessä sotavangeille lan-

katsoa, että suunnitelmat kurileiristä olivat sodan alusta asti kestäneen kehityksen tulos, johon päädyttiin, kun armeijan kannalta kaikkein yksinkertaisin ja pelotevai-
kutukseltaan tehokkaimmaksi arveltu ratkaisu osoittautui mahdottomaksi toteuttaa.

Tämä kuvastaa myös osaltaan yleisempää suhtautumista sotavankeihin. Saksan ja Suomen sotamenetys oli hyvää ja varsinkin sodan alkuaikana pyrittiin sotavankien hoidosta selviytymään mahdollisimman pienellä voimavarojen uhraamisella, koska vankeusajan odotettiin jäävän hyvin lyhyeksi. Ohto Mannisen mukaan heihin suhtauduttiin kostonhimoisesti ja mielialatiedustelujen mukaan vankien kohtelua pidettiin yleisesti liian lempeänä.³²

Karkureiden vaarallisuutta suuremman kokonaisuuden kannalta kuvastaa hyvin vartijoiden koulutukseen annettujen ohjeiden kohta, jossa puhutaan heidän tehtävänsä merkityksestä:

”...etulinjan miehet ovat saaneet kärsiä ja sankarivainajat menettää henkensä ryssä vastaan taistellessaan ja kuinka etulinjan miehet uskovat ottamansa vangit meidän vartioitaviksi, etteivät ne enää saisi aikaan kärsimyksiä kansamme kestettäväksi... On selostettava, kuinka peloittava karkaava vanki voi olla siviili-ihmisille siellä, missä vanki piileskelee ja mitkä seuraukset sillä voi olla, jos karkuri pääsee omalle puolelleen.”³³

---

getettuihin kuolemantuomioihin liittyi yleensä muitakin rikkomuksia, esim. aseistautuminen karkausyrityksen aikana. Täytäntöön pantuja sotavankien kuolemantuomioita ei tapahtunut kuitenkaan jatkosodan aikana kuin 29 kappaletta, joista 19 vuotena –42 ja loput 10 vuoden –43 kuluessa. Edellä mainituissa luvuissa ovat mukana kaikki sotavangeille, myös muista syistä kuin karkausyrityksen yhteydessä tehdyistä rikoksista, langetetut kuolemanrangaistukset. Lindstedt 1999, s.201, 258-262.

³² Manninen 1994, s.283.

³³ Kotijoukkojen Esikunta n:o 4809/Järj. 1b/ sal. 14.7.1942. Sotavankileirien vartiohenkilöstön koulutussuunnitelmaa. T 8418:1, SARk.

Kotirintaman ja taistelevien joukkojen mielialojen välillä nähtiin erittäin läheinen vaikutusyhteys. Tiedot osapuolten välillä levisivät kirjeiden, lomalaisten ja yleisten tiedotusvälineiden kautta. Sotilasjohto pyrki tarkkailemaan yleisessä mielipiteessä tapahtuvia muutoksia ja vaikuttamaan voimakkaasti kotirintaman mielialoihin esim. sensuurin ja uutisoinnin avulla. Vuoden -41 lopulla molempien osapuolten mielialat maassa kääntyivät laskuun. Päätekijänä siihen oli pettymys, jota tunnettiin, kun sota ei päättynytkään niin nopeasti kuin oltiin toivottu. Lisäksi taistelevissa joukoissa aiheuttivat levottomuutta samaan aikaan kotoa tulleet kirjeet, joissa valitettiin toimeentulon heikkoutta.³⁴

Eli siviilien sotavangeille antama vapaaehtoinen ruoka-apu olisi saattanut aiheuttaa kuohuntaa yleisessä mielipiteessä, koska kaikilla omilla kansalaisillakaan ei toimeentulo ollut paras mahdollinen, niin miksi sitten viholliseen pitäisi uhrata voimavaroja -periaatteella. Esimerkiksi Mannerheim korosti maaliskuussa -42 pyytäänsään kansainvälisen Punaisen Ristin apua sotavankien vaikean huoltotilanteen parantamiseksi sitä, että maassa yleisesti vallitseva vaikea elintarviketilanne ei mahdollistanut sotavankien ruuan tason nostamista. Sellaisen yrittäminenkin aiheuttaisi hänen mukaansa vain katkeruutta kansalaisten keskuudessa. Rosénin mukaan jo sotavankien tämän yhteydenoton seurauksena saamat erikoisannoksetkin aiheuttivat paheksuntaa.³⁵

Sotilasjohto piti myös siviilien sotavangeille antamia ylimääräisiä ruoka-annoksia haitallisina, annettiinpa nämä sitten vankien tullessa taloihin kerjäämään tai muuten heitä kohdattaessa. Sallisen mukaan Venäläisten suorittamat ruuanhankintamatkat Sotavankileiriltä 11 vuoden -41 loppupuolella alkoivat muuttua lähes jokapäiväiseksi leirin toimittua jonkin aikaa paikkakunnalla. Kieltoja ylimääräisen ruuan antamisesta julkaistiin ainakin Valkeakoskella mm. paikallislehdessä ja niiden yhtey-

³⁴ Heikura 1967, s.103-105; Kulha 1972, s.176-177; Salminen 1976, s.75, 97-98.

³⁵ Rosén 1998, s.124-125.

dessä selvitettiin sotavankien annosten olevan suurempia kuin siviilien korttiannokset.³⁶

Siviilien antama apu saattoi olla ylempien tahojen mielestä kiihokkeena sotavankien poistumiseen omille teilleen ja siksi kiellettävä. Toisaalta vapaasti liikkuvat sotavangit eivät myöskään antaneet kovin positiivista kuvaa armeijan kyvystä hoitaa tilannetta. Eli laajasti käsitettynä karkurit ja luvattomat poistujat muodostivat Päämajan mielestä vakavan uhkan mielialoilta sekä kotirintamalla, että varsinaisissa rintamajoukoissa, lisäksi tuli vielä paon onnistuessa vaara tärkeiden tietojen joutumisesta vihollisen haltuun. Näillä syillä perusteltiin karkaamisyrityksiä tehneiden vankien kokoamista erityistarkkailun alaiseksi.

2.2 Kurileirin perustaminen ja kehitys

Kotijoukkojen Esikunta tiedotti 20.6.1942, vain vajaan kuukauden kuluttua ensimmäisestä asiaa käsitelleestä kirjelmästä, mikä voi olla merkki siitä, että asialle annettiin suuri painoarvo ja haluttiin toimia nopeasti, Päämajan Järjestelyosastolle löytäneensä karkurileirille sopivan paikan Kerimäeltä. Lähimmälle maantielle oli matkaa kuusi kilometriä, lähin talo sijaitsi puolentoista kilometrin päässä, seuraavat kaksi taloa taas kolmen kilometrin päässä suunnitellusta paikasta. Edellytykset tehokkaalle vartioinnille olisivat siis ilmoituksen mukaan hyvät. Vankeja käytettäisiin turpeennostoon, jota työtä tekemässä oli ennestään jo 29 vankia, mutta jotka tultaisiin siirtämään pois mikäli suunnitelma toteutettaisiin. Paikan etuna pidettiin lisäksi sitä, että siellä oli jo valmiina rakennuksia 200 vangin majoittamista varten.³⁷

---

³⁶ Sallinen 1993, s.52-54, 59-64; Ks. myös liite 1, joka antaa asiasta varsin erilaista kuvaa sotavankien ruuanhankintamatkoista kuin Sallinen, suhtautumisessa eri paikoissa saattoi olla suuria eroja, vaikka Sallisen historiikissa onkin huomattavissa tiettyä tarkoitushakuisuutta, joka saattaa vaikuttaa erityisesti muistelmaosuuksien kohdalla.

³⁷ Kotijoukkojen Esikunta n:o 4185/järj. 1b/sal. 20.6.1942. Päämajan järjestelyosastolle. Sotavankikarkurileirin perustamista. T 1954:F 1, Sark.

Käskey leirin perustamisesta Kerimäen Riitasensuolle annettiin 25.6.1942 Savonlinnan suojeluskuntapiirille Kotijoukkojen esikunnan toimesta. Sen tunnusnumeroksi tuli Sotavankileiri 24, kirjaintunnus Ri. Tuleva erikoisleiriasema kävi käskystä heti selväksi, sillä leirialue piti eristää kaksinkertaisella piikkilanka-aidalla, koska sinne tultaisiin sijoittamaan karkuriainesta.³⁸

Leirille suunnitelluksi tulevan vankiaineksen erikoisuus näkyy myös leirin pohjapiirrokselta. (Ks. liite 2. Vastaavia piirroksia Vaasassa sijainneista leireistä ei löytynyt, ne olisivat mahdollisesti olleet Sotavankien järjestelyleiri 2:n arkistossa). Asuinparakit, erilaiset verstaat, yms. leirialueen sisäpuolellakin sijaitsevat rakennukset oli eristetty toisistaan piikkilangalla. Tähän oli kaksi ilmeistä syytä: sotavangit pystyttiin haluttaessa eristämään pienempiin ryhmiin, joiden keskinäinen kanssakäyminen voitiin rajata minimiin, ja heidän valvontansa helpottui. Se olisi nähtävästi ollut eduksi myös sellaisessa erikoistapauksessa, että leirillä olisi alkanut esim. kapina tai mellakka. Muutkin perustamistoimenpiteisiin liittyvät seikat osoittivat selvästi ettei kyseessä ollut tavallinen sotavankileiri.

Leirin tuli aluksi kyetä vastaanottamaan 500 sotavankia. Perustamistoimenpiteet oli käskyn mukaan suoritettava kiireellisenä ja ilmoitus leirin vastaanottovalmiudesta tuli lähettää Kotijoukkojen Esikunnalle.³⁹ Leiri olikin valmis ottamaan vastaan vankeja lähes päivälleen kahden kuukauden kuluttua, joten toimiin myös ryhdyttiin suhteellisen nopeasti.⁴⁰

---

³⁸ Kotijoukkojen Esikunta n:o 4375/Järj. 1b/ sal. 25.6.1942. Sotavankileiri n:o 24 perustaminen. T 8418:1, SArk.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Kotijoukkojen Esikunta n:o 5764/Järj. 1b/ sal. 24.8.1942. Karkureiden siirrot. T 8418:2, SArk.

Rakennustyötä avusti Sotavankien järjestelyleiri 1:stä tarkoitusta varten annettu työvoima, joka palautettiin takaisin omaan leiriinsä vasta lokakuun alussa, uuden leirin oltua jo kuukauden ajan toimintakunnossa.⁴¹ Missään ei suoraan ilmoiteta, minkä vuoksi rakennustöissä ei käytetty heti alusta asti leirille pysyvästi jääviä vankeja, mikä olisi ollut rationaalisesti ajatellen paras vaihtoehto (kyseisiä vankeja käytettiin myöhemmin täysimittaisesti työvoimana), koska kuljetukset vaativat kalustoa ja sotavankeja siirrettäessä näillä tuli aina olla saattovartio.

Ehkäpä leirin rakentamistöitä haluttiin vain tehdä ”luotettavammalla” työvoimalla, koska asukkaiksi oli tulossa karkureita ja pyrittiin estämään mahdollisten pakoreitien tekeminen rakennustöiden yhteydessä.⁴² Tällä voitaisiin selittää myös sitä, miksi ylipäätänsä käytettiin ulkopuolisia sotavankeja työvoimana.

Sekin jää epäselväksi, miksi apuna käytettiin Sotavankien järjestelyleiri 1:en vankeja, koska perustamismääräyksen mukaan sen toteuttamista koskevat kysymykset oli osoitettava Sotavankien järjestelyleiri 2:n päällikölle, jonka valvonnan alaisena Sotavankileiri 24 tulisi toimimaan. Tämä komentosuhte tosin purkaantui leirin aloitettua toimintansa eli se toimi suoraan Kotijoukkojen Esikunnan valvonnassa.⁴³

Se, että rakennustöitä varten lainassa ollut sotavankityövoima palautettiin vasta kuukausi sen jälkeen, kun leiri oli saatu jo vastaanottokuntoon, voidaan selittää usealla tavalla. Ensimmäinen mahdollisuus on, että kaikki kyseisessä vankijoukossa olivat erikoisosaamista vaativien töiden tekijöitä, mutta tämä ajatus vaikuttaa epäto-

⁴¹ Sotavankileiri 24 n:o 238/III. 1.10.1942. Sotavankien järjestelyleiri 1:lle. Sotavankien palauttaminen. T 8418:3, SArk. Palautetaan järjestelyleirille 37 sotavankia, jotka ovat olleet rakentamassa leiriä.

³⁷ Tätä johtopäätöstä tukee Sotavankileiri 3:n perustamisessa noudatettu käytäntö. Kujansuu 1999, s. 34-36. ”Marraskuun alkuun mennessä turvallisuuslaitteet oli saatu siinä määrin valmiiksi, että leirille oli mahdollista sijoittaa kaikkia sinne tarkoitettuja vankiryhmiä.”

⁴³ Sotavankileiri 24:n upseerien sijoitusluettelo 23.7.1942. T 8418:1, SArk. Leirin päällikkönä toimi kapteeni Lounasmaa. Muut leirin päälliköinä toimineet olivat: kapteeni Kujala 5.9.1942-2.8.1943, kapteeni Nurmi 3.8.1943-21.7.1944 ja majuri Jyllin-Korpi 22.7.1944-25.11.1944. T 19658:B 1, SArk.

dennäköiseltä, kun kyseessä olivat lähinnä yksinkertaiset rakennustyöt. Siihen, että heidän joukossaan saattoi olla tällaisia yksilöitä, viittaisi marraskuussa tehty pyyntö Kotijoukkojen Esikunnalle neljän erikoistaitoja hallitsevan sotavangin (keittiövanhin, räätäli, lääkintämies, parakkivanhin) pysyvistä siirrosta Sotavankileiri 24:ään.⁴⁴

Toinen parempi esimerkki erikoistaitojen merkityksestä sotavankien sijoituksiin löytyy myöhemmältä ajalta, jolloin leiri oli siirtymässä Vaasaan. Muutoksen aiheuttamia järjestelyjä koskevassa käskyssä Sotavankien järjestelyleiri 2 määrättiin poistamaan omat vankinsa lentokenttätyömaalta, jotka korvattaisiin kurivangeilla, lukuun ottamatta 75 siellä käytössä olevien koneiden hoitamiseen harjaantunutta sotavankia, joiden välitön siirtäminen olisi ilmeisesti aiheuttanut ongelmia työmaalla. Nämä säilyivät kirjanpidollisesti entisen leirinsä asukkaina, mutta olivat komennettuna leiri 24:ään.⁴⁵ Kyseessä oli siis erilaista ammattitaitoa vaativa tilanne kuin tavallinen rakennustyö, jonkalaisiin tehtäviin tavallisia vankeja käytettiin kurileirin perustamistöiden yhteydessä.

Kolmas mahdollisuus lykkäykselle on se, että uusien, leirille pysyvästi jäävien, vankien vastaanoton aiheuttama työmäärä esti lainassa olleen työvoiman palauttamisen, mutta tämä vaihtoehto tuntuu epäuskottavalta sen vuoksi, että kurileirin perustamisen yksi tarkoitus oli eristää häiriötä aiheuttavat yksilöt muista sotavangeista, jotta näiden haitallinen vaikutus ei leviäisi muiden joukkoon, kuten myöhemmin tullaan osoittamaan. Lisäksi Riitasensuolle rakennustöihin komennettujen passitus takaisin järjestelyleiriin olisi rationaalisesti ajatellen ollut helpompaa toteuttaa ennen kuin työmäärä alkoi lisääntyä sinne vakituisesti sijoitettavien vankien tullessa ja leirin aloitettua toimintansa.

---

⁴⁴ Sotavankileiri 24 n:o 50/II. 17.11.1942. Kotijoukkojen Esikunnalle. Sotavankien siirto. T 8418:3, SArk. Pyyntöön ei ilmeisesti suostuttu, koska leiriltä 24 siirrettiin 4 sotavankia Sotavankien järjestelyleiri 1:een, vain 2 viikkoa anomuksen tekemisen jälkeen. Ks. tarkemmin viite 14.

⁴⁵ Kotijoukkojen Esikunta n:o 441/Järj. 1b/ sal. 1.2.1943. Vaasan työmaaleirin perustamista sotavankileirin n:o 24 toimesta ja järjestelyjä. T 8419:1, SArk.

Neljäs mahdollinen selitys on se, että toiminnan aloittamisvaiheessa tarvittiin enemmän työvoimaa kuin leirille saapuvista kurivangeista kertyi, mihin viitataan Kotijoukkojen Esikunnan rakennustöihin lainattavia vankeja koskevassa käskyssä.⁴⁶ Ainoa syy tämä ei voinut olla, sitä vastaan puhuu vankien käyttäminen suotyömaalla ensimmäistä kertaa jo 31.8.1942 jolloin sinne lähetettiin 20 vankia töihin. Suolla työskentelevien vankien määrä nousi vain kaksi viikkoa tämän jälkeen n. 200 vankiin.⁴⁷ Näin nopea työvoiman määrän kasvu ja sen sijoittaminen leirin ulkopuolisiin töihin osoittaa sitä, että haluttaessa oltaisiin leirin rakennustöissä voitu käyttää pelkästään sinne pysyvästi siirrettäviä vankeja ilman työvoimapulan aiheuttamia viivytyksiä.

Viides vaihtoehto, jota voidaan yhdessä luotettavuusnäkökohdan kanssa pitää tärkeimpänä on, että järjestelyleiriin palautettavia vankeja käytettiin tietoisesti levittämässä tietoa kurileirin olosuhteista muiden sotavankien keskuudessa. Kurileiri oli ainakin aluksi tarkoitettu suljetuksi eli leiriltä ei sen toiminnan alkupuolella siirretty vankeja takaisin muihin leireihin kuin erityistapauksissa. ”Vapautuminen” kurileiriltä tuli ajankohtaiseksi vasta myöhemmin vuoden –43 puolella.⁴⁸

---

⁴¹ Kotijoukkojen Esikunta n:o 6614/Järj 1b/ sal. 30.9.1942. Sotavankien järjestelyleiri 1:lle. Sotavankien siirtoja. Fa 20, SArk.

⁴⁷ Sotavanki työpäiväkirja 5.8.-9.11.1942. T 8418, SArk.

⁴³ Vuoden 1942 loppuun mennessä Sotavankileiri 24:stä siirrettiin toisille leireille ainoastaan 8 sotavankia, joista 3 Sotavankileiri 3:een eli poliittisille vangeille varattuun erikoisleiriin, 4 (ilmeisesti aiemmin mainitut ammattimiehet, siirtomääräys on tullut 2 viikon sisällä Kotijoukkojen Esikunnalle tehdystä anomuksesta heidän pitämisestään leirillä) Sotavankien järjestelyleiri 1:een ja 1 heimosotavankien leiriin. Edellä olevassa ei ole huomioitu siirtoja sotavankisairaalaan 65. Sotavankileiri 24:n viikkoilmoitukset 8.8.-26.12.1942. T 8418:3, SArk; Muiden leirien sotavangeilla oli todistettavasti jonkinlainen kuva kurileirin olosuhteista, mutta se voidaan osoittaa vasta vuoden kuluttua leirin perustamisesta, joten tässä ei voida sulkea myöskään pois sitä mahdollisuutta, että tieto levisi myöhemmin ”vapautettujen” vankien tai leireillä suoritetun yleisen propagandan kautta. Pietola 1987, s. 128-129; Kujansuu 1999, s. 36.

Järjestelyleirille palautetut rakennustöissä käytetyt vangit toimivat varmastikin erinomaisina huhun alkulähteinä, jotka pystyivät kuvailemaan muille leiriin joutuneiden ankeaa kohtelua, koska olivat olleet siellä vielä leirin alkaessa toimimaan normaalitapaan. Valistus- ja propagandatoiminnalla pyrittiin kohottamaan sotavankien mielialaa ja vähentämään heidän karkaamishalukkuuttaan sekä lisäämään työmotivaatiota.⁴⁹

Näistä tavoitteista voidaan katsoa kahden jälkimmäisen olleen merkityksellisiä leiriä 24 perustettaessa ja hyödynnettäessä lainassa olleita vankeja tiedon levittämisesä. Sitä käytettiin pelotteena, esimerkkinä siitä kuinka kurittomille vangeille tulisi käymään, mikä oli leirin alkuperäistarkoituksin. Oltiin vain luovuttu siitä eversti Spåren alkuperäisehdotuksesta, että vangit jätettäisiin epätietoisuuteen siirrettyjen kohtalosta ja pyrittiin päinvastoin levittämään sitä mahdollisimman tehokkaasti.⁵⁰ Täytyy muistaa, että järjestelyleiriltä, josta lainattu työvoima tuli, vangit sijoitettiin vielä edelleen tavallisiin leireihin, joten informaation voitiin olettaa leviävän näiden komennuksella olleiden ja heiltä tarinoita kuulleiden sotavankien mukana tehokkaasti eri suunnille.

Leiri 24 ei kuitenkaan toiminut Riitasensuolla kuin aivan vuoden 1943 alkuun saakka, jolloin se määrättiin siirtymään Vaasaan Mustasaareen sotavankien työvoimana käyttämiseen liittyvistä syistä. Samanaikaisesti leiri jakaantui kahtia eli Mustasaaresta tuli pääleiri ja Helsingbyyssä ryhtyi toimimaan sen alaleiri.⁵¹ Muutto maaseudulta kaupungin läheisyyteen paransi ainakin liikenneyhteyksiä, mutta aiheutti myös uusia ongelmia.

---

⁴⁹ Kujansuu 1999, s. 124.

⁵⁰ Ks. Rautapää 1945, s.23-24. Sotavankien rangaistuksissa on tarkoituksenmukaista kiinnittää huomio niiden yleistävän, pelottavan ja varoittavan vaikutuksen tavoitteluun.

⁵¹ Kotijoukkojen Esikunta n:o 441/Järj. 1b/ sal. Vaasan työmaaleirin perustamista sotavankileirin n:o 24 toimesta ja järjestelyjä. T 8419:1, SARk. Käskyssä ei puhuta kuin pääleiristä tai sitten alaleiri sisällytettiin siihen itsestäänselvyytenä. Alaleiri oli joka tapauksessa toiminnassa heti muuton jälkeen. Ks. esim. Vartiomiestien ja sotavankien päivittäinen sijoitus 16.12.1942-24.2.1943. T 8420:21, SARk.

Kurileiri lopetti käytännössä toimintansa 16.10.1944, jolloin sieltä siirrettiin pois viimeisetkin leirillä vielä olleet sotavangit. 31.10.1944 tilanteen mukaan leirin kirjainpidossa oli vielä 55 karannutta sotavankia, mutta näiden etsiminen ja säilytys oli jo siirretty muille tahoille.⁵²

3 Erikoisleirin eri vankiryhmät ja kansainväliset sopimukset

3.1 Erikoisvalvontaa vaativat vangit

3.1.1 Levottomin aines yhdelle leirille

Kurileirin tultua vastaanottokuntoon elokuussa 1942 määrättiin kaikki leireillä ja sairaaloissa olevat karkurit siirrettäviksi mainittuun leiriin. Määräyksen mukaan kaikilla vangeilla tuli olla tarvittavat vaatteet ja varusteet mukanaan. Sairaita sotavangeja ei saanut siirtää.⁵³ Tämänkään käskyn yhteydessä ei siis puhuta yksilöidysti muista leirille siirrettävistä kuin karkureista. Kurileiristä tuli kuitenkin myös erilaisten omissa leireissään sopeutumattomien ja ei-toivottujen sotavankien säilytyspaikka.

Syyt, joiden perusteella vankeja leirille lähetettiin, voidaan jakaa karkeasti neljään eri luokkaan:

- 1) Karkaamista yrittänyt vanki.
- 2) Työstä kieltäytyjä tai muuten uppiniskaisesti käyttäytyvä vanki.
- 3) Poliittisesti epäluotettava vanki.
- 4) Desantti, ym. vakoilu- ja tuhoamiskoulutuksen saanut vanki.

---

⁵² Sotavankileiri 24 sotavankitilanneilmoitus 31.10.1944. T 8422:12, SArk.

⁴⁸ Kotijoukkojen Esikunta n:o 5764/Järj. 1b/ sal. 24.8.1942. Karkureiden siirrot. T 8418:2, SArk.

Sotavankitarkastaja eversti Spåre viittaa muihin leirille tuleviin ryhmiin puhuessaan kurileirin perustamista koskevan ehdotuksensa yhteydessä erikoisen ankaraa käsittelyä vaativien vankien sijoittamisesta samalle leirille. Tällä viitataan ilmeisesti desantteihin yms. vakooja- ja tuhoamiskoulutuksen saaneisiin vankeihin. Tähän johtopäätökseen on tultu, koska Spåre esittää ensimmäisen kurileirille suuntautuneen tarkastusmatkansa yhteydessä leirin vastaanottokyvyn kasvattamista niin paljon, että sinne voitaisiin sijoittaa karkureiden ja ankaraa käsittelyä vaativien lisäksi myös muut rikoksiin syyllistyneet sotavangit.⁵⁴ Hän siis laajentaa potentiaalisesti siirrettävien määrää todella suuresti, vaikka onkin huomattava ettei ehdotuksen yhteydessä mainita minkälaisista rikoksista olisi ollut kyse.

Sen selkiyttämiseksi, ketä leirille siis sai siirtää, annettiin Päämajan Järjestelytoimistosta vasta puolen vuoden kuluttua eli maaliskuussa –43 käsky, jonka mukaan leirille 24 tuli lähettää karkurit sekä ne törkeämpiä kurinpitorikkomuksia tehneet vangit, jotka eivät olleet ottaneet opiksi rangaistuksestaan, eivätkä ilmeisesti tulisi tekemään niin vastaisuudessaan.⁵⁵ Asiassa oli ilmeisesti ollut epäselvyyksiä, koska tällainen täsmennys jouduttiin antamaan. Nähtävästi vankeja ryhdyttiin siirtämään muistakin syistä kuin pelkästään karkaamisen tai sen suunnittelun vuoksi leirille heti sen aloitettua toimintansa, niissä puitteissa jotka sen vastaanottokyvyt sallivat, vaikka tarkkoja aikoja onkin hankala osoittaa.

Kurileirille ei kuitenkaan siirretty koko sen toiminta-aikana lainkaan naispuolisia sotavankeja. Suoraa syytä tähän ei missään ilmoiteta, mutta ilmeisesti siihen oli vaikuttamassa kyseisen ryhmän alkujaankin pieni osuus sotavankien joukosta. Nais-sotavankien kohtelussa eri leireillä otettiin myös voimakkaasti huomioon sukupuoli. Majoituksessa naiset eristettiin miehistä, heillä teetettävät työtehtävät olivat keveitä

⁵⁴ Sotavankitarkastaja eversti M.H.A. Spåren tarkastuskertomus Sotavankileiri 24 17.9.1942. Kotijoukkojen Esikunta Sotavankitoimisto, H 2, SArk.

⁵⁵ Päämajan Järjestelyosasto n:o 471/Järj. 4/sal. 24.3.1943. Sotavankileiri 24:ään passitettavat sotavangit. T 19654:F 6, SArk.

ja kurinpito-ohjesääntöä sovellettiin lievennettynä heidän rikkomustensa yhteydessä. Esimerkiksi raipparangaistuksia ei saanut määrätä lainkaan naissotavangeille.⁵⁶ Heidän leirille sijoittamisensa vaatimiin erikoisjärjestelyihin ryhtymistä saatettiin pitää resurssien tuhlauksena ja mahdollisesti ajateltiin myös ettei naisia ollut muutenkaan soveliasta sijoittaa sellaisiin erikoisoloihin, jotka vallitsivat leirillä.

Kaikki ryhmät olivat sellaisia, joilla katsottiin olevan ”bolsevistinen”, huono vaikutus, tavallisiin sotavankeihin joko esimerkkinä, puheidensa perusteella tai vaarana yleiselle kurille sekä järjestykselle, ja joiden eristäminen muista katsottiin näistä syistä perustelluksi. Bolsevistisiksi heidät voitiin leimata, koska he olivat toiminnallaan osoittaneet uskollisuutensa Neuvostoliitolle ja sen edustamalle järjestelmälle.⁵⁷

Tavoitteen eristämisestä osoittaa viimeistään määräys uuden sotavankiosaston perustamisesta Sotavankileiri 24:n yhteyteen 30.11.1943 lähtien, johon sijoitettiin ”tavallisia” sotavankeja, ja jonka nimeksi tuli ”Sotavankileiri 24:n osasto II”. Ohjeiden mukaan näihin vankeihin tultaisiin kohdistamaan normaalit vartiointi, yms. toimenpiteet, mutta heidät tuli erottaa alueellisesti ja valvontaan nähden muusta leiristä. Kyseisiä sotavankeja ja ”rangaistusvankeja” ei saanut käskyn mukaan myöskään sijoittaa samoille työmaille. Erillistä kortistoa lukuun ottamatta leiri tultaisiin katsomaan kuitenkin yhdeksi kokonaisuudeksi.⁵⁸

---

⁵⁶ Hanski 1990, s.82.

⁵⁷ Sodan alkaessa oikeistolehdistössä käytiin keskustelua siitä olivatko venäläiset kansana vai kommunismi aatteena se päävihollinen, joka olisi kukistettava. Keskustelu aaltoili laidasta laitaan, mutta yhteenvetona voisi todeta, että kommunismin ja venäläisyyden voidaan katsoa olevan lähes erottamattomia. Kommunismi aatteena ei kirjoitusten mukaan ollut elinvoimainen kuin Venäjällä, jossa kansan erikoispiirteet mahdollistivat sen elämisen ja koko kansa oli tavallaan sen vaikutuspiirin alaisena. Luostarinen 1986, s.217-221.

⁵⁸ Sotavankikomentajan Esikunta n:o 1737/Sotavanki1./sal. 24.11.1943. Uuden sotavankiosaston perustaminen Sotavankileiri 24:n yhteyteen. T 8419:2, SArk. Kyseessä oli lähinnä hallinnollinen muutos, koska ensimmäiset osasto II:n vangit olivat jo sijoitettuna yksityisten työnantajien palvelukseen, jolloin tilanne heidän osaltaan säilyi ennallaan vain työvoimasta laskuttavan leirin muuttues-

Vaasaan muuton yhteydessä mainitut komennukselle jääneet Sotavankien järjestelyleiri 2:n vangitkaan eivät aiheuta sietämätöntä ristiriitaa tälle periaatteelle, koska pyrkimyksenä oli nähtävästi kuitenkin pitää tämän komennuksen kesto mahdollisimman lyhyenä. Leiri 24 määrättiin yhteistoiminnassa työnantajan kanssa koulutamaan korvaajat, jotta mainitut sotavangit voitaisiin myöhemmin siirtää pois.⁵⁹ Myös sotavankitarkastaja eversti Spåre kiinnitti huomionsa näihin komennuksella oleviin vankeihin, noin kuukausi leirin muuton jälkeen tapahtuneella tarkastusmatkallaan, kehottaen kiirehtimään toimia, jotka mahdollistaisivat näiden palauttamisen Sotavankien järjestelyleiri 2:een.⁶⁰ Edellä oleva ja se seikka, että korvaavan työvoiman kouluttamista koskeva käsky annettiin jo muutamia päiviä ennen varsinaista muuttoa käsittelevää järjestelykäskyä, kertovat ettei syntyneeseen tilanteeseen oltu ylemmillä tahoilla tyytyväisiä ja sen muuttamiseen pyrittiin mahdollisimman nopeasti.

Samaa perusideaa olojen rauhoittamiseksi sotavankien keskuudessa, eristämällä hankaluuksia potentiaalisesti aiheuttavia yksilöitä, käytettiin muissakin yhteyksissä. Toukokuussa -43 annetun käskyn mukaan juuri vangeiksi saadut oli leireillä ja sotasairaaloissa pyrittävä pitämään erossa muista, jotta nämä eivät pääsisi levittämään suomalaisten kannalta huolestuttavia huhuja muodostelmiin.⁶¹ On mahdotonta sanoa aiheuttiko kyseinen käsky toimenpiteitä leirillä 24, koska vuoden -43 alun jälkeen sinne piti siirtää periaatteessa ainoastaan sellaisia vankeja, jotka olivat jo olleet jon-

---

sa. Se, millä tavalla kyseiset vangit käytännössä eristettiin alueellisesti kurivangeista, esim. niissä tapauksissa jolloin työnantajan työvoiman tarve lakkasi yllättäen, jäi epäselväksi. Kokkolaan tosin perustettiin alaleiri, johon sijoitettiin ainoastaan osastoon II kuuluvia vankeja, mutta tämä tapahtui vasta heinäkuussa -44 ja syynä siihen voidaan osaltaan pitää evakointien aiheuttaman vankimäärän kasvua. Sotavankileiri 24:n päiväkäsky 4/44. T 8422:19, SArk.

⁵⁹ Kotijoukkojen Esikunta n:o 389/Järj. ib 27.1.1943. Vaasassa olevia Sotavankien järjestelyleiri 2:n sotavankeja. Fa 24, SArk.

⁶⁰ Sotavankitarkastaja eversti M.H.A. Spåren tarkastuskertomus 8.3.1943. T 8419:2, SArk.

⁶¹ Kotijoukkojen Esikunta n:o 1555/Järj. 1b/ säl. 4.5.1943. Uusien sotavankien eristäminen. T 8419:3, SArk.

kin aikaa suomalaisilla vankileireillä alaisena. Toisaalta uusien vankien tuomat huhut, vaikka hiukan vanhempinakin, olivat uusia kyseisellä leirillä.

Lisäksi vartiomiesten yhtenä tärkeänä tehtävänä oli estää luvaton kanssakäyminen vankien kanssa, jottei mielialojen kannalta haitallisia huhuja pääsisi leviämään kummankaan osapuolen keskuuteen. Luvaton seurustelu sotavankien kanssa oli kriminalisoitu toukokuussa –42. Asetuksessa edellytettiin kiellon rikkojien välitöntä pidättämistä ja toimittamista lähimmän poliisiviranomaisen huostaan.⁶² Leirin turvallisuusohjeissa annettiin vartijalle oikeus estää luvaton kanssakäyminen tarvittaessa väkivaltaakin käyttäen, vaikka siviilihenkilöiden kohdalla sen käyttö tuli rajata vain aivan ehdottomasti tarvittavaan määrään. Sen sijaan kiellon rikkojan pidättämisestä ei ollut mainintaa.⁶³

Asetuksen edellyttämiin toimiin ryhtymisestä on merkkejä vasta myöhemmältä ajalta, jolloin ainakin neljä siviilihenkilöä tuomittiin luvattomasta kanssakäymisestä vankien kanssa sakkoihin Vaasan raastuvanoikeudessa marras-joulukuussa –43.⁶⁴ On mahdollista, että alunperin Riitasensuota varten kootuissa ohjeissa ei asiaan kiinnitetty huomiota leirin syrjäisen sijainnin vuoksi, koska tuntemattomia liikkujia ei siellä oletettavasti ollut paljoa ja poliisiin turvautuminen olisi aiheuttanut paljon vaivannäköä. Asiaan täytyi kuitenkin vaikuttaa myös leirin johdon suhtautuminen siihen, koska nämä ensimmäiset rangaistukset ilmenevät vasta leirin toimittua lähes vuoden ajan Vaasassa.

Eri syiden merkittävyyttä leirille siirron perusteena on mahdotonta arvioida tarkasti tässä tutkimuksessa käytetyn aineiston pohjalta. Kotijoukkojen Esikunnan käskyn

⁶² Kotijoukkojen Esikunta n:o 3598/Järj. 1b/ sal. 20.5.1942. Kieltoa seurustella sotavangin kanssa. T 7230:1, SArk.

⁶³ Sotavankileiri 24:n vartio- ja turvallisuusmääräykset. T 8420:20, SArk.

⁶⁴ Sotavankileiri 24 n:o 992/I/2 18.11.1943 ja n:o 1096/I/2 17.12.1943. Rangaistuksia luvattomasta seurustelusta sotavangin kanssa. Sotavankikomendantin Esikunnalle. T 8419:1, SArk.

mukaan sotavankeja siirrettäessä tai passitettaessa leirille 24 oli siirto- tai passituspapereihin aina merkittävä selkeästi syy, jonka vuoksi siirto tapahtuu, mikä oli jo asiaa aiemmin koskevista käskyistä huolimatta laiminlyöty.⁶⁵ Tätä käskyä ei edelleenkään noudatettu täydellisesti, koska vain muutamissa passituksista tai siirtomääräyksistä oli merkittynä siirron syy tai sitten näitä asioita koskevat paperit on jälkeinpäin poistettu leirin arkistosta. Aineisto on siis näiltä osin liian pieni ryhmien kokojen ja niissä mahdollisesti tapahtuneiden muutosten tarkkaan selvittämiseen tutkitun ajanjakson kuluessa.

Karkean kuvan kunkin syyn yleisyydestä leirille siirtoon voi saada tarkastelemalla vuoden -44 aikana tehtyjä anomuksia vankien siirtämiseksi osastosta I osastoon II eli poistamista kurivankien joukosta. Näissä anomuksissa mainituista 270:stä sotavangista 231 (86%) oli leirillä karkaamisen tai sen suunnittelun vuoksi, 13 (5%) oli desantteja tai vastaavia, poliittisesti epäluotettavia eristettäviä seitsemän (3%), yksi työstä kieltäytyjä ja loput 18 eli 7% sekalaisista syistä leirille joutuneita (juopottelu Heimo P. 3:ssa, salakapinan suunnittelu, yms.).⁶⁶

Miksi siirtojen syyn tietäminen leirillä koettiin erittäin tärkeäksi on mahdotonta sanoa, koska niillä on selvästi osoitettavaa vaikutusta vankien leirillä saamaan kohteluun vasta vuoden -43 loppupuolelta lähtien. Tämä ei tietenkään poista sitä mahdollisuutta, että siirron syillä oli tai olisi pitänyt olla vaikutusta esimerkiksi siihen

---

⁶⁵ Kotijoukkojen Esikunta n:o 1890/Järj. 1b/ sal. 25.5.1943. Kotijoukkojen Esikunnan käsky n:o 7 Sotavankileirien ja -sairaaloitten järjestelyä varten. T 8418:7, SArk. Samaan asiaan kiinnitti huomiota myös sotavankitarkastaja. Kotijoukkojen Esikunta n:o 2251/Järj. 1b/ sal. 3.7.1943. Sotavankitarkastaja everstiluutnantti W. Spåren tarkastuskertomus n:o 25. Sotavankileiri 24 8.6.1943. T 8419:2

⁶⁶ Sotavankileiri 24 n:o 123/II/ sal. 19.8.1944, n:o 859/II/19/ sal. 21.6.1944, n:o 146/II/19/ sal. 29.1.1944. Sotavankikomendantin Esikunnalle. Siirto osastosta I osastoon II; Sotavankileiri 24 n:o 98/II/15/ sal. 15.1.1944. Sotavankikomendantin Esikunnalle. Anomus heimosotavankien siirtämisestä. T 8422:12, SArk. Lähteenä käytettyjen anomusten luotettavuuteen tässä yhteydessä liittyy tiettyjä ongelmia, jotka liittyvät esim. rodun ja leirille lähettämisen syyn vaikutuksista rangaistusajan pituuteen. Näitä käsitellään tarkemmin myöhemmin, mutta luotettavuuden heikkouksista huolimatta yleisen trendin pitäisi käydä hyvin ilmi näiden perusteella.

minkälaisia ryhmiä asetettiin asumaan samaan parakkiin tai minkälaisiin työtehtäviin heitä määrättiin.

Siirrettyjen vankien pääryhmät säilyivät aivan leirin toiminnan lopettamiseen asti samanlaisina lukuun ottamatta ryhmää neljä, jonka muodostivat desantit, yms. erityisen vaarallisina pidetyt vangit. Heidän siirtojensa kohdalla käytänteissä tapahtuneista muutoksista enemmän omassa alaluvussaan. Viimeinen siirto, josta voidaan todentaa, minkä vuoksi käsky annettiin (karkaaminen), tapahtui 23.9.1944.⁶⁷ Sotavankikomentajan ja hänen esikuntansa tarkoituksena vaikutti olevan rutiineihin turvautuminen ja tilanteen pitäminen sotavankileireillä mahdollisimman normaalina aina niiden lopettamiseen saakka, joka tällä tavalla heijastui kurileirillekin.

3.1.2 Karkurit

Karkaamisyritys oli yleisin syy leiriin siirrolle. Siirtojen syitä tarkasteltaessa on kuitenkin kaikissa tapauksissa pidettävä mielessä, että niiden sisältämät tiedot voivat olla hyvin subjektiivisia siirtoa hakevan leirin päällikön määritelmiä. Otetaan esimerkiksi karkuruus. Hyvin lähellä sitä on täytynyt sijaita myöskin määritelmä siitä, milloin kyseessä oli luvaton työpisteestä poistuminen.⁶⁸

Varsinaista asiaa käsittelevää ohjesääntöä ei ollut, vaan kukin leiri ilmeisesti työsti omat sisäistä järjestystään koskevat ohjeensa ylempää tulleiden yleisten puitteiden sallimissa rajoissa. Tässä on valittu esimerkiksi Sotavankileiri 15:sta säännöt. Lu-

⁶⁷ Sotavankikomentajan Esikunta n:o 6258/Sv. 1/ sal. 23.9.1944. VI Armeijakunnan Esikunnalle. Sotavangin siirto (karkuri); Sotavankikomentajan Esikunta n:o 3822/Sv. 1/ sal. 15.6.1944. Sotavankileiri 6:lle (työstä kieltäytyjä); Sotavankikomentajan Esikunta n:o 4811/Sv. 1/ sal. 11.8.1944. Sotavankien järjestelyleiri 1:lle (poliittinen). T 8422:12, SArk.

⁶⁸ Sallinen 1993, s.52-54, 57-58, 94-95. Kuvauksia sotavankien tekemistä ruuanhankkimatkoista, jotka katsottiin vaihtelevasti luvattomiksi poistumisiksi ja karkaaemisiksi, vaikka Sallinen esittääkin kaikkien olleen nälkäisten pelkäämistään sotavankien tekemiä ruuanhankintamatkoja. Aiheen käsittely tuntui tosin olevan hiukan tarkoitushakuista, joten lähteeseen on suhtauduttava tietyllä varauksella.

vatonta työpisteestä tai majoituspaikasta poistumista koskeva sääntö kuului seuraavasti:

”Vanki ei saa: Poistua luvatta tuvasta, työpaikalta, vartijan näkyviltä tai lähettyviltä, tehdä aiheettomia valituksia, kutsua ilman pakottavaa syytä tulkkia tai vartijaa, eikä olla tottelematon tai uppiniskainen.”⁶⁹

Karkaamistapauksen kohdalla samassa asiakirjassa todettiin, että vartijan velvollisuus oli tehdä hälytys välittömästi huomattuaan vangin kadonneen. Eli ongelmaksi nousee se, miten kauas vartijan näkymättömiin vanki sai kulkea tai kauanko hän sai olla hukassa, ennen kuin rikkomus katsottiin karkaamisyritykseksi. Kotijoukkojen Esikunnan syyskuussa -42 antamien ohjeiden mukaan karkurina tuli pitää sellaista sotavankia, joka poistui tai yritti poistua vartioinnin alaisuudesta vapautuakseen sotavankeudesta. Sen sijaan vankia, joka omavaltaisesti poistui esim. leirin läheisyyteen keräämään jätteitä, ei tullut katsoa karkuriksi.⁷⁰ Nähtävästi nämä olivat hyvin pitkälle tapauskohtaisesti ratkaistavia tapauksia, joiden tulkinta saattoi vaihdella ajan myötä, koska edellä mainitun leiri 15:sta ohjeen mukaan kaikki vartijoiden valvonnan alaisuudesta poistuneet oli automaattisesti katsottava karanneiksi.

Karkaamisyrityksen ja pelkän luvattoman poistumisen väliltä valitseminen oli leirin päällikön tehtävä, jota hän joutui suorittamaan viimeistään siinä vaiheessa, kun mielti hakeeko lupaa vangin siirrolle erikoisleiriin. Voisi hyvin olettaa, että sellaisissa tapauksissa, joissa vanki on toistuvasti poistunut luvattomasti, on leirin johdolle tai vartijoillekin tullut kiusaukseksi hiukan suurentaa rikkomuksen laatua, jotta ylemmältä taholta saataisiin varmemmin lupa siirtoon ja hankaluuksia aiheuttaneesta vangista päästäisiin eroon. Oikeastaan ainoa estehän tälle oli se, että sa-

---

⁶⁹ Sisäistä järjestystä koskeva ohjesääntö sotavankileiri n:o 15:ssa. Kotijoukkojen Esikunta, Fa 2, SARk.

⁷⁰ Mikkola 1976, s.118.

malla kyseinen henkilö joutuisi tunnustamaan sen, ettei onnistu hoitamaan tehtäviään tehokkaimmalla mahdollisella tavalla.

Siirtoja koskevissa asiakirjoissa ei ilmene minkäänlaisia merkkejä siitä, että mikään erikoinen siirtoa anovan leirin ”ulkopuolinen” taho olisi esimerkiksi kuulustellut sotavankia ennen siirtoa kurileirille, jotta oltaisiin voitu varmentaa siirron oikeutus.⁷¹ Päätös siirroista tehtiin sotavankien sijoituksesta päättävissä esikunnissa ilmeisesti pelkästään leirien anomusten perusteella. Työstä kieltäytyvän ja poliittisesti epäluotettavan sotavangin tapauksissa voidaan nähdä sama subjektiivisuuden aiheuttama ongelma kenties vielä selkeämmin: oliko yleensäkin mahdollista antaa minkäänlaisia objektiivisia ohjeita näitä tapauksia varten. Kyseisten sotavankien kohdalla kuulustelija, työnantaja, yms. taho oli se, jonka sanat saattoivat vaikuttaa ratkaisevasti siihen, siirrettiinkö hankaluuksia aiheuttanut vanki kurileirille.

Karkureiden asema, sotavankeja koskevien sopimusten ja siitä tehdyn suomalaisen tulkinnan valossa, on mielenkiintoinen. Niiden mukaan sotavangiksi joutuneen henkilön velvollisuutena on yrittää karata ja pakoyrityksestä sai vankia rangaista ainoastaan kurinpitorangaistuksella.⁷² Tämä oli sotia edeltäneiden sopimusten sanoma, jota pidettiin II maailmansodan jälkeen liian epäselvästi ilmaistuna, joten Geneven sopimuksessa 1949 niitä muokattiin selkeämpään, vähemmän tulkintaa mahdollistavaan muotoon. Tämän tutkimuksen kannalta huomattavin tarkennus oli sen selkeä toteaminen, että tarpeen vaatiessa karkaamista yrittänyttä vankia voidaan rangaista myös erikoisvalvonnalla tai eristyksellä.⁷³

---

⁷¹ Sotavankikomentajan Esikunta n:o 237/Sv. 1/ sal. 27.9.1943. Sotavankien siirto. T 8419:3, SArk. Siirtoesitelykseen on liitettävä jäljennös sotavankikortista, ote rangaistuspäiväkirjasta ja tarkka selostus rikoksen laadusta.

⁷² Rautapää 1945, s.14, 18; Rosas 1976, s.430-433.

⁷³ Rosén 1993, s.54-56. Lähteen tietoja tulkitaan tässä niin, että ennen sotia solmituissa sopimuksissa oli jo sanottuna nämä asiat, myöhemmissä sopimuksissa niitä tarkennettiin ja esitettiin selkeämmässä muodossa.

Epäselväksi jää voitiinko samaa sääntöä soveltaa myös muissa kurinpitorangeistukseen johtavissa rikkomuksissa. On myös huomattava, että suomalainen tulkinta sotavangin velvollisuuksista on peräisin vasta sodan päättymisen jälkeiseltä ajalta eli aiempi suhtautuminen karkaamisyrityksiin saattoi olla jyrkempää, kuten jo kurileirin tarpeesta käydyssä keskustelussa ilmeni.

3.1.3 Työstä kieltäytyneet vangit

Työstä kieltäytyneen vangin esimerkkitapauksena voidaan pitää sotavanki Ä-4358 Shuikinin siirtoa kurileirille. Hänelle annettiin useita varoituksia työpaikallaan Pali-kaisten kartanossa, jonka päätillalla oli hänen lisäksi työssä yhdeksän muutakin sotavankia. Passituksen mukana seuranneessa asiakirjassa todetaan, että Shuikin osoittautui mahdottomaksi pitää kartanossa, koska hän niskuroi ja aiheutti kiihotuksellaan työselkkauksia. Lopullisena syynä siirtoon oli kolmen vangin, Sotavankileiri 21:n päällikön mielestä aiheeton, kieltäytyminen työstä ja koska muut rankaisukei-not eivät olleet auttaneet, päätettiin Shuikin siirtää leirille 24. Siirtoon oli vaikutta-massa myös se, että tilanomistaja ja -hoitaja antoivat erittäin negatiivisen arvion hänestä. Toiset kaksi työstä kieltäytyjää saivat vielä jäädä kartanoon eli Shuikinista tehtiin varoittava esimerkki muille sotavangeille, mikä osaltaan osoittaa leirin pe-lotteena käyttämisen merkitystä.⁷⁴

Miehistöön (sotamiehet ja aliupseerit) kuuluvia vankeja sai käyttää työvoimana tie-tyillä erikoisehdoilla, joita oli määritelty sekä maasodankäynnin ehtoja koskevassa sopimuksissa (1907) että Geneven sopimuksessa (1929). Kiellettyä käyttö oli liian rasittaviin tai vaarallisiin töihin, sekä sellaisiin tehtäviin, jotka suoranaisesti edisti-vät heitä vankina pitävän maan sodankäynnin tavoitteita, esim. aseiden tai taistelu-

⁷⁴ Passitus sotavankileiriltä 21 28.5.1943. Sotavanki Ä-4358 Shuikin. T 8419:9, SArk.

materiaalin valmistus.⁷⁵ Shuikinin kieltäytyminen ei siis ainakaan tämän aineiston valossa täyttänyt sille sopimuksissa määriteltyjä ehtoja.

Mielenkiintoinen vertailukohde työstä kieltäytyvien vankien kohtelulle löytyy Pohjois-Savosta maataloille sijoitettujen sotavankien joukosta vuodelta -44. Työstä kieltäytyminen tai muut sotavankileirille asti raportoidut rikkomukset olivat Hokkasen mukaan harvinaisia, vain 22 tapausta alueelle sijoitetun vankimäärän vaihdellella välillä 366-742. Syynä kyseisiin tapauksiin oli usein nähtävissä vangin ja hänen työnantajansa keskinäisessä kanssakäymisessä tapahtuneet yhteentörmäykset, esimerkiksi taloon sijoitetun sotavangin tyytymättömyys siellä saamaansa kohteluun. Hokkasen mukaan rikkomusten pieneen lukumäärään vaikutti ennen muuta se, että maataloille sijoitettavista vangeista olivat häiriöitä aiheuttavat yksilöt jo kärsineet pois sodan kestäessä.⁷⁶ Eli annetaan ymmärtää, että aiemmin konflikteja tapahtui useammin.

Rangaistuksena kyseisissä tapauksissa oli työpäivän jälkeen sijoituspaikalla suoritettava aresti, lukuun ottamatta kahta tapausta, jotka katsottiin normaalia vakavamiksi. Toisessa vanki oli uhannut isäntää väkivallalla ja toisessa, tämän tutkimuksen kannalta erityisen mielenkiintoisessa tapauksessa, koska se on hyvin samanlainen kuin Shuikinin. Siinä vanki oli levittänyt kommunistista propagandaa ja yllyttänyt toista sotavankia myös työstä kieltäytymiseen. Näissä tapauksissa Hokkasen mukaan rangaistukseksi vangit siirrettiin maatilalta takaisin vankileirille kärsimään arestirangaistus ja sieltä metsätöihin.⁷⁷

---

⁷⁵ Hanski 1990, s.100-102.

⁷⁶ Hokkanen 1994, s.45-47. Valitettavasti Hokkanen käsittelee työssään sotavankien ja heidän työnantajiansa kohtaamista ainoastaan vuoden -44 osalta, jonka vuoksi ei saada kunnollista vertailukohdetta.

On mahdotonta sanoa, miksi kyseistä vankia ei siirretty kurileirille, kuten Shuikinille tapahtui. Ehkä syynä oli se, ettei leirillä 24 ollut tilaa juuri sillä hetkellä tai sinne lähettämisen perusteet olivat muuttuneet tai se, että rikkomus oli kyseisellä vangilla ensimmäinen laatuaan. Sitäkään ei tietenkään voida sulkea pois, että kyseinen vanki siirrettiin myöhemmin omalta leiriltään kurileirille.

3.1.4 Poliittisesti epäluotettavina pidetyt vangit

Kansainvälisten sopimusten vangeille tarjoama suoja poliittisten mielipiteiden tai rodusta aiheutuneen syrjinnän kannalta oli heikko, koska näiden kysymyksien esiin nousemista ei oltu osattu ennakoida ja niiden käsittely oli jäänyt vain muutamien epämääräisten lausekkeiden varaan. Tasa-arvoisen kohtelun takaaminen näiden erikoistapausten yhteydessä katsottiin kuitenkin sotien jälkeen kaikkia sitovaksi tapaoikeudeksi.

Puna-armeijan poliittiselle henkilöstölle perustettiin jo 14.10.1941 oma erikoisleirinsä (Sotavankileiri 3), johon suunnitelman mukaan kerättäisiin mm. komissaarit, politrukit, kommunistisen puolueen johtohenkilöt, alipäällystöön ja miehistöön kuuluvat kiihkokommunistit ja epäilyksen alaiset johtohenkilöt. Kyseinen leiri oli suoraan Päämajan Valvontaosaston alainen ja vangin sinne siirtämiseen tuli saada sen lupa. Oman erikoisleirin perustamisella näitä vankeja varten pyrittiin ensisijaisesti eristämään heidät ympäristöstään, jotta toisille sotavangeille ja siviileille vaaralliseksi katsottu kommunistinen ideologia ei pääsisi leviämään heidän kauttaan. Toisaalta saksalaiset olivat erityisen kiinnostuneita tämän vankiryhmän edustajista, mikä näkyi siinä, että näillä käytiin vaihtokauppaa, jossa suomalaiset saivat vastineeksi saksalaisten ottamia suomensukuisia sotavankeja. Kokoamalla nämä yhteen paikkaan haluttiin helpottaa näiden vaihtojen käytännön toteuttamista.⁷⁸

---

⁷⁷ Hokkanen 1994, s.49-51.

Suunnitelmaa vakaumuksellisten kommunistien kokoamisesta yhdelle erikoisleirille ei noudatettu aina kirjaimellisesti, mistä on hyvänä esimerkkinä politrukiksi epäillyn Aleksej Prohaninin siirto Sotavankileiri 14:sta. Hänet lähetettiin leirille 24, koska kuulusteluista huolimatta ei pystytty osoittamaan varmasti oliko hän politrukki vai ei. Myönteisessä tapauksessa hänet oltaisiin siirretty poliittiselle päällystölle varattuun erikoisleiriin. Ratkaisevana siirtoon vaikuttavana tekijänä on ilmeisesti ollut kuulustelijan loppuhuomautus, jossa todettiin olevan parasta siirtää hänet erikoisleiriin, jottei kommunistinen vaikutus pääse leviämään hänen kauttaan muihin vankeihin.⁷⁹

Kyseinen tapaus ei nähtävästi täyttänyt Valvontaosaston kriteerejä ja siirto Sotavankileiri 3:een jäi sen vuoksi suorittamatta. Lisäksi Sotavankileiri 24:stäkin suoritettiin siirtoja kyseiseen paikkaan, joten nämä eivät ole ehdottomia tapauksia.⁸⁰ On mahdollista, että siirto suoritettiin myöhemmin, kun oltiin saatu varmistus kyseisen vangin poliittisuudesta. Siirtoa kurileirille saatettiin käyttää vain välietappina, jossa vangin toimet pystyttiin asettamaan tarkemman seurannan alaiseksi ja mahdollisesti myös jatkamaan hänen kuulustelujaan. Suoranaisesti poliittiseen päällystöön kuuluviksi luettavia vankeja ei kurileirillä ollut ainakaan 8.8.-31.10.1942 välisenä aikana, jolta asia voidaan tarkastaa, koska tuolta ajalta on nähtävissä eritellyt viikkoilmoitukset, joissa vangit on määritelty upseereihin, politrukkeihin, aliupseereihin, venäläiseen miehistöön, vähemmistökansallisuuksien miehistöön ja sairaisiin.⁸¹

---

⁷⁸ Kujansuu 1999, s.34-37, 163; Hanski 1990, s.90-91.

⁷⁹ Kotijoukkojen Esikunta n:o 6628/Järj. 1b/ sal. 2.10.1942. Aleksej Prohanin. T 8418:2, SArk.

⁸⁰ Sotavankileirin 24 viikkoilmoitus 24.-31.10.1942. T 8418:3, SArk.

⁸¹ Sotavankileirin 24 viikkoilmoitukset eriteltynä 8.8.-31.10.1942. T 8418:3, SArk. Huom. Erityisesti viimeinen viikko, koska erittelyn mukaan leirillä ei ollut politrukkeja sillä viikolla kuin siirto sotavankileirille 3 tehtiin, joten kyseessä täytyi olla muuten erityisen kiihkeiksi kommunisteiksi katsottavat vangit.

Kuitenkin voidaan sanoa, että karkurileiristä tuli myös poliittisesti epäilyttävän sotavankiaineoksen säilytyspaikka, jossa sitä ilmeisesti ajateltiin olevan helpompaa valvoa ja pyrittiin estämään yhteistyöhaluisten tai neutraalisti suhtautuvien sotavankien käännättämistä suomalaisia vastaan tavallisilla leireillä.

3.1.5 Desantit, ym. vakoilu- ja tuhoamiskoulutuksen saaneet vangit

Viimeisenä ryhmänä tulevat vaarallisena erikoisvalvontaa vaativat vangit, kuten desantit ja partisaanikoulutuksen saaneet vangit, jotka myös saivat siirron kurileirille. Sotavankien asemaa määrittelevissä sopimuksissa käsitellään ehdot, jotka henkilön on täytettävä tullakseen käsitellyksi sotavankina. Näitä edellytyksiä ovat mm. joukkojen toiminta jonkun vastuun kantavan henkilön alaisuudessa, selvä tunto-merkki kuulumisesta sotatoimiin osallistuvaan joukkoon, sekä sodan lakien ja tapojen noudattaminen. Suoraan Puna-armeijaan kuuluvien henkilöiden lisäksi suomalaiset sovelsivat samoja vaatimuksia sopimusten edellyttämällä tavalla myös miliisi- ja vapaaehtoisjoukkoihin, joihin verrattava ryhmä esim. partisaanit olivat, toisin kuin saksalaiset, jotka eivät esim. pitäneet poliittiseen päällystökseen kuuluvia henkilöitä sotavankeina.⁸²

Tuhoamis- ja vakoilijakoulutuksen saaneet vangit muodostivat muista poikkeavan ryhmän myös siinä, että heidät lähetettiin suoraan kurileirille heti sotavangiksi julistamisensa jälkeen.⁸³ Muut sinne tulleet vangit olivat jo olleet jollakin sotavanki-

⁸² Hanski 1990, s. 25-26; Rosén 1993, s. 54-56; Kujansuu 1999, s. 77. Tarkempia tietoja siitä, milloin ja minkälaisissa tilanteissa nämä erikoisryhmät hyväksyttiin sotavangeiksi ks. Hanski 1992, s. 28-30. Pietola 1987, s.175-176 sotkee pahasti käsitteitä puhuessaan suomalaisten ja karjalaisten vakoilu- ja tiedustelutehtäviin lähetettyjen (sotayli- ja kenttäoikeuksissa) kuolemantuomioiden yhteydessä näistä sotavankeina. Oikeuteen menneet tapaukset olivat epäselviä ja sotavangin status olisi tullut heidän osalleen vain kyseisten tuomioistuinten päätöksellä. Vakoiluun ja sotavankistatukseen liittyviä pykäläiä ks. esim. Castrén 1947, s.296-298; Lindstedt 1999, s.131-135, 230-251.

⁸³ Ks. esim. Passitus sotavankileirille 24 Päämajan Valvontaosaston määräyksestä 19.11.1942. 4 inkeriläistä laskuvarjomiestä on julistettu sotavangeiksi ja määrätty lähetettäväksi leirille 24.

leirillä, josta heidät passitettiin edelleen tai tulivat karkurina kiinniotettuina lähetyksi pidätykset suorittaneiden tahojen toimesta suoraan leirille 24.

Ongelmaksi erikoisen vaarallisina pidettyjen vankien kohdalla nousee se, ettei aiempi tutkimus ole selvittänyt sitä katsottiinko nämä tavanomaista suuremmaksi vaaraksi muita sotavankeja vai vartijoitaan ja suomalaisia siviilihenkilöitä kohtaan. Lisäksi nousee kysymys siitä edustiko vaarallisuus fyysistä vai poliittista uhkaa?⁸⁴ Eli millä perusteltiin erikoisleireille siirtämistä?

Vuoden -42 lopussa käytiin keskusteluja sotavankileirien 3 ja 24 yhdistämisestä, mikä ei kuitenkaan toteutunut, koska Päämajan valvontaosasto ja varsinkin leiri 3:n päällikkö vastustivat sitä.⁸⁵ Pian sen jälkeen, kun leirit oltiin päätetty pitää erillisinä, esitti leiri 3:n päällikkö ylemmille tahoille myös vakooja- ja tuhoamiskoulutuksen saaneiden vankien keskittämistä kyseiselle leirille kurileirin sijaan, perustamalla näitä varten oma osastonsa. Perusteluina toimenpiteelle käytettiin parempaa valvontaa ja helppoja laajentamismahdollisuuksia.⁸⁶

Voidaan myös perustellusti kysyä oliko ehdotuksen taustalla myös halu laajentaa leirin toiminta-aluetta, jotta pystyttäisiin paremmin puolustamaan itsenäisen leirin asemaa tulevaisuudessakin? Vain kymmenen päivän kuluttua uuden osaston perustamiskäskyn antamisesta eli 15.2.1943 leiri joka tapauksessa ilmoitti sen olevan

---

⁸⁴ Esim. Mäkelä 1965, Rislakki 1982 ja Sudenniemi 1987 eivät käsittele ollenkaan sotavangeiksi julistettujen desanttien kohtaloa.

⁸⁵ Mikkola 1976, s.38; Kujansuu 1999, s.36. Ilmeisesti Kujansuulle on tullut asiavirhe tai hän tulkitsee Mikkolaa epätarkasti, koska hän väittää, että desantit, yms. vangit lähetettiin sodan alusta asti leirille 24, sillä kurileirihän aloitti toimintansa vasta vuoden -42 puolivälin jälkeen. Mikkola ei ilmoittanut viitatussa kohdassa mitään leirin toiminta-ajasta, ne ilmenivät vasta muualla.

⁸⁶ Kotijoukkojen Esikunta n:o 433/Järj. 1b/ sal. 4.2.1943. Sotavankileiri 3:lle. Partisaani ja vakoilukoulutuksen saaneet vangit. Määrätään perustamaan osasto 3 A. T 19654:F 6, SArk.

vastaanottokunnossa, jolloin leiri jakaantui erikoisvankiensä kohdalla osastoihin 3 ja 3 A.⁸⁷

Kyseisten vankien sijoituspaikan muutoksen vaikutus näkyy kurileirilläkin. 14.2.-13.3.1943 välisenä aikana sieltä siirrettiin yhteensä 23 sotavankia leirille 3 ja voidaan olettaa, että kyseessä oli nimenomaan kyseiseen kategoriaan kuuluvia tapauksia, koska aiemmin siirtoja kyseiselle leirille oli tapahtunut vain kolme kappaletta, joten vaikuttaa epätodennäköiseltä, että leiriltä 24 oltaisiin yhtäkkiä löydetty mainitun kaltainen määrä osastolle 3 kuuluvia vankeja.⁸⁸ Näitä siirtoja ei kuitenkaan toteutettu täydellisesti, koska leirille 24 jäi edelleen ainakin desanteiksi luokiteltuja.

Tästä herää kysymys, oliko sotilasjohdolla vaarallisten vankien suhteen jokin oma kategoriansa, jonka mukaisesti heidät lähetettiin eri leireihin ja miksi osan leirillä 24 olevista desanteista annettiin jäädä sinne. Ryhmän sisäisen jaon mahdollisuuteen viittaa mm. se, että sota-aikana lehdistössä ei tehty kauhupropagandaa desanteista ja varoittavien kirjoitusten määräkin laski ajan kuluessa. Nähtävästi näin tapahtui sen vuoksi, että desantit jättivät yleensä siviiliväestön rauhaan toisin kuin partisaanit. Tavalliset ihmiset eivät luultavasti kuitenkaan tehneet eroa näiden kahden ryhmän välillä.⁸⁹ Toinen syy joidenkin desanttien saamaan erikoiskohteluun saattoi ”vähäisemmän vaarallisuutensa” lisäksi olla se, että mahdollisesti heidät katsottiin yleisesti ottaen ”epäpoliittisemmiksi” kuin esimerkiksi partisaanit.

Kiinnisaadut vakoilijat/desantit eivät omien kertomustensa mukaan useinkaan olleet vapaaehtoisia, vaan tehtävään määrättyjä tai pakotettuja. Aatteellisista syistä lähte-

⁸⁷ Sotavankileiri 3 n:o 176/I/2 c/ sal. 15.2.1943. Kotijoukkojen Esikunnalle. Osaston 3 A valmius-ilmoitus. Fa 25, SArk; Ks. myös Kujansuu 1999, s. 36. Sijoittaa uuden osaston perustamisen jo vuoden -42 puolelle ja väittää ettei ole mahdollista selvittää tarkkaa ajankohtaa.

⁸⁸ Sotavankileiri 24 viikkovahvuusilmoitukset 8.8.1942-29.5.1943. T 8418:3 ja T8420:49, SArk.

⁸⁹ Lindstedt 1999, s.461; Ks. myös Rislakki 1982, s.250-253, jonka mukaan sotilasjohdossakin partisaanit ja heidän torjumisensa koettiin vakavammaksi ongelmaksi kuin desantit.

neiden osuus oli kuulusteluissa saatujen tietojen mukaan pieni ja Lindstedt pitää epätodennäköisenä sitä, että vaarallisiin tehtäviin oltaisiin lähetetty merkittävää puolueväkeä, vaikka toteakin kuulustelutilanteen oletettavasti vaikuttaneen kuulusteltavien antamiin tietoihin: hyvin harvat julistivat niissä, ymmärrettävistä syistä, kommunistisuuttaan.⁹⁰

Partisaanien poliittisesta kannasta taas löytyi viittaus, jonka mukaan Karjalan tasavallan alueella toimi talven -42 alkaessa 1698 partisaania, joista kommunistisen puolueen jäseniä tai nuorkommunisteja oli liki 75 %.⁹¹ Myös Laineen mukaan partisaanitoiminta perustui erittäin vahvasti ideologiselle pohjalle, mutta se tiedostivatko suomalaiset asian sota-aikana jäi hiukan epäselväksi.⁹²

Kurileirille jätetyt, varsinaisesti osastolle 3 A kuuluvat vangit, saatettiin edellä mainituista syistä katsoa ”kehityskelpoisiksi”, millä poikkeavaa käytäntöä heidän osaltaan voitaisiin selittää. Kujansuu ei ilmoita suoritettiin osastosta 3 A siirtoja takaisin muihin muodostelmiin, kun taas kurileiriltä oli mahdollista, ainakin periaatteessa, päästä pois hyvän käytöksen avulla. Tämä mahdollisuus koski myös kurileirille jääneitä erikoisen vaarallisia vankeja, kuten edellä olleessa eri ryhmien koon karkeassa arvioinnissakin ilmeni. On myös huomattava, että näiden vankien ”rangaistusaika” oli useissa tapauksissa paljon keskimääräistä lyhyempi, mikä tul- laan osoittamaan leirin kokonaisvankimäärää koskevan käsittelyssä yhteydessä.

Kotijoukkojen Esikunnan yhtenä tavoitteena kurileiriä perustettaessa ja sen toiminnan kehittämisen alussa saattoi olla oman Sotavankileiri 3:a vastaavan yksikön saaminen, jolla pyrittiin ennakoimaan tulevaisuudessa ehkä tapahtuvaa leirien yhdistämistä. Kurileirin turvallisuus- ja vartiomääräyksiä koskevassa käskyssä mää-

---

⁹⁰ Lindstedt 1999, s.455-457.

⁹¹ Seppälä 1971, s.177-178.

⁹² Laine 1980, s.174-176, 181.

rättiin leiri 24 tekemään ehdotus näistä säännöistä, käyttäen pohjana leiri 3:n sääntöjä, minkä Päämaja on ilmoittanut hyväksyvänsä. Käskystä saa kuitenkin kuvan, että nimenomaan Kotijoukkojen Esikunta oli hakenut suostumusta toimenpiteelle ja sen saatuaan tehtävä siirrettiin leirin toimeksi.⁹³ Tämä ei sinänsä ole yllättävää, kun muistetaan, että ensimmäisessä kurileirin perustamista koskevassa ehdotuksessa mietittiin myös kurivankien sijoitusmahdollisuutta Sotavankileirille 3.

3.2 Etuoikeutettua kohtelua saavat ryhmät

3.2.1 Heimosotavangit

Sotavangit tuli tiedusteluosaston kuulusteluohjeiden mukaan jaotella mahdollisimman pian vangitsemisensä jälkeen seuraaviin ryhmiin: upseerit, aliupseerit, poliittiset ohjaajat ja vähemmistökansallisuuksien edustajat. Tällä tavalla ajateltiin saata- van paremmin tietoja kuulusteluissa ja pystyttävän tehokkaammin käyttämään etenkin vähemmistökansallisuuksien edustajia propagandan valmistuksessa sekä jakamaan valistusta erityisryhmille, joita pidettiin tärkeinä heimoaatteiden vuoksi tai uskottiin muuten olevan Suomelle myötämielisiä.⁹⁴

Kansallisuuden tai rodun mukainen jaottelu jatkui samoista syistä johdonmukaisesti vankileireilläkin ja vietiin todella pitkälle. Ohto Manninen pitää yhtenä syynä ro- tuerottelulle myös sitä, että Suomessa ajateltiin ainakin sodan alkuvaiheessa Neu- vostoliiton hajoavan pieniksi kansallisvaltioiksi, jolloin sotavankien palauttaminen

⁹³ Kotijoukkojen Esikunta n:o 5912/Järj. 1b/ sal. 16.11.1942. Sotavankileirien 3 ja 24 vartio- ja turvallisuusmääräyksiä. T 8418:1, SARk.

⁹⁴ Sotavankien kuulusteluopas 1943, s.6-7; Hanski 1990, s. 86-87; Heimoaatteilla perusteltiin mm. Itä-Karjalan valtaamista ja vaikka sodan kestäessä pyrittiinkin liian pitkälle meneviä ylitiökansalli- sia piirteitä poistamaan propagandasta, säilyivät ne ilmeisesti loppuun saakka mukana kentällä toimineiden valistusupseerien toiminnassa. Salminen 1976, s.68-71.

niihin olisi helpottunut suoritettujen jaottelun ansiosta.⁹⁵ Tällä pystytään selittämään sitä, minkä vuoksi erottelua jatkettiin vielä kurileirilläkin, vaikka vangit olivatkin menettäneet vankeusaikansa jatkuessa arvoaan kuulusteluobjekteina ja osoittaneet teoillaan negatiivisen suhtautumisensa suomalaisiin ja näiden pyrkimyksiin.

Tosin asiaan saattoi vaikuttaa sekin, että sodan jatkuminen aiheutti sekä toisaalta mahdollisesti huomion kiinnittämisen laajemmille ja useammille tiedon hankinnan alueille. Lisäksi jo aiemmin saatujen sotavankien arvo tietolähteinä kasvoi, koska uusia kuulusteltavia ei enää tullut niin runsaasti kuin aiemmin.⁹⁶ Eli kurivangeillakin saattoi olla tiedustelun mielestä hyödyllistä tietoa varsinkin, mikäli kyseessä oli jokin erikoisalan kysymys, joten alkuperäistäkään tavoitetta vankien jaottelusta kansallisuuden mukaan paremman informaation saavuttamiseksi ei täysin voi hylätä.

Vähemmistökansojen kohtelusta tehtyihin alkuperäisiin suunnitelmiin liittyivät myös tarkat ohjeet siitä, mitä kansoja saatiin sijoittaa keskenään samoille työmaille ja majoitukseen. Esim. Suomalais-ugrilaisista kansoista oli seuraavia ohjeita: Syrjäänit (komit) ja votjakit (udmurtit) voitiin pitää yhdessä. Tseremissit (marit) ja mordvalaiset (ersat ja moksat) voitiin hätätilassa pitää yhdessä, mutta tseremissit voitiin sijoittaa myös votjakkien ja Volgan tataarien kanssa jne.⁹⁷ Näin tarkkaan jaotteluun majoituksen suhteen tai työhön sijoittamisessa ei leirillä 24 ilmeisesti ryhdytty, vaikka kansallisuustilannetta seurattiinkin.

Seuraavassa taulussa kuvataan eri vähemmistökansallisuuksien määrien kehitystä leirillä 24. Esittämisen yksinkertaistamiseksi eri ryhmiä on liitetty yhteen, liitteestä 2 voidaan nähdä esimerkki siitä miten tarkasti jaottelu alun perin suoritettiin. Kaa-

---

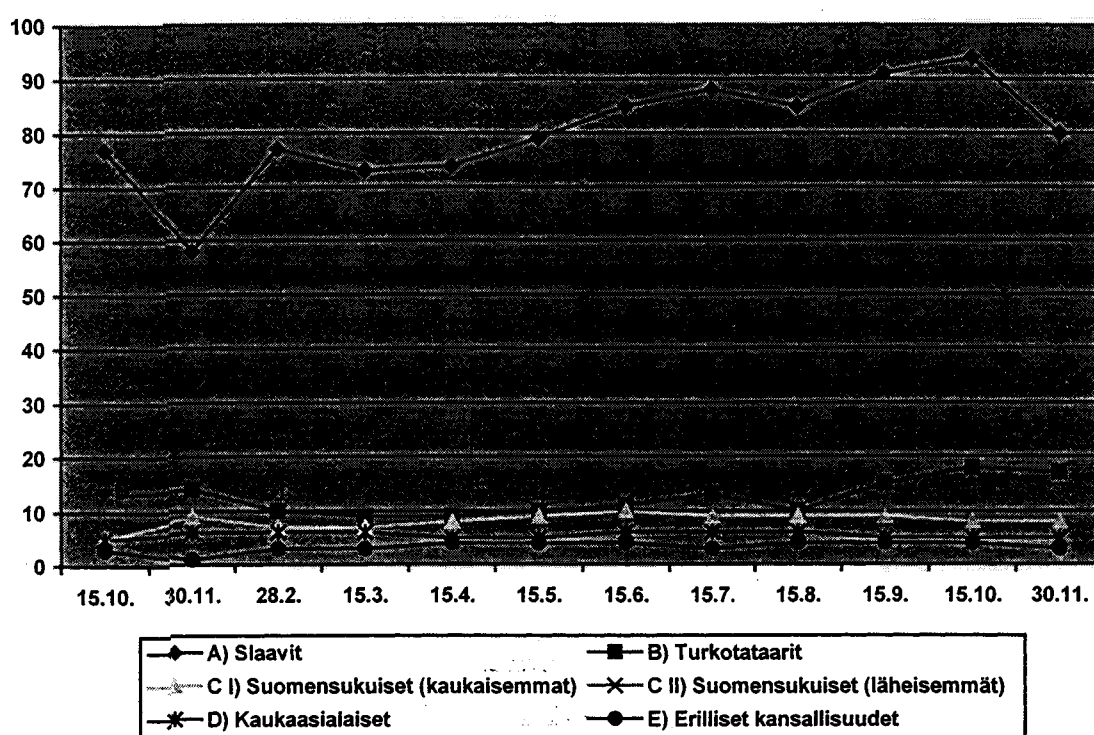
⁹⁵ Manninen 1994, s.282; Neuvostoliiton hajoamista pienempiin osiin pidettiin varmana myös oikeistolehtien vuoden -41 kirjoittelussa. Luostarinen 1986, s. 214-217.

⁹⁶ Sotavankien erikoiskuulustelukysymyksiä 1944.

⁹⁷ Pietola 1987, s.59-61.

vakkeet vähemmistökansallisuuksien määrästä tuli leirillä täyttää kaksi kertaa kuukaudessa, mutta kaaviossa on otettu huomioon vain yksi ilmoitus kuukautta kohden. Sarja ei ole aivan täydellinen, mutta keskeiset kehityssuunnat se kuitenkin osoittaa. Tarkastelu lopetetaan marraskuuhun -43, koska sen jälkeen erittelyyn tulivat mukaan myös osasto II:en vangit, joita oli mahdotonta erottaa kurivangeista tässä tapauksessa.

Taulu 2: Vähemmistökansallisuuksien määrät kurileirillä 15.10.42 - 30.11.-43⁹⁸

Kaaviosta käy ilmi myös eräänlainen pysyvyys eli eri ryhmien koot pysyvät hyvin pitkälle samoina lukuun ottamatta pientä vaihtelua, jota voidaan selittää esim. vankeiden joutumisella sairaalaan, yms. seikoilla. Vähemmistökansallisuuksista ainoastaan ryhmän C II eli Suomensukuisten lähikansojen edustajien määrän kehitys poikkeaa tarkastellun ajanjakson aikana erittäin selkeästi muista ryhmistä, varsinkin maaliskuun -43 jälkeen, jolloin heidän suhteellinen osuutensa ryhtyy kasvamaan

voimakkaasti. Toisaalta ensimmäinen suuri vankien siirto pois kurileiriltä, Pieksämäen metsätyöpisteen 100 sotavangin muuttuminen Sotavankien järjestelyleiri 2:n kirjoihin, vaikuttaa suhteellisesti eniten tähän ryhmään.⁹⁹

Ns. heimosotavangeille perustettiin syyskuussa -41 oma erikoisleirinsä (no. 21), johon otettiin Itä-Karjalasta, Inkeristä, Vepsäläisalueelta, Virosta sekä Tverin ja Novgorodin alueelta tulevat sotavangit edellyttäen, että nämä puhuivat hyvin tai auttavasti suomea. Tarkoituksena oli kasvattaa näistä sotavangeista kelvollisia suomen kansalaisia, joita voitaisiin sodan jälkeen käyttää asuttamaan valloitettuja Itä-Karjalan alueita. Kyseisille vangeille varattiin erikoiskohtelu omassa leirissään mm. paljon tilavampi majoitus kuin toisilla sotavangeilla ja normaalia paremmat ruokaannokset. Heitä oli myös muilla leireillä esim. tulkin tehtävissä, mutta tuolloin heille piti määräysten mukaan järjestää majoitus erilleen toisista sotavangeista ja he saivat myös omat erikoisannoksensa ruokaa.¹⁰⁰

Heimosotavankeja käytettiin yleisesti tulkkeina vankileireillä, mutta mikään ei viittaa siihen, että heitä oltaisiin siirretty kurileirille pelkästään toimimaan tulkkeina. Kurileirin tavoite epäluotettavan vanki-aineksen eristämisestä sekä heimokansalaisten kasvatus osaksi suomalaista yhteiskuntaa, lempeämmän kohtelun ja heihin suunnatun erityisen valistamisen avulla, olisivat aiheuttaneet ristiriitoja toistensa kanssa. Tämä ei tietenkään ollut este sille, että leirille rikkomustensa vuoksi siirretyjä vankeja saatettiin käyttää tulkkeina jokapäiväisessä toiminnassa.¹⁰¹

---

⁹⁸ Vähemmistökansallisuusjaottelut T 8418:3, T 8419:3, T 8420:49, SArk.

⁹⁹ Sotavankikomentajan Esikunta n:o 520/Sv. 1/ sal. 16.11.1943. Sotavankien siirto. T 8419:3, SArk.

¹⁰⁰ Laine 1982, s.200-203; Laine 1993, s.259; Hanski 1990, s.87-88; Heimosotavangeille myönnettiin 20.7.-42 lähtien työstä riippumatta C-annos ruokaa ja 3 savuketta päivittäin, mikä ei missään vaiheessa kuulunut tavallisen sotavangin muonaan. Kujansuu 1999, s. 106.

¹⁰¹ Leirin heimosotavangeista 4:llä oli merkintä tulkkeina toiminnasta. Sotavankileiri 24 n:o 527/II/11/ sal. 16.7.1943. Kotijoukkojen Esikunnalle. Heimosotavankien käyttäytyminen. T 8419:3, SArk; Myöhemmin heimosotavankien työmaatulkkeina toimimisesta on useita merkintöjä.

Heimosotavankien ei tarvinnut enää heinäkuun –42 jälkeen kantaa vaatteissaan vankien yleistä tunnusta, joka oli selkään maalattu V-kirjain. Sen korvasi heille saman vuoden maaliskuussa suunniteltu oma tunnus, valkoinen käsivarsinauha, jossa luki ”heimokansalainen”, mikä oli tarkoitettu helpottamaan heidän erottamistaan muista vangeista. Myös syksystä –42 lähtien heille jaetut englantilaismalliset housut ja pusero olivat tunnistamista helpottavia tuntomerkkejä sekä ilmeisesti tavallisiin vankien asusteisiin verrattuna parempaa laatua.¹⁰²

Heimosotavangit olivat etuoikeutetussa asemassa myös kurileirillä ollessaan, varsinkin leirin toiminnan alkuaikana. Tämä käy erittäin hyvin ilmi leirin johdon vastatessa sotavanki Armas Rikkistä koskevaan kyselyyn. Rikkinen oli siirretty leirille 16.2.1943 uppiniskaisen käytöksen vuoksi, jolloin hän menetti heimosotavangin oikeudet. Nämä palautettiin hänelle leirin päällikön toimesta hyvän käytöksen ja ahkeruuden perusteella kesä-heinäkuun vaihteessa.¹⁰³ Tapauksesta voidaan nähdä, että heimosotavangin oikeuksia käytettiin leirillä palkitsemiskeinona. Ne eivät siis seuranneet kurileirille siirretyn vangin mukana automaattisesti, vaikka eräät seikat viittaavat siihen, että etuoikeudet saattoi ansaita Rikkistä nopeamminkin.

Näkyvin tuntomerkki kuulumisesta tähän erikoisryhmään eli ”heimokansalaisen” käsivarsinauha oli käytössä leirillä ainakin marraskuusta –42 lähtien, jolloin leiri oli

---

Sotavankileiri 24 n:o 98/II/15/sal. 15.1.1944. Sotavankikomendantin Esikunnalle. Anomus heimosotavankien siirtämisestä. T 8422:12, SArk.

¹⁰² Kujansuu 1999, s.94.

¹⁰³ Sotavankileiri 24 n:o 652/II/14./ sal. 25.8.1943. Kotijoukkojen Esikunnalle. T 8419:3, SArk. Syy kyselyyn ei selvinnyt leirin arkistosta ja kirjeestä puuttui vangin tunnusnumero. Ks. myös Sotavankileiri 24 n:o 11226/II/14. 8.7.1943. Kotijoukkojen Esikunnalle. Käsivarsinauhoiden tilaus. T 8419:11, SArk. Mainitaan hyvä käytös ja ahkera työ heimokansalaisoikeuksien palauttamisen syyksi.

ollut toiminnassa ainoastaan vajaat kolme kuukautta, joten etuoikeuksien palauttaminen näiden kohdalla oli tapahtui nopeammin kuin Rikkisen tapauksessa.¹⁰⁴

Kurileirillä vietettävä rangaistusaikakin saattoi lyhentyä heimokansalaisen aseman ansiosta. Tähän johtopäätökseen voidaan tulla, kun tarkastellaan kurileirin johdon ehdotusta kymmenen sotavangin palauttamisesta takaisin omiin leireihinsä. Kaikki siirrettäviksi ehdotetut olivat käyttäytyneet leirillä mallikelpoisesti. Erot syntyvät rangaistusaikojen kestoissa: Kyseisessä ryhmässä oli yhdeksän venäläistä sotavankia, joiden leirillä oloaika oli pisimmillään 13 kuukautta ja lyhyimmillään yhdeksän kuukautta, keskiarvon ollessa 11 kuukautta. Kymmenes siirrettäväksi esitetty oli heimokansalainen, joka oli ollut leirillä vain seitsemän kuukautta, joten hän poikkesi näkyvästi muista rangaistusaikansa keston suhteen. Oman lisänsä asiaan antaa se, että kaikki venäläiset olivat joutuneet kurileirille joko karkaamisen tai sen yrityksen vuoksi. Heimokansalaisvanki taas oli desantti eli myöskin syy leirille siirtoon saattoi myös olla merkityksellinen esitystä tehtäessä.¹⁰⁵

Tämän tapauksen yhteydessä ei siis voida varmasti sanoa rodun olleen ainoana vaikuttavana syynä siirtoesitykseen, mutta jonkinasteinen vaikutus sillä on varmasti ollut. Samaan johtopäätökseen viittaa myöhemmin tehty pelkästään heimosotavankia koskeva anomus heidän siirtämisekseen tavallisten vankien joukkoon.¹⁰⁶ Tämän vuoksi, että heitä siirrettiin jatkuvasti ”tavallisten” siirtojenkin yhteydessä, mutta pelkästään heitä koskevan oman anomuksen tekeminen osoittaa, että heitä käsiteltiin omana erikoisryhmänä.

¹⁰⁴ Sotavankileiri 24 n:o 43/II/2a 3.11.1942. Kotijoukkojen Esikunnalle. Suomenheimosten vankien tunnusmerkit. T 8418:6, SArk; Sotavankileiri 24 n:o 11226/II/14 8.7.1943. Kotijoukkojen Esikunnalle. Käsivarsinauhoja. T8419:11, SArk.

¹⁰⁵ Sotavankileiri 24 n:o 577/II/11/sal. 19.7.1943. Kotijoukkojen Esikunnalle. Siirrettäviä sotavankia. T 8419:3, SArk. Ks. myös Sotavankileiri 24 n:o 859/II/19/sal. 21.6.1944. Sotavankikommentajan Esikunnalle. Sotavankien siirto osastosta I osastoon II. T 8422:12, SArk.

¹⁰⁶ Sotavankileiri 24 n:o 98/II/15/ sal. 15.11.1944. Sotavankikommentajan Esikunnalle. Anomus heimosotavankien siirtämisestä. T 8422:12; SArk.

Heimosotavangit erottuivat leirin 24 muista vangeista myös siinä suhteessa, että he itse ja heidän sukulaisensa saattoivat esittää anomuksia siirtämisestään pois kurileiriltä suoraan Kotijoukkojen tai Sotavankikomentajan Esikunnalle. Varsinkin leirin toiminnan loppuvaiheessa tuli inkeriläisiltä useita anomuksia siitä, että heidät voitaisiin sijoittaa samaan paikkaan muun perheensä kanssa ja esitettyihin pyyntöihin suostuttiin lähes joka kerta.¹⁰⁷ Muiden vankiryhmien tekemistä vastaavanlaisista anomuksista ei näkynyt minkäänlaisia merkkejä.

Erytiskohtelun tulokset eivät kuitenkaan olleet yleisellä tasolla odotettuja. Eri leireiltä tuli valituksia heimosotavankien, tavallisiin sotavankeihin verrattuna, yleisemmästä niskuroinnista ja työstä kieltäytymisistä. Jo helmikuussa -43 Sotavankileiri 21:ssä oli annettu aiempaa tiukemmat kurimääräykset ja perustettu eräänlainen rankaisemiseen käytetty metsätyöleiri. Tilanne johti myös selvityksen tekemiseen heimosotavankien erikoiskohtelun tuloksista heinäkuussa -43. Annetut arviot heidän luotettavuudestaan olivat huonoja. Tämän vuoksi ryhdyttiin valmistelemaan kyseisen erikoisleirin purkamista ja sijoittamista Sotavankien järjestelyleiri 2:een heimosotavankiosastoksi.¹⁰⁸

Suhtautumisen muutos helmikuussa 1943 näkyy myös leirillä 24 nopeana heimosotavankienryhmän kasvuna.¹⁰⁹ Ilmeisesti heitä ryhdyttiin tämän jälkeen lähettämään aiempaa vähäisemmillä perusteilla kurileirillekin. Saman vuoden heinäkuussa

¹⁰⁷ Kotijoukkojen Esikunta n:o 3059/Järj. 1b/ sal. 29.7.1943. Sotavanki Juhana Kelkka. Fa 30, SArk; Sotavankileiri 24 n:o 1180/II/19 24.3.1944. Sotavankikomentajan Esikunnalle. Siirtoanomus. T 8422:14, SArk.

¹⁰⁸ Laine 1982, s.204. Selvityksen tekemiseen heimosotavankien luotettavuudesta osallistui myös kurileiri, vangeista tehdyssä listassa esitettiin jokaisen kohdalla arvio mm. suhtautumisesta venäläisiin, suomalaisiin, yleinen luotettavuus, yms. Ymmärrettävästä syystä arviot eivät olleet huippuluokkaa. Sotavankileiri 24 n:o 527/II/11/ sal. 16.7.1943. Kotijoukkojen Esikunnalle. Heimosotavankien käyttäytyminen. T 8419:3, SArk.

¹⁰⁹ Tämä näkyy hyvin vähemmistökansallisuuksien määrän kehitystä kuvaavasta taulusta. Ks. myös Sotavankileiri 24 n:o 1126/II/14 8.7.1943. Kotijoukkojen Esikunnalle. Käsivarsinauhoja. T 8419:11, SArk. Kirjeessä todetaan nauhojen tarpeen lisääntyneen viime aikoina tapahtuneen heimosotavankien määrän kasvun vuoksi.

heimosotavankien yleisessä asemassa tapahtunut kehitys ilmeni kurileirillä jo ennakkoivasti heidän erikoisoikeuksiensa kaventamisena. Leiri vastasi kyselyyn, johon Lainekin ilmeisesti viittaa, heimosotavankien erikoiskohtelun tuloksista ja heidän luotettavuusasteestaan vasta 16.7.-43. Kotijoukkojen Esikunta oli kuitenkin jo saman kuun 12:sta päivänä lähettämällään käskyllä poistanut kurinpidollisista syistä leirille lähetetyiltä heimosotavangeilta oikeuden ”heimokansalainen” -nauhan käyttöön tai erityiseen ruokaan. Käsky koski siis takautuvasti jo leirillä oleviakin heimosotavankeja. Sen sijaan oikeus erilliseen majoitukseen ja englantilaismalliseen vaatetukseen säilyi heillä edelleenkin.¹¹⁰

Kotijoukkojen Esikunnan toimintatapa viittaa siihen, että heimosotavankien etuoikeuksia, ainakin kyseisen leirin osalta, oltiin päätetty leikata olipa yleisen kyselyn tulos mikä hyvänsä. Päätöksen taustalla saattoi olla pyrkimys lisätä kurileirille joutumisen vaikutuksia myös heimovankien kohdalla, jos ajateltiin ettei etuoikeuksien menettäminen vain muutaman kuukauden ajaksi toiminut tarpeeksi vahvana pelotteena.

Erityisen vaarallisena kurileirille siirretyt vangit, joita ei siis ollut siirretty kurinpidotangaistuksen vuoksi, saivat nähtävästi edelleenkin pitää kaikki heimosotavangeille leirillä aiemmin myönnettyt etuoikeudet.¹¹¹ Tästä voi vetää mielenkiintoisen johtopäätöksen: nähtävästi katsottiin, että kurinpidollisista syistä siirretyt olivat omalla toiminnallaan osoittaneet haluttomuutensa suomalaisen yhteiskuntaan sulautumiseen, kun taas leirille ei-kurinpidollisista syistä, välittömästi sotavangiksi ottamisen

---

¹¹⁰ Kotijoukkojen Esikunta n:o 2584/Järj. 1b/ sal. 12.7.1943. Heimokansalainen nauhat. T 8419:3, SArk.

¹¹¹ Sotavankileiri 24:n muona- ja rehuannostilitykset 27.6.-10.7. ja 11.7.-10.8.1943. T 8419:14, SArk. Heimovangeille saatiin omat annokset voita ja tupakkaa. Jälkimmäisenkin tilityskauden aikaan, jonka alussa muutos tapahtui, jaettiin edelleen erikoisannoksia heimosotavangeille, mutta niiden määrä putosi kolmasosaan aiemmasta, mikä kuitenkin osoittaa sen, että niitä ei peruutettu joka ikiseltä heimosotavangilta.

jälkeen tai muilla leireillä moitteettomasti käyttäytyneet erikoisen vaarallisina siirretyt heimosotavangit, eivät olleet saaneet tätä valinnanmahdollisuutta ja muodostivat edelleen potentiaalisesti myötämielisen ryhmän, jonka mielipiteisiin olisi mahdollista vaikuttaa paremman kohtelun avulla.

3.2.2 Upseerisotavangit

Upseerisotavangit, millä tarkoitetaan tässä yhteydessä vain tavallisia upseereita, eikä huomioida poliittista päällystää, muodostivat oman erikoiskohteluun oikeutetun sotavankiryhmänsä sodan alusta lähtien. Upseerien kohteluun kiinnitettiin erikoista huomiota kansainvälisissä sotavankien kohtelua määrävissä sopimuksissa. Jo Haagin sopimuksessa (1906) kiellettiin heidän käyttönsä työvoimana, mitä tosin lievennettiin Geneven sopimuksella (1929), jossa vapaaehtoinen työskentely sallittiin. Lisäksi sopimuksissa määrättiin mm. että upseereiden tuli saada arvonsa mukainen kohtelu myöskin sotavankina ollessaan.¹¹²

Suomessa tunnettiin erityistä kiinnostusta heidän asemaansa ja sen parantamiseen sodan alusta lähtien, koska upseerien ajateltiin edustavan Puna-armeijan korkeimmin koulutettua ja sivistyneintä osaa, jonka kokemuksiin tultaisiin kiinnittämään normaalia enemmän huomiota sodan päätyttyä. Lisäksi heidän arveltiin olevan erityisen tärkeitä propagandan, tiedustelun, yms. erikoisalojen kannalta. Tämän vuoksi heidät sijoitettiin omaan erikoisleiriinsä, Sotavankileiri 1:een.¹¹³

Periaatteessa kaikki karkaamista yrittäneet upseerisotavangitkin tuli siirtää kurileirille. Varmasti ei voida osoittaa käytettiinkö Kotijoukkojen Esikunnassa heidän

---

¹¹² Kujansuu 1999, s.218.

¹¹³ Tarkempaa tietoa upseereihin kohdistuneista toiveista ja heidän saamastaan erikoiskohtelusta ks. Kujansuu 1995 ja Kujansuu 1999.

siirtojensa kohdalla erikoisharkintaa, vaikka sitä voidaankin myöhemmän kehityksen valossa pitää täysin mahdollisena. Toisaalta ei voida olla varmoja siitäkään, olisiko siirretyjä upseereita varten omia määräyksiä, joita olisi noudatettu käsittelyssä kurileirin osalta vai tulivatko kaikki heille tavallisessa leirissään annetut erikoiskohtelun muodot automaattisesti heidän osakseen myös leirillä 24.

Upseerisotavankikarkureiden siirtojen määrä kurileirille jää Kujansuun työssä hiukan epäselväksi. Toinen tämän tutkimuksen kannalta vielä tärkeämpi kysymys nousee siitä, mikä oli työstä kieltäytyneiden upseerien osuus niistä sotavangeista, jotka lopulta siirrettiin kurileirille?¹¹⁴ Tämä olisi ollut erittäin tärkeä tieto, koska leiri 24:n pyrkimyksenä oli käyttää vankityövoimaa maksimaalisesti hyväkseen ja työllä oli myös muita funktioita leirin toiminnassa, kuten myöhemmin tullaan osoittamaan.

Joka tapauksessa he muodostivat leirin johdon kannalta ongelmallisen ryhmän. Tämän voi päätellä elokuussa -43 Kotijoukkojen Esikunnalle tehdystä anomuksesta yhdeksän upseerisotavangin siirtämiseksi pois leiriltä, koska he tuottivat vaikeuksia mm. työhön sijoittamisessa ja majoituksessa.¹¹⁵ Vain yhden upseerin leirille jättämistä puollettiin, koska hän oli heimosotavanki, eikä häntä nähtävästi pidetty yhtä ongelmallisena kuin muita upseereita. Nähtävästi ylemmät tahot hyväksyivät myös perustelut, joita leirillä oli esitetty siirtoanomuksen yhteydessä, koska lupaa sen toteuttamiseen myönnettiin välittömästi.¹¹⁶ Näin nopea päätös herättää myös epäilyjä

---

¹¹⁴ Kujansuu 1999, s.183. ”Jos Sotavankileiri 24 ei pystynyt ottamaan upseerisotavankikarkureita vastaan, heidät sijoitettiin kärsimään rangaistustaan työstä kieltäytyneiden upseerien osastoon.” Huomio on vasta tammikuussa -44 tehdystä asiakirjasta ja se ei välttämättä osoita aikaisempaa käytäntöä.

¹¹⁵ Sotavankileiri 24 n:o 633/II/11./ sal. 20.8.1943. Kotijoukkojen Esikunnalle. Leirillä olevia upseereita. T 8419:3, SArk; Normaalitapauksissa siirtoesitysten yhteydessä kiinnitetään huomiota hyvään käytökseen leirillä, yms. seikkoihin eli siis lähestulkoon päinvastaisiin asioihin kuin upseerien kohdalla.

¹¹⁶ Kotijoukkojen Esikunta n:o 3127/Järj. 1b/ sal. 24.8.1943. Sotavankileiri 24:ssä olevia upseerisotavankeja. Fa 30, SArk.

siitä, että kyseisten vankien aiheuttamat ongelmat oli huomioitu jo aiemminkin, vaikka toimenpiteisiin ei oltukaan ryhdytty.

Sen, että käytännössä tämä anomus koski kaikkia sillä hetkellä leirille sijoitettuja upseereita, voi päätellä seuraavista faktoista. Sellaisia karkaamistapauksia sotavankileirillä 1, joissa karkuri saatiin kiinni, oli vuosina –41-43 yhteensä 41, joista vuosille –41 ja –42, jolloin kurileiri ei vielä ollut toiminnassa tai oli juuri aloittanut sen, ajoittuu 34 tapausta, pääasiassa upseereita. Vuoden –43 aikana leiriltä karanneista vain kolme oli upseerisotavankeja. Sotaleiri 24:n eriteltyissä viikkoilmoituksissa, jotka tosin päättyvät lokakuun lopussa –42, upseerivahvuudeksi ilmoitetaan suurimmillaan vain neljä upseerisotavankia, joten näyttää ilmeiseltä, että siirtoa kurileirille ei heidän kohdallaan käytetty rangaistuksena takautuvasti, ainakaan kovin pitkällä aikavälillä. Vaikuttaa siis siltä, ettei heidän osuutensa kurivangeista kasvanut koko sodan aikana kovinkaan suureksi. Lisäksi sodan keston jatkuessa karkaamisten aiheuttamia rangaistuksia lievennettiin upseerien kohdalla ja siirtokynnys kurileirille kasvoi.¹¹⁷ Kasvaneeseen haluttomuuteen lähettää upseerisotavankeja kurileirille saattoivat luonnollisesti vaikuttaa myös kokemukset, joita oltiin saatu aiempien siirtojen yhteydessä.

Syy hankaluuksiin upseerien säilyttämisessä leirillä 24 syntyi heidän työskentelynsä vapaaehtoisuudesta, jopa upseerien käyttämistä leirialueensa ja omien olojensa parantamiseen tähtäävään työhön pidettiin tulkinnanvaraisena kysymyksenä sodan alkuaikoina. Työskentelemään haluavan upseerin tuli osoittaa asian johdosta erillinen anomus Kotijoukkojen Esikunnalle. Aluksi upseerit pyrittiin sijoittamaan siviilikoulutustaan vastaaviin töihin, syynä tähän oli pyrkimys saada mahdollisimman paljon vapaaehtoisia. Myöhemmin heitä sijoitettiin myös maataloustöihin.¹¹⁸ Kysy-

---

¹¹⁷ Kujansuu 1999, s.181, 193; Sotavankileiri 24. Viikkoilmoitukset eriteltyinä 8.8.-31.10.1942. T 8418:3, SArk.

¹¹⁸ Kujansuu 1999, s. 146-148.

mys siitä, saattoiko upseeri peruuttaa suostumuksensa työskentelyyn milloin tahansa vai oliko se jollakin tavalla sitova, jäi vaille selkeää vastausta?

Ensimmäiseen vaihtoehtoon viittaisi se, että he käyttivät vapaaehtoisuuttaan keinona mm. työolojensa parantamiseen lakkojen avulla. Se miten upseerileirin johto suhtautui tähän, ilmenee hyvin seuraavasta:

”Tarkastin t.k. 4p:nä m.m. Metsähallituksen työmaan Parkanossa, jossa työskentelevät 22 upseerisotavankia oli kieltäytynyt työstä.

Puhuttelussa kävi selville, ettei heillä ollut mitään erityisempää valitettavanaan ruuan, majoituksen tai kohtelunkaan suhteen. Esim. ruuan suhteen oli ainoa valitus etteivät saa kaurapuuroa, vaan annetaan ruis- tai vehnäpuuroa! Sotavangit ovat vahvan näköisiä ja syynä lakkoon osoittautui olevan se, että olivat mielestään olleet liian kauan metsätöissä ja halusivat maataloustöihin. Kukaan ei kuitenkaan ilmoittanut haluavansa leirille, kun sanoin, ettei maataloustöihin nyt pääse, vaan vasta keväällä. Pari vähän sairasta ja kolme kiihottajaksi mainittua vaihdetaan työpisteestä pois.”¹¹⁹

Mikäli upseerit järjestivät samanlaisia lakkoja myös kurileirillä ollessaan, voidaan vain olettaa millainen vaikutus esimerkiksi oli muihin raskaassa työssä oleviin sotavankeihin, heidän mielialaansa ja työskentelyhalukkuuteensa, mikä saattoi olla suuri syy haluttomuuteen säilyttää upseereita kyseisellä leirillä.

Upseerien majoituksessa kurileirillä ongelmia aiheutti heidän pieni määränsä, koska Geneven sopimuksessa 1929 määrättiin, että upseereilla ja miehistöllä on oltava vankeudessa erilliset tilat. Tämän määräyksen noudattaminen tuotti varmasti leirin johdolle ongelmia parakkimajoituksessa, kun kyseessä oli näin pieni ryhmä. Ma-

---

¹¹⁹ Kujansuu 1999, s.151.

joituksen laatu ei ilmeisesti olisi ollut ongelma, koska heidän majoituksensa taso oli varsinkin sodan alkuaikana ollut sitä, mitä olosuhteet kulloinkin sallivat.¹²⁰

4 Kurivankien määrän kehitys

Suomalaisten ottamien sotavankien määrä oli suurimmillaan juuri hyökkäysvaiheen päättymisen aikaan vuoden –41 lopussa. Siirryttäessä asemasotavaiheeseen alkoi kokonaismäärä laskemaan lähinnä muodostelmissa ilmenneen suuren kuolleisuuden vuoksi. Tämä laskusuuntaus kesti aina kevääseen –44 saakka, jolloin asemasotavaihe päättyi ja taistelut rintamilla kiihtyivät uudelleen. Kurileirin aloittaessa toimintansa sotavankeja oli n. 42 500, alimmillaan elokuussa –43 määrä kävi n. 40 100 vangissa, mikä oli syyskuussa –44 kohonnut n. 41 500 sotavankiin. Kaikkiaan suomalaisilla oli sodan aikana käytössä 31 eri sotavankileiriä, vaikka kaikki leirit eivät olleetkaan toiminnassa samanaikaisesti. Lisäksi eri leireillä saattoi olla useita työpisteitä ja alaleirejä, joihin sotavankeja sijoitettiin lähinnä kulloisenkin työvoimatarpeen aiheuttamien vaatimusten mukaisesti.¹²¹

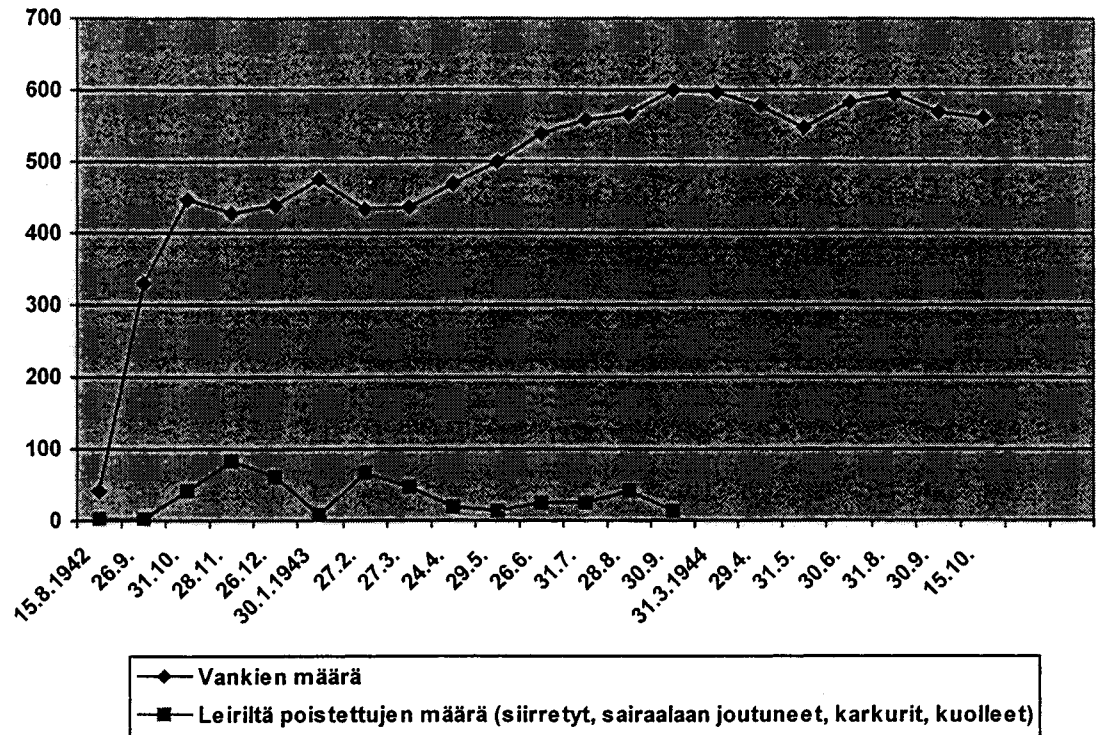
Kuten jo aiemminkin on todettu leirit 1, 3, 21 ja 24 oli tarkoitettu tavallisuudesta poikkeaville vankiryhmille ja siirrot niille tapahtuivat erityisten kriteerien mukaisesti. Ilmeisesti kontrolloimattomien vankien siirron ja niiden määrän liiallisen kasvun estämiseksi annettiin kurileirin aloitettua toimintansa määräys siitä, että myöhemmille siirroille oli ennen toteuttamista saatava Kotijoukkojen Esikunnan lupa. Syyskuun lopusta –43 lähtien vastaava lupa siirroille oli saatava Sotavankikomentajan Esikunnalta.¹²²

---

¹²⁰ Kujansuu 1999, s.87-92, 218.

¹²¹ Manninen 1994, s.282-284.

¹²² Kotijoukkojen Esikunta n:o 5764/Järj. 1b/ sal. 24.8.1942. Karkureiden siirrot. T 8418:2, SArk; Sotavankikomentajan Esikunta n:o 237/Sv 1/ sal. 27.9.1943. Sotavankien siirto. T 8419:3, SArk. Mikkola

Taulu 3: Kurivankien määrän kehitys¹²³

Kyseisessä kaaviossa on otettu aina kunkin kuun viimeisen viikkoilmoituksen osoittama vankimäärä ja toisaalta laskettu poistetuiksi kaikki kuukauden aikana leiriltä pois siirretyt vangit. 30.9.1943 jälkeen vastaavaa seuranta ei enää papereiden puutteen ja osasto II:n perustamisen vuoksi suorittaa. Taulukossa on myös noin puolen vuoden aukko, joka johtuu siitä ettei tietoja kurivankien osuudesta koko leirin vankimäärästä ollut saatavissa. Aikavälin 31.3.-30.6.-44 vankimäärät on otettu vartiomiesten sijoitusilmoituksesta, koska viikkoilmoituksissa ei eritelty osastoja I ja II, joten siinä saattaa olla mukana myös jonkin verran osasto II:n vankeja. Vartijamäärät eri kohteissa, jotka noudattavat kurivangeille määrättyä suhdetta yksi var-

1976, s.38. Väitetään, että siirroille tuli saada Sotavankikomentajan lupa vasta maaliskuusta -44 lähtien, mikä ei siis pidä paikkaansa.

¹²³ Viikkoilmoitukset sotavangeista 8.8.1942-30.9.1943 ja 31.8.-15.10.1944. T 8418:3, T 8420:49 ja T8422:12, SArk; Vartiomiesthistön sijoitus 31.3.-30.6.1944. T 8422:14, SArk.

tija viittä vankia kohden, samoin kuin huhtikuussa annettu käsky, jonka mukaan työpisteissä olevat osasto II:n vangit tuli siirtää maataloustöihin, puhuvat kuitenkin sitä vastaan.¹²⁴ Luvut siis kuvaavat ilmeisesti suhteellisen luotettavasti osasto I:n vankimäärän kehitystä.

Tarkasteltaessa leirillä tapahtunutta kehitystä voidaan huomata, että sen toiminnan ensimmäisten kuukausien jälkeen aina huhtikuuhun -43 saakka vankimäärä pysyy suhteellisen samansuuruisena. Leirille siirrettiin jatkuvasti uusia sotavankeja, mutta poistettujen, lähinnä sotasairaaloihin lähetettyjen (ks. liite 4) vankien määrä vastasi hyvin pitkälle siitä, ettei kokonaismäärä kasva.¹²⁵ Tämän tavallaan luonnollisen poistuman määrän laskettua alkaa vankien kokonaismäärä kasvaa lähelle kuutta sataa vankia, joka oli ilmeisesti leirin resurssien aiheuttama katto, eikä niiden lisäämiseen haluttu ryhtyä.

Tilanteen kehitys siis pakotti sotavankiorganisaation ylemmät portaat tekemään uusia ratkaisuja, joilla pystyttäisiin turvaamaan kurileirin vastaanottokyky ilman leirin laajentamista. Tässä vaiheessa ryhdytään varovasti toimenpiteisiin, joilla kurileirin avoimuutta lisätään. Asiaan kiinnitettiin huomiota jo maaliskuussa -43, jolloin eversti Spåre esitti ensimmäisen kerran ehdotuksen siitä, että leirin päällikkö saisi päättää rangaistusajan pituudesta, mutta huomautti samalla, että tällainen järjestely aiheuttaisi merkittävän lisäyksen aseman tuomaan vastuuseen ja vaatisi muutenkin

---

¹²⁴ Sotavankikomentajan Esikunta n:o 2396/Sv. 1. 30.4.1944. Rautatiehallituksen Puutavaratoimiston ja Metsähallituksen sotavankityömaiden järjestely. T 8422:14, SArk.

¹²⁵ Sotasairaaloihin lähetettiin kurileiriltä 15.8.-42-30.9.-43 välisenä aikana 334 sotavankia, jotka piti toivuttuaan lähettää takaisin. Sotasairaaloista siirrettiin kyseisenä aikana leirille 24 kuitenkin vain 131 sotavankia, mihin sisältyivät ilmeisesti myös sotasairaaloiden omat karkurit, jotka eivät vielä aiemmin olleet olleet kurileirillä, joten täytyy olettaa, että kuolleisuus sairaaloissa oli suhteellisen korkea. On tosin myös mahdollista, että sotasairaalaista siirrettiin vankeja myös "tavallisille" leireille, mikä alentaisi kuolleisuuslukua.

tarkkaa harkintaa jokaisen tapauksen kohdalla.¹²⁶ Heinäkuusta –43 lähtien leirin 24 päällikkö saattoi anoa sellaisen sotavangin, joka oli vähintään kuuden kuukauden ajan käyttäytynyt moitteettomasti ja ahkerasti, siirtämistä toiseen leiriin. Saman käskyn yhteydessä määrättiin leirin päällikkö tekemään näytösluonteinen anomus korkeintaan kymmenen erikoisesti ansioituneen vangin siirrosta.¹²⁷

Muutoksen taustalla voidaan erottaa myös muita motiiveja kuin pelkkä tilan luominen uusille tulokkaille. Sen avulla pystyttiin myös vastaamaan kasvavaan työvoimantarpeeseen ja pyrittiin helpottamaan leirin sisäistä kurin pitoa tarjoamalla vangeille päämäärä, jonka vuoksi heidän kannattaisi käyttäytyä rikkeettömästi.

Tämä oli ainoa asiakirja, jossa annetaan suora määräys leirin johdolle anomuksen tekemisestä, mutta se viittaa kuitenkin siihen mahdollisuuteen, että ”vapauttamisen” määriä ohjailtiin ylempää vastaamaan niitä paineita, joita muilla leireillä osoitettiin siirroista päättävän tahon suuntaan. Leirin taholta tehtyihin siirtoanomuksiin myös suostuttiin lähes sataprosenttisesti. Vain yhden suuremman siirron suorittamista lykättiin osittain ja tämäkin tapahtui sen vuoksi, että osasto II, johon kyseisten vankien siirtämistä anottiin, oli lakkautettu ja siirtojen käytännön toteuttamisen suunnitteluun tarvittiin lisääaikaa.¹²⁸

Asian tekee erikoiseksi myös se, että yleisesti katsotaan sotavankeuden eroavan ”tavallisesta” vankeudesta siinä, ettei sillä tavoitella rangaistuksen parantavaa ja kasvattavaa vaikutusta.¹²⁹ Tämän periaatteen noudattaminen voidaan kyseenalaistaa

---

¹²⁶ Sotavankitarkastaja eversti Spären tarkastuskertomus sotavankileiriltä 24 8.3.1943. T 8419:2, SArk.

¹²⁷ Kotijoukkojen Esikunta n:o 2482/Järj. 1b/ sal. 8.7.1943. Sotavankileiri 24:ssä olevien vankien siirto toiseen leiriin. T 8422:12, SArk.

¹²⁸ Sotavankikomentajan Esikunta n:o 5695/Sv. 1/ sal. 25.8.1944. Eräiden sotavankien siirto pois leiriltä 24. T 8422:12, SArk.

¹²⁹ Rautapää 1945, s.23-24.

jo katsottaessa heimosotavankien saamaa erikoiskohtelua ja kurileirinkin tavoitteeksi näytti tästä eteenpäin muotoutuvan vankien kasvattaminen sopiviksi toisten joukkoon lähettämistä varten aiemmin vallinneen pelkän eristämiskäytännön sijaan.

Sotavankimuodostelmista oli koko ajan painetta kurileirille siirtoihin, minkä osoittaa paitsi edellä mainittu, myös se, että kesäkuussa –44 leirin johto ehdotti 106:n hyvin käyttäytyneen sotavangin siirtämistä osastosta I osastoon II, mihin suostuttiin.¹³⁰ Kyseinen vähennys vankien määrässä ei kuitenkaan näy kaaviossa kuin pienenä laskuna, mikä osoittaa sen, että heti saataessa leirille tyhjää tilaa oli korvaavaa ainesta tulossa. Yleisvaikutelmana oli muutenkin se, että kurivankien paikkojen tarve kasvoi suhteellisen voimakkaasti vuoden –44 alusta lähtien, koska kyseisen vuoden tammi-elokuussa siirrettiin yhteensä ainakin 184 vankia (eli n. 1/3 leirin vahvuudesta) tavallisten vankien joukkoon, jotka kuitenkin korvautuivat uusilla vangeilla lähes välittömästi.¹³¹

Tähän kehitykseen voidaan pitää suurimpana syynä muuttunutta sotatilannetta, joka sai aikaan liikehdintää sotavankimuodostelmissa ja aiheutti lisääntyntä tarvetta siirtoihin. Sotatilanne Saksan osalta oli kääntynyt huonompaan suuntaan jo vuoden –43 alusta, jolloin saksalaiset joukot kärsivät ensimmäiset suuret tappionsa ja aloite itärintaman taisteluissa siirtyi Neuvostoliitolle viimeistään kyseisen kesän suurhyökkäyksen epäonnistuttua.¹³² Tämä kehitys ei ilmeisesti vielä vaikuta niin suuresti Suomessa vankileireillä olevien sotavankien käytökseen, ratkaisevampaa vaikuttaa olleen vasta Suomen omilla rintamilla tapahtunut muutos venäläisten suurhyökkäyksen jälkeen. Ilmeisesti lähempänä tapahtuneesta kehityksestä saatiin eri reittien (siviilit, vartijat, uudet sotavangit) helpommin tietoja ja huhuja.

¹³⁰ Sotavankileiri 24 n:o 859/II/19/ sal. 21.6.1944. Sotavankikomentajan esikunnalle ja Sotavankikomentajan Esikunta n:o 4016/Sv. 1/ sal. 25.6.1944. Sotavankien siirto osastosta I osastoon II. T 8422:12, SArk.

¹³¹ Ks. Siirrot pois leiriltä T 8422:12, SArk.

¹³² Seppälä 1989, s.135-137.

Aiemmassa tutkimuksessa ei ole kiinnitetty tähän asiaan paljoakaan huomiota. Ai-
noat viitteet sotavankien muuttuneesta käyttäytymisestä sotatilanteen muuttumisen
myötälöytyivät Kujansuun tutkimuksesta, jossa huomautettiin, että Sotavankileiri
3:lla koettiin kesällä –44 tavallista suurempia hankaluuksia kurinpidon suhteen,
mutta todettiin myös niiden johtuvan ainakin osittain leirin siirrosta aiemmin kuri-
leiriin kuuluneen Helsingbyyn alaleirin tiloihin, joissa vankeja ei voitu leirin johdon
mukaan pystytty eristämään toisistaan tarpeeksi tehokkaasti. Myös upseerien koh-
dalla oli merkkejä siitä, että tilanteen muutos aiheutti ongelmia. Työnantajat olivat
haluttomia ottamaan upseerisotavankeja työvoimaksi, koska heidän kurissapitämi-
sensä oli sotatapahtumien vuoksi paljon vaikeampaa kuin tavallisten miehistön
edustajien.¹³³

Muodostelmista syntyneen paineen osoittaminen muilla keinoilla on erittäin hanka-
laa, koska välikätenä toimi Sotavankikomendantin Esikunta, joka määräsi siirroista ja
kontrolloi vankien siirtämistä leirille, joten toteutumattomat siirtoanomukset ja sel-
laiset tapaukset, joissa siirtoa lykättiin kurileirin tilanpuutteen vuoksi eivät tulleet
näkyviin leirin arkistossa, eikä niistä löytynyt tietoja ylempienkään tahojen arkis-
toista.

Ilmeisesti rangaistusajan pituuteen saattoi vaikuttaa paitsi käytös leirillä myös, ku-
ten edellä on todettu, heimosotavangin asema ja ehkä tärkeimpänä se, minkä vuoksi
siirto leirille oli alun perin tapahtunut. Tähän viittaavat erittäin vahvasti kaksi esi-
tystä sotavankien siirrosta tavallisten vankien joukkoon, joilla toteutuessaan olisi
ollut vaikutusta yhteensä 219 vangin asemaan. Esitykset tehtiin kesä-elokuussa –44
ja vain 12 siirrettäväksi esitetyistä oli tullut kurileirille vuoden –43 aikana, kaikki
lopun oli siirretty leirille jo vuoden –42 aikana. Kaikki edellä mainitut 12 lyhyem-
män aikaa leirillä viettäneet oli siirretty sinne erikoissyistä, näihin sisältyi mm. de-
santteja, luvattomia poistumisia, juopottelua Heimo Pataljoona 3:ssa, yms. Lähes

---

¹³³ Kujansuu 1999, s.39, 160.

kaikilla niistä, jotka olivat joutuneet kärsimään rangaistustaan pitempään oli syynä karkaaminen tai sen suunnitteleminen. On mahdotonta osoittaa yksiselitteisesti miten paljon päällikön omat arviot vaikuttivat rangaistusajan määräytymiseen eri ryhmien välillä vai oltiinko asiasta annettu tarkemmat ohjeet, joista ei kuitenkaan ollut jäänyt merkkejä.

5 Suhtautuminen kurivankeihin ja sen muutokset

5.1 Hulikaanien kurissapitämisen vaatimat keinot

Tämän pääotsikon alle kuuluvia asioita käsitellään koko tutkimuksen ajan, mutta seuraavassa pyritään erilaisten vankien jokapäiväisessä kohtelussa tapahtuvien muutosten avulla selvittämään tarkemmin suomalaisten suhtautumista sotavankileirin 24 asukkaisiin.

Kuten aiemmin on todettu oli suomalaisten suhtautuminen saamiinsa sotavankeihin varsinkin sodan alkupuolella suhteellisen tiukkaa. Kohteluun ja olosuhteisiin leirillä vaikuttivat ilmeisesti myös poliittinen ja sotilaallinen tilanne, vaikka niiden tarkasta vaikutuksesta ei olekaan tehty aiempaa tutkimusta ja merkitystä on vaikea täsmällisesti arvioida. Sodan alkupuolella oltiin varmoja siitä, että Neuvostoliitto ei voisi selviytyä Saksan ja sen liittolaismaiden hyökkäyksestä, vallitsevassa tilanteessa nähtiin mahdollisuus heimoaatteiden toteuttamiseen ja kommunismin hävittämiseen. Kun venäläiset kuitenkin vuoden -43 alussa voittivat Stalingradin taistelun alkoi Suomen poliittinen ja sotilaallinen johto epäillä Saksan mahdollisuuksia sodan voittamiseen ja ryhdyttiin solmimaan varovaisia neuvotteluyhteyksiä Neuvostoliiton suuntaan, jotka heinäkuusta lähtien olivat käytännössä käytössä sodan loppuun saakka. Tämä kehityksen tulokset näkyivät muun muassa maaliskuussa -43 muo-

dostetussa uudessa hallituksessa, josta oli jätetty pois useita vanhassa hallituksessa olleita saksalaismielisiksi katsottuja poliitikkoja.¹³⁴

Sodan jälkeen tehdyn selvityksen mukaan ei leiriä varten ollut olemassa erityisiä kurinpitomääräyksiä, erikoisohjeita oli olemassa pelkästään leirin vartiomääräyksissä. Leirin perustamisen tarkoituksiksi selitettiin erikoisleirin saaminen rikkeitä tehneille sotavangeille, jossa heihin voitaisiin kohdistaa tavallista tarkempi valvonta ja kurinpito kuitenkin olisi normaalien ohjesääntöjen rajoittamaa.¹³⁵

On mahdotonta sanoa täsmällisesti, miten paljon vartijoiden omat ennakoilta syntyneet mielipiteet sotavangeista ja kommunismista yleisesti olivat vaikuttamassa heidän käyttäytymiseensä vankeja kohtaan.¹³⁶ Niitä pyrittiin kuitenkin tietoisesti muokkaamaan varsinkin leirin toiminnan alkuaikoina.

Suomalaisessa propagandassa viholliskuvaa pyrittiin käyttämään hyväksi muokattaessa kansallista identiteettiä, jolloin voidaan erottaa neljä pääsyötä tällaiseen toimintaan. Tavoitteena oli identiteetin rakentumisen suuntaaminen, keskinäisen integraation lisäys, vihollista vastaan suunnatun vihamielisen toiminnan legitimoiminen ja muiden mahdollisten sisäpoliittisten päämäärien edistäminen.¹³⁷ Näitä tavoitteita, etenkin sotavankien kohtelun legitimoiminnin osalta, pyrittiin toteuttamaan myös vartijoille suunnatulla propagandalla, jota otettiin huomioon jo koulutuksessa ja myös leirin päiväkäskyissä (ks. luku 3.1 ja liite 5).

¹³⁴ Manninen 1993, s.126-131; Ks. myös Seppälä 1991, s.43-45.

¹³⁵ Sotavankikomentajan Esikunnan selvityselin n:o 1217/Sv. 1. 17.4.1945. Korkeimmalle Oikeudelle. Sotavankileiri 24:n vartiointi ja turvallisuusjärjestelyt. T 19663:F 1, SArk; Mikkola 1976, s.39.

¹³⁶ Kujansuu 1999, s.8. Puhutaan -30-luvun suomalaisesta kommunisminvastaisuudesta ja arvelaan sen vaikuttaneen varsinkin poliittisten upseereiden saamaan kohteluun. Itse katsoisin sen vaikuttaneen jollakin tasolla kaikkien sotavankien kohteluun; Hanski 1990, s.67-68. Puhutaan yleisesti sotavankeihin kohdistuneista väkivaltaisuuksista, sidotaan se erityisesti suojeluskuntaliikkeeseen; Luostarinen 1986, passim. Etsitään venäläisvastaisuuden syitä jo Ruotsin vallan ajasta saakka.

Päiväkäskeyjen osalta on vaikeaa arvioida, kuinka suuri osa niistä oli leirin päällikön omien ajatusten pohjalta syntyneitä vai olivatko ne vain ylempää tulleiden varoitusten ja kehotusten toistamista miehistölle sopivassa muodossa. Toisaalta päiväskäyissä ei kuitenkaan enää kapteeni Kujalan seuraajien aikana ole näkyvissä liitteesä näkyvien propagandapätkien kaltaisia osioita, joten kyseessä oli ainakin jollakin tasolla myös päällikön omista asenteista. Myös niiden vaikutuksen täsmällinen arviointi miehistön toiminnan perusteena on vaikeaa. Ylipäällikön päiväskäkyt ohjasivat hyvin pitkälle armeijan sodanaikaista propagandatoimintaa ja niissä käsiteltiin yleisemmin toiminnan tavoitteita, joten voidaan ajatella, että leirin omilla päiväskäkyillä oli samanlainen asema yksikön toiminnassa.¹³⁸

Omiin kurinpitomääräyksiin ei ilmeisesti katsottu olevan tarvetta, koska normaalit määräyksetkin takasivat leirin henkilöstölle varsin suuret valtuudet erilaisten rangaistukeinojen käyttöön esimerkiksi raipaniskut, luottoaseman menetyt, aresti, ruoka-annoksen pienentäminen. Sotavangeille muodostelmissa annettavat enimmäisrangaistukset pysyivät samoina koko kurileirin toiminta-ajan lukuun ottamatta raipparangaistuksia, joiden määräämisessä tapahtui muutoksia vuoden -44 alussa ja jotka poistettiin kokonaan käytöstä 10.10.1944. Kaiken kaikkiaan kurinpito-ohjesääntö muuttui tutkittavana olevalla aikavälillä kuusi kertaa. Muutokset niissä koskivat lähinnä sitä ketkä leirin henkilökunnasta olivat oikeutettuja määräämään kulloisenkin rangaistuksen. Ensimmäisissä säännöissä rankaisuoikeus oli varattu lähinnä leirin päällikölle, myöhemmin rangaistusvaltaa ensin laajennettiin ja sitten kavennettiin muun henkilöstön suuntaan. Missään ohjesäännössä ei kuitenkaan määrätty tiettyä rangaistusta jostakin tietystä teosta, joten ne antoivat leireille suhteellisen suuren liikkumavaran rangaistusten määräämisessä.¹³⁹

---

¹³⁷ Luostarinen 1986, s.28-31.

¹³⁸ Salminen 1976, s.68-71.

¹³⁹ Mikkola 1976, s.140-142; Kujansuu 1999, s.188-189, 227; Ks. myös Pietola 1987, s.163-167.

Sotavankeja ei kansainvälisten sopimuksien mukaan saanut rangaista lainkaan ruumiillisilla rangaistuksilla, jotka katsottiin perusihmisoikeuksien rikkomiseksi. Suomalaiset eivät kuitenkaan katsoet kiellon olevan ehdottoman ja käyttivät esim. raipparangaistusta lähes koko sotavankileirien toiminta-ajan. Ruumiillisia rangaistuksia ei mainittu myöskään sotaväen rikoslaissa, johon rankaisemisen tuli säännösten mukaan perustua ja itse käytäntö oltiin lainattu siviilirikoslaista, mikä sekkin oli siis vastoin kansainvälisten sopimusten määräyksiä. Niiden käyttöä perusteltiin sotavankiaineuksen laadulla: kyseiset rangaistukset oli tarkoitettu viimeiseksi keinoksi kaikkein kurittomimpien sotavankien kurin palauttamiseksi.¹⁴⁰

Raipparangaistusten käyttö leireillä oli erityisen tarkkailun kohteena Sotavankikomentajan Esikunnassa. 1.5.1943-31.5.1944 välisenä aikana sotavankileireillä määrättiin yhteensä 678 raipparangaistusta, joista 177 eli 26 prosenttia pelkästään leirillä.¹⁴¹ Näin suuri määrä kertoo siitä, että kurileirillä vanki sai ilmeisesti helpommin kovemman rangaistuksen teostaan kuin muiden leirien vastaavia rikkeitä tehneet, koska hänellä oli ”rikoksenuusijan” leima. Asiaan vaikutti luonnollisesti myös tavallista tiukempi kontrolli, koska vangit olivat periaatteessa koko ajan vähintäänkin sotamiehen valvonnan alaisena. Tällä voidaan mielestäni selittää suurta määrää vain osittain, koska Sotavankileiri 3:ssa, jossa oli samanlainen tiukka tarkkailu, vankimäärän ollessa tosin huomattavasti pienempi, raipparangaistusten osuus kokonaismäärästä oli vain 0,8 %. Tätä voidaan selittää sillä, että kyseisellä leirillä vankeja ei käytetty työvoimana, mutta siitä huolimatta ero näiden leirien välillä on liian suuri selvitettäväksi pelkästään sillä.

Valitettavasti lähteistä ei käynyt ilmi miten tasaisesti kyseiset rangaistukset jakaantuivat yhteenvedon kohteena olleella aikavälillä, mutta voidaan olettaa, että niiden

---

¹⁴⁰ Hanski 1990, s.64-65; Kujansuu 1999, s.189-190.

¹⁴¹ Yhteenveto leireillä annetuista raipparangaistuksista 1.5.1943-31.5.1944. T 19654:F 8, SArk; Mikkola 1976, s.148.

määrä saattoi vaihdella suurestikin ajan kuluessa. Tähän viittaa Kotijoukkojen Esikunnalle leiriltä lähetetty yhteenveto annetuista raipparangaistuksista tammi-huhtikuussa –43. Tuolla aikavälillä niitä määrättiin 93 kertaa eli kolmasosa siitä kokonaismäärästä, joka on tiedossa. Rangaistusten määrä myös kasvoi tämän ilmoituksen mukaan kevään edistyessä. Tammikuussa annettiin raippoja 15:sta sotavangille, kun taas huhtikuussa rangaistujen määrä oli kohonnut 36:teen. Tähän kehitykseen yhtenä selityksenä, lisääntyneiden rikkomusten lisäksi, oli mahdollisesti tarkentunut valvonta (ks. liite 3, päiväkäsky 3/43) sekä leirin sisäisissä käytännöissä tapahtuneet muutokset. Samassa ilmoituksessa annettiin myös lausunto kyseisen rangaistusmuodon tarpeellisuudesta:

”Raipparangaistuksen käyttö on osoittautunut Sotavankileiri 24:ssä tarkoitustaan vastaavaksi ja välttämättömäksi, usein ainoaksi tehokkaaksi keinoksi johtuen juuri vankiaineksen laadusta.”¹⁴²

Toisenlainen näkökulma asiaan syntyy tarkisteltaessa eversti Spären leiriä koskevia huomioita. Vuoden –43 maaliskuun alkuun sijoittuvalla tarkastusmatkallaan, jonka suorittamiseen hänet olivat motivoineet Vaasasta kantautuneet huhut sotavankien kohtelussa esiintyneistä epäkohdista. Tarkastuksen yhteydessä sotavangit esittivät valituksia saamastaan kohtelusta, heidän mukaansa vartijat samoin kuin tulkit ja luottamusasemaan nostetut toiset vangitkin käyttäytyivät väkivaltaisesti heitä kohtaan. Vartijoiden kerrottiin esimerkiksi määräävän vangit riisumaan takkinsa pois talvipakkasella työskenneltäessä sekä pakottavan kepiniskujen avulla heikot ja sairaitkin töihin. Pahoinpitelyjä koskevista kanteluista leirin päällikkö oli kuitenkin todennut, ettei niihin kannata kiinnittää huomiota. Vankien kurissapitämiseksi oli hänen mukaansa välttämätöntä käyttää ruumiillista kuritusta ja vartijoiden arvovalta

---

¹⁴² Sotavankileiri 24 n:o 313/I/2/ sal. 29.4.1943. Kotijoukkojen Esikunnalle. Raipparangaistukset. T 8419:1, SArk.

vankien silmissä murenisi, jos kaikkia sotavankien tekemiä valituksia ryhdyttäisiin selvittämään.¹⁴³

Tarkastuskertomuksensa lopussa eversti Spåre tuomitsi vartijoiden suorittamat omavaltaiset rangaistukset, todeten, että vaikka kyseisellä leirillä täytyikin puuttua ankaralla kädellä vankien tekemiin pieniinkin rikkeisiin, oli rangaistuksien määräämisen tapahduttava vain kurinpito-ohjesäännön edellyttämien henkilöiden taholta, joilla oli tavallisia miehistön jäseniä paremmat edellytykset oikeudenmukaiseen harkintaan. Kotijoukkojen Esikuntakin määräsi omalla käskyllään toukokuun alussa tarkastuskertomuksen ehdotusten mukaisesti leirin johdon huolehtimaan siitä, että omavaltaisia rangaistuksia ei enää tapahdu.¹⁴⁴

Edeltävän ajan tarkastuskertomuksissa ei tällaisista vartijoiden ottamista vapauksista sotavankien kohtelun suhteen ole huomioita. Leirin sotilaallinen kuri ja järjestys tosin mainitaan tavallista kovemiksi, mutta sitä pidettiin normaalina ottaen huomioon sen perustamistarkoituksen ja vankiaineksen.¹⁴⁵ Toisaalta vankien kohtelussa on voinut olla epäkohtia jo leirin toimiessa Riitasensuollakin, jossa niitä ei vain ollut ulkopuolisia henkilöitä todistamassa, jolloin asia ei tullut esille tai siihen ei muuten tunnettu tarvetta puuttua. Vaasassa vangit olivat paljon näkyvämmiin esillä ja heidän kohtelunsa oli koko ajan ympäristön tarkkailun kohteena. Siihen, että kohtelussa ilmenneet epäkohdat olivat pitemmän kehityksen tulosta, viittaa huhujen syntyminen välittömästi leirin siirron jälkeen, eikä ajatus tällaisten käytäntöjen syntymisestä vain muutamien viikkojen aikana tunnu uskottavalta.

---

¹⁴³ Sotavankitarkastaja eversti M.H.A. Spåren tarkastuskertomus 8.3.1943. T 8419:2, SArk.

¹⁴⁴ Kotijoukkojen Esikunta n:o 1552/Järj. 1b/ sal. 10.5.1943. Eversti Spåren tarkastuksessa esille tulleet epäkohdat. T 8419:2, SArk.

¹⁴⁵ Esim. Savonlinnan Suojelukuntapiirin Esikunta/I/6. 23.11.1942. Vankileirien tarkastusta, Skp:n komentaja E. Kotilainen; Sotavankitarkastaja eversti M.H.A. Spåren tarkastuskertomus 18.11.1942. T 8418:1, SArk.

Tilanne leirillä ei kuitenkaan ollut rauhoittunut tarkastuskäynnin jälkeen. Heinäkuun alussa eversti Spåre ilmoittaa saaneensa uusia tietoja leirillä tapahtuneista väärinkäytöksistä siellä palvelevalta Päämajan sotavankikuulustelija Savialoffilta. Niiden merkittävyyttä ja tilanteen vakavuutta korostetaan sillä, että paikkakunnan asukkaat, joiden joukossa oli myös kenttäpiispan isä eli suhteellisen arvovaltaiseksi katsottava henkilö, olivat esittäneet paheksuntansa todistamiensa tapahtumien johdosta, aikoen esittää asiasta virallisen kantelun hallitukselle. Tarkastuskäynti muutti Savialoffin mukaan tilannetta vain sikäli, että aiempien omavaltaisten rangaistusten sijasta ryhdyttiin antamaan pienistäkin rikkeistä maksimimäärä raipaniskuja. Päävastuullisiksi leirillä ilmenneisiin ongelmiin nimetään sen päällikkö, järjestelyupseerina toimiva vääpeli sekä joitakin alipäällystään kuuluvia henkilöitä. Liian keveillä perusteilla tapahtuvien rangaistusten lisäksi kerrotaan leirillä tapahtuneen myös sotavankien teloituksia, invalidien raskaaseen työhön pakottamista, ruuan jakamiseen liittyviä epäselvyyksiä, yms. sotavankien kohtelua koskevien yleisten ohjeiden rikkomuksia.¹⁴⁶

Eversti Spåre ilmoitti samalla ettei voi itse käydä muiden velvollisuuksien takia tutustumassa tilanteeseen, mutta toivoo, että Kotijoukkojen Esikunta lähettäisi jonkun tarkistamaan oliko Savialoffin väitteissä perää. Mikäli tiedot osoittautuisivat oikeiksi olisi ryhdyttävä pikaisesti toimiin, jotta voitaisiin välttää ikävät seuraamukset eli ilmeisesti siis hallitukselle menevä valitus. Siitä mihin toimenpiteisiin Kotijoukkojen Esikunta asian tarkistamiseksi ryhtyi samoin kuin väitteiden todenmukaisuudestaakaan ei ole varmuutta.

Joka tapauksessa ilmeisesti suorana seurauksena leiriin kohdistuneesta huomiosta sen päällikkö vaihtui elokuun alussa. Missään sodan aikana tehdyssä paperissa ei suoraan ilmoiteta syytä päällikön vaihtoon. Sodan jälkeen tehdyissä upseeriarvos-

¹⁴⁶ Sotavankitarkastaja eversti M.H.A. Spåre n:o 708/Sv.tark.lp. 10.7.1943. Kotijoukkojen Esikunnan Järj. 1b:n päällikölle. Henkilökohtainen. Sotavankien kohtelu Sotavankileirillä 24. T 17763:1, SArk.

teluissa todettiin, että kapteeni Kujala osoitti arvostelukyvyn ja säännölliseen toimintaan kykenemisen puutteita, jonka vuoksi hänet erotettiin leirin päällikkyydestä etenkin, kun hän käytti liikaa raipparangaistuksia kurin säilyttämiseksi.¹⁴⁷

Päällikön lisäksi leirillä vaihtui myös yhdeksi pääsyyllisistä leimattu järjestelyupseeri. Sen sijaan erilaisten väärinkäytösten yhteydessä mainituista neljästä alipäällystään kuuluvista ainakin kolme jatkoi leirillä 24 entisissä tehtävissään parakialiupeereina palvelemista.¹⁴⁸ Toisaalta myöskään päällikön toiminnassa esiintyneitä puutteita ei ilmeisesti pidetty kovin vakavina, koska hän upseeriarvostelussaan olevien tietojen mukaan jatkoi palvelemista muilla sotavankileireillä, helmikuusta –44 lähtien jopa Sotavankileiri 14:sta päällikön apulaisen asemassa. Edellä mainittu viittaa siihen mahdollisuuteen, että väitetyt väärinkäytökset olivat lievempiä kuin Savialoff esitti.

On myös mahdollista, että väitteiden todenmukaisuutta ei haluttukaan tutkia kovin perusteellisesti, vaan tyydyttiin toteamaan tilanteen kehittyneen pisteeseen, jossa leirin johdossa toimeenpantu uudistus oli tarpeen negatiivisen huomion herättämisen välttämiseksi. Kyseessä olivat vain erityisiä hankaluuksia aiheuttaneet sotavangit.

Tällaisesta suhtautumisesta voidaan nähdä merkkejä Kotijoukkojen sotavankitarkastaja everstiluutnantti W. Spåren kesäkuun alussa leirillä suorittamassa tarkastuksessa. Vangeilla ei hänen mukaansa ollut oleellisempaa valittamista. Eräs vangeista tosin syytti tupavanhintaan pahoinpitelystä, mutta asian johdosta pidetyssä kuulustelussa ilmeni, että kyseessä oli vain hiukan kovakourainen käsittely, johon valituksen tehnyt sotavanki oli itse syypää, koska oli osoittanut jatkuvaa tottelemattomuutta. Leirin päällikkö antoi tupavanhimmasta kiittävän lausunnon ja tämä teki

---

¹⁴⁷ Sotavankileirien upseeriarvostelut. T 19655:B 1, SARk.

¹⁴⁸ Sotavankileiri 24:n leirikäskey n:o 2/43. 8.10.1943. T 8419:14, SARk.

myönteisen vaikutuksen myös tarkastajaan, joten asian seurauksena hänelle päätettiin antaa pelkkä varoitus.¹⁴⁹

Kuinka paljon reaktioihin koko asian yhteydessä vaikutti muuttunut sotatilanne on mahdotonta vastata täsmällisesti. Tuntuu järkevältä olettaa, että tilanteen muuttuessa ryhdyttiin kiinnittämään aiempaa enemmän huomiota myös kurivankien saamaan kohteluun, koska mikäli sota ei päättyisikään Neuvostoliiton tappioon kuten alun perin odotettiin vaan erillisrauhaan, heidänkin sotavankeusaikana saamaansa kohteluun saatettaisiin tulla kiinnittämään tarkempaa huomiota. Tämähän oli ollut sodan syttymisestä saakka yhtenä syynä upseerien sotavankeudessa nauttimiin etuoikeuksiin.

Leirin johdossa ja käytänteissä tapahtuneisiin muutoksiin palattiin vielä eversti Spåren seuraavassa tarkastuskertomuksessa, jossa todettiin, ettei kuri ollut kärsinyt siitä, että omavaltaiset rankaisut oli lopetettu, vaan päinvastoin leirin henki oli tullut paljon paremmaksi, mikä näkyi myös karkausyritysten vähentymisenä. Lisäksi uuden päällikön valistuneempaa johtamistapaa kiitettiin onnistuneeksi.¹⁵⁰

Saman tarkastuksen yhteydessä on myös ainoa selkeä maininta leirin osasto I:n sisäisestä jaosta, jonka mukaan pääleirillä olivat hyvin käyttäytyneet sotavangit, joilla oli mahdollisuus saada jossakin vaiheessa siirto osasto II:een, ja Helsingbyyn alaleirillä pidettiin huonosti käyttäytyneitä ja juuri rikkeittensä vuoksi leirille siirrettyjä vankeja, joilla oli mahdollisuus päästä hyvän käytöksen perusteella pääleirille. Vankien määrä jakaantui ainakin tuolloin lähes tasan näiden kahden leirin välille. Alaleirin katsottiin muuttuneen tilanteen myötä olevan lähinnä sitä, mikä oli tarkoituksena kurileiriä alun perin perustettaessa, mutta leirin päällikkö ehdotti kuitenkin vielä kolmannen leirin perustamista kaikkein kurittomimpia tapauksia varten, jossa

¹⁴⁹ Sotavankitarkastaja everstilutnantti W. Spåren tarkastuskertomus 8.6.1943. T 8419:2, SArk.

¹⁵⁰ Sotavankitarkastaja eversti M.H.A. Spåren tarkastuskertomus 11.2.1944. T 8421:30, SArk.

voitaisiin ottaa käyttöön laajennetut kurinpitomenetelmät. Tätä hän perusteli sillä, että tavallisilla sotavangeilla oli aina pelotteena joutuminen kurileirille, mutta sinne joutuneille eivät tavalliset rangaistusmenetelmät toimi enää tarpeeksi hyvänä pelotteena.¹⁵¹

Eversti Spåre vastusti raportissaan uuden leirin perustamista, mutta esitti sen sijaan, että Helsingbyyn alaleiri tehtäisiin todelliseksi kurileiriksi, mikä saattaisi vaatia erikoisohjeita ja laajennettuja valtuuksia leiri 24:n päällikölle. Tämän ehdotuksen toteuttamisesta ei kuitenkaan ole minkäänlaisia merkkejä, ehkä ne katsottiin sen hetkessä tilanteessa liian ankariksi muutoksiksi.

Muuttuneesta suhtautumisesta sotavankikysymykseen kokonaisuudessaan ja sen heijastumisesta myös kurileirille kertoi Sotavankikomentaja Malmin edellisessä marraskuussa tekemä tarkastuskäynti, jossa leirin toimintaan ja vankien olosuhteisiin oltiin hyvin tyytyväisiä. Tarkastusraportissa todettiin lisäksi, että johtuen Päämajan tekemästä päätöksestä, jonka mukaan kuusi kuukautta nuhteettomasti palvelleet vanki saatettiin siirtää pois kurileiriltä, samoin kuin suuremman huomion kiinnittäminen sotavankien yleiseen viihtyvyyteen, oli mahdollistanut leirillä annettujen järjestysrangaistusten määrän laskemista suuresti.¹⁵² Eli kohtelussa aletaan kiinnittää viimeistään tästä lähtien huomiota muihinkin järjestyksenpitämisen keinoihin kuin pelkästään koviin rangaistuksiin ja poissiirron mahdollisuutta käytettiin motivoimaan vankeja hyvään käytökseen.

---

¹⁵¹ Tämän sisäisen jaottelun aloittamisen ajankohdan tarkka määrittely on mahdotonta. Koko asiasta on aineistossa tämän lisäksi vain yksi maininta ja siinäkin viitataan tähän hyvin epämääräisesti. Ks. Sotavankikomentajan Esikunnan Selvityselin n:o 1217/Sv. 1. 17.4.1945. Korkeimmalle Oikeudelle. Sotavankileiri 24:n vartiointi ja turvallisuusjärjestelyt. T 19663:F 1, SARk.

¹⁵² Sotavankikomentajan Esikunta n:o 2210/Sv. 1/ sal. 13.12.1943. Sotavankikomentaja Malmin tarkastus 17.11.1943. T 8419:2, SARk; Viihtyvyyden kasvulla tarkoitetaan viihdytys- ja valistus-toimintaan kiinnitetyn huomion kasvua, jota tässä tutkimuksessa ei käsitellä tarkemmin. Kyseiset toiminnot tulivat tärkeämmiksi leirin toiminnassa vuoden -43 aikana ja noudattivat tiukasti ylempää tulleita ohjeita ja määräyksiä ks. T 8418:2, T 8418:3, T 8419:10 ja T 8422:11, SARk.

5.2 Ruoka

Huolto, niin ruoka kuin vaatetuskin oli pitkälle riippuvaista koko maassa tuohon aikaan vallinneesta tilanteesta ja siinä tapahtuneista muutoksista.¹⁵³ Sotavankien tarpeiden tyydyttäminen oli toissijaista verrattuna siihen, että oman väestön huolto saatiin turvattua kuten jo alussa todettiin.

Ruoka-annokset jaettiin leirin perustamisen aikaan kolmeen luokkaan, jolloin se minkälaisissa töissä vangit kulloinkin olivat määräsi heille jaettavan ruoka-annoksen koon. Pienin A-annos tuli sellaisille sotavangeille, jotka eivät työskennelleet lainkaan, B-annos oli tarkoitettu työtä tekeville ja suurin C-annos annettiin raskaassa työssä oleville sotavangeille.¹⁵⁴ Kalorimääriltään työtä tekevien sotavankien annokset olivat hiukan suurempia kuin vastaavat siviilien annokset, mutta laskelmallisiin kalorimääriin tuijottaminen ei kerro koko totuutta, koska sotavangit toisin kuin siviilit eivät voineet turvautua toissijaisiin ravinnonlähteisiin kuten mustanpörssin kauppaan, yms. Vastaavasti rintamajoukoilla oli paljon kotijoukkoja suuremmat annokset, jotka nekin ylittivät siviilien saamat korttiannokset.¹⁵⁵

Jaottelun huonona puolena oli ruoka-annoksen koon sitominen työntekoon, koska silloin esim. sairauden vuoksi työskentelemään kykenemättömäksi tullut vanki sai pienimmän ruoka-annoksen, mikä heikensi vankia edelleen. A-annoksen käytöstä luovuttiin kokonaan kesäkuussa -43, mistä lähtien sekä levossa oleville, että kevyessä työssä oleville vangeille ryhdyttiin jakamaan B-annoksen mukainen muona. Hanskin mukaan lähes kaikki sotavangit saivat jo tuossa vaiheessa C-annokset. Vi-

---

¹⁵³ Yleisesti maassa vallinneesta elintarvike- ja materiaalitilanteesta. Tirronen 1975, s.74-88; Tirronen – Elfvengren 1994, s.307-309.

¹⁵⁴ Mikkola 1976, s.83; Kujansuu 1999, s.219. Annosten kulloisetkin koot ja niiden jako-ajat.

¹⁵⁵ Kujansuu 1999, s.219-220. A-annoksen kalorimäärä oli 1889, B-annos 2389 ja C-annos 2800. Vastaavasti siviiliannoksena oli henkisen työn tekijällä 1938, keskiraskaan työn tekijällä 2230 ja raskaan työn tekijällä 2722. Rintamajoukot saivat 3401 ja kotijoukot 2957. Siviilejä ja sotilaita koskevat tiedot ovat maaliskuulta 1942, joten voidaan olettaa, että ne saattoivat ajan myötä kasvaa.

rallinen määräys kaikille sotavangeille jaettavasta C-annoksesta annettiin 18.9.1944 ja 6.10.1944 lähtien heille määrättiin jaettavaksi sotaväen muona-annos. Kotijoukkojen Esikunnan mukaan muona-annoksien piti täyttää kohtuullisesti sotavankien ravintotarve, vaikka onkin eri asia toteutuivatko suunnitellut ravintomäärät käytännössä. Annoksissa jaettavien eri ruoka-aineiden määrät vaihtelivat leireittäin mm. kulloisenkin saatavuuden mukaan ja oli mahdollista, että ruokaa myös ”katosi” ennen päätymistään yksittäiselle sotavangille. Leireille lähetettävät ruokatarvikkeet saattoivat myös laadultaan olla heikkoja tai ala-arvoisia.¹⁵⁶

Leirin päällikkö anoi heinäkuussa -42 Kotijoukkojen Esikunnalta, leirin ollessa vielä perustamistilassa, lupaa jakaa kaikille siellä jo työskenteleville ja tulevaisuudessa siirrettäville vangeille C-annos, koska hänen mukaansa nämä jo tuolloin jouduivat työskentelemään raskaissa tehtävissä ja myöhemmin työnteko jatkuisi raskaana turpeennostona. Lupa tälle toimenpiteelle saatiin, mutta se peruutettiin kuu-kautta myöhemmin, mikä käy ilmi leirin johdon tekemästä uudesta anomuksesta koskien samaa asiaa, samoilla perusteilla.¹⁵⁷

Ruoka-annoksien pienentämisen seurauksena syyskuun alusta olevan tiedotuksen mukaan vain yhdelle heimosotavangille annettiin raskaan työn tekijöille kuuluva ruoka-annos ja loput 145 vankia saivat työtä tekevän vangin ruuan eli B-annoksen.¹⁵⁸ Asian tekee erikoiseksi se, että vankeja oli käytetty työskentelemässä suotyömaalla ensimmäisen kerran jo 31.8.1942 ja syyskuun 2. päivästä lähtien heitä oli ollut siellä joka päivä vähintään 51 kappaletta, jolloin ainakin näille vangeille olisi yleisten ohjeiden mukaan kuulunut raskasta työtä tekevän sotavangin ruoka-

---

¹⁵⁶ Hanski 1990, s.51-55; Kujansuu 1999, s.99; Pietola 1987, s.90-91.

¹⁵⁷ Sotavankileiri 24 n:o 2/III/1. 23.7.1942 ja n:o 129/I. 3.9.1942. Kotijoukkojen Esikunnalle. Sotavankien muona-annos. T 8418:1, SARk.

¹⁵⁸ Sotavankileiri 24 n:o 147/II/ sal. 7.9.1942. Kotijoukkojen Esikunnan Lääkintätoimistolle. Sotavankien muonitus. T 8418:6, SARk.

annos.¹⁵⁹ Leirillä kerran kuussa tehdyistä sotavankien potilasilmoituksista, joissa käsiteltiin myös yleistä terveydentilaa ja siihen vaikuttavia asioita ilmenee kuitenkin, että vasta jossakin vaiheessa lokakuuta käytännössä tapahtui muutos ja kaikille vangeille ryhdyttiin antamaan C-annos.¹⁶⁰

Eli ruoka-annoksen pienentäminen tapahtui vain päivää ennen kuin Kotijoukkojen Esikunta antoi ohjeet karkureiden siirrosta sotavankileirille 24 ja sen suurentaminen tapahtui ilmeisesti heti sen jälkeen, kun leirin rakentamistöissä komennuksella olleet vangit palautettiin omaan leiriinsä. Tämä ruoka-annoksien kulloistenkin kokojen vaihtelut antavat jälleen viitteen siitä, että komennuksella olleita sotavankeja käytettiin huhun levittäjinä ja kuva leirin olosuhteista tehtiin tarkoituksellisesti väliaikaisesti tavallista ankarammiksi. Toinen selitys voisi olla se, että ruoka-annosta päätettiin suurentaa vankien kunnon lasiessa, jonka yhtenä osoituksena olivat huomattavasti kasvaneet sairastuneiden vankien siirrot sotasairaalaan (ks. liite 4). Tätä vastaan puhuvat leirin päällikön aiemminkin tekemät anomukset C-annoksista, joiden yhteydessä hänen perustelunsa suolla työskentelyn raskaudesta oli tavallaan kerran jo hyväksytty.

Suomalaisten sotavankileirien olosuhteet saivat erityisen negatiivista huomiota ulkomailta loppuvuodesta -42, kun kaksi maassamme oleskellutta sveitsiläistä julkaisivat raporttinsa, joissa puututtiin mm. sotavankien ruokatilanteeseen. Suomalaiset pyrkivät torjumaan leireistä esitettyjä väitteitä ja asian johdosta käytiin eri tahoilla keskusteluja.¹⁶¹

---

¹⁵⁹ Sotavankityöpäiväkirja 5.8.-9.11.1942. T 8418, SArk.

¹⁶⁰ Vrt. Sotavankileiri 24:n ilmoitus potilaista (sotavangit) 1.10. ja 31.10.1942. T 8419:6, SArk.

¹⁶¹ Kanninen 1988, s.149-151; Kujansuu 1999, s.102-105; Ks. myös Pietola 1987, s. 97-99. Sairastuneet ja aliravitut sotavangit olivat uhka kuvalle maasta ulkomailla ja aiheuttivat haittaa kansantaloudelle, koska heitä ei voitu hyödyntää työvoimana, edelliset olivat yleisluontoisia huomioita vuoden 1942 aikana käydyistä keskusteluista. Tosin Pietola saattaa tarkoittaa tällä alkuvuoden tilannetta, jolloin tilanne sotavankileireillä oli pahimmillaan.

Nämä tapahtumat ja huomion kiinnittäminen suuremmissa määrin sotavankien aliravitsemukseen heijastuvat leirille 24:kin. Vielä marraskuussa -42 eversti Spåre antoi lausunnossaan leirin oloista suhteellisen positiivisen kuvan vankien ravintotilanteesta. Nälän vuoksi sairastuneita oli leirillä ollut vain muutamia ja heidänkin kohdallaan tilannetta pidettiin itse aiheutettuna, koska epäiltiin heidän vaihtaneen ruokansa tupakkaan.¹⁶²

Negatiivisempi kuva tilanteesta syntyi helmikuussa -43, jolloin todettiin leiriltä löytyvän 33 aliravitsemustilassa olevaa vankia, joista 13 oli selityksen mukaan heikossa kunnossa jo leirille saapuessaan sekä 19 sairastunut jo ollessaan Riitasensuolla. Kevyempi työ oli parantanut väliaikaisesti kyseisen 19 sotavangin kuntoa, mutta se oli laskenut uudelleen Vaasassa johtuen erittäin raskaasta työstä. Heikoille vangeille hankittiin kuitenkin lisäruokaa sotavankipäivärahoilla.¹⁶³ Tällaisesta toiminnasta ei aiemmin ollut merkintöjä, vaikka sitä saattoi hyvin tapahtuakin. Tässä vaiheessa alkavat siis selkeästi näkyä pyrkimykset Suomi-kuvan parantamiseen ulkomailta, johon edellisen vuoden raportit olivat aiheuttaneet tahroja, ja sotavankien ravintotilanteeseen ryhdyttiin kiinnittämään enemmän huomiota. On myös mahdollista, että muutto Vaasaan aiheutti paineita ruokatilanteen parantamiseen.

Lisäruokaa, ilmeisesti heti leirin siirryttyä uuteen paikkaansa, antoi myös Vaasan tie- ja vesirakennuspiiri, jonka töissä pääosa vangeista oli. Se oli tarkoitettu palkkioksi hyvin työtä tekeville ja motivoimaan parempiin työsuorituksiin (yksi annos: ½ litraa keittoa; perunaa, lanttua, lihaa, silakkaa). Näitä työnantajan järjestämiä annoksia oli 350, minkä lisäksi viihdytysrahoilla hankittiin 50 annosta, jolloin 105 sotavankia jäi ilman tätä lisäystä ruokaansa. Tällä tavalla oltiin saatu sotavankien ravitsemustilannetta parannettua, mihin eversti Spårekin kiinnitti muuttuneen tilanteen myötä huomiota aiempaa enemmän, koska leiriltä oli lähetetty 67 vankia aliravitse-

¹⁶² Sotavankitarkastaja eversti M.H.A. Spåren tarkastuskertomus 18.11.1942. T 8418:1, SArk.

¹⁶³ Sotavankileiri 24 n:o 163/I/2 25.2.1943. Kotijoukkojen Esikunnalle. Lääkintämajuri Lojanderin tarkastuksessa todettuja epäkohtia. T 8419:1, SArk.

muksen vuoksi sotasairaalaan eli näiden täytyi olla todella heikossa kunnossa. Kotijoukkojen Esikunta tuomitsi eversti Spåren tekemän esityksen mukaisesti lisärueen käyttämisen kiihokkeena työssä ja edellytti, että sitä käytettäisiin kaikkien ras- kaassa työssä olevien vankien yleiskunnan kohentamiseksi.¹⁶⁴

Tätä kieltoa ruuan käyttämisestä sotavankien palkitsemiseen ei kuitenkaan ilmei- sesti katsottu ehdottomaksi, koska muonatilityksistä löytyy vielä tämän jälkeenkin mainintoja tällaisesta toiminnasta.¹⁶⁵ Toinen seikka, joka kertoo, ettei kielto ollut täydellinen, voidaan löytää Punaisen Ristin leirille osoittamien ruokaa sisältävien avustuspakettien jakamiskäytännöstä.¹⁶⁶ Leirien 24 ja 3 jakoperusteet olivat erilaisia kuin tavallisilla leireillä. Tavallisella leirillä jaettiin yksi paketti neljän vangin kes- ken. Mainituilla erikoisleireillä yhtä lahjapakettia tuli jakamaan viisi sotavankia, jotka olivat leirin päällikön harkinnan mukaan sen ansainneet.¹⁶⁷

Kyseessä oli toinen kerta, kun leirille tuli Punaisen Ristin avustuspaketteja. Ensim- mäisellä kerralla sinne ei osoitettu lainkaan ruoka-avustusta vaan pelkästään hen- gellistä kirjallisuutta.¹⁶⁸ Avustusten jakamisesta eri leirien kesken määräsi Punaisen Ristin edustaja, mutta ilmeisesti sotilasjohdollakin oli asiassa vaikutusvaltaa, muu-

---

¹⁶⁴ Sotavankitarkastaja eversti M.H.A. Spåren tarkastuskertomus 8.3.1943; Kotijoukkojen Esikunta n:o 1552/Järj. 1b/ sal. 10.5.1943. Tarkastuksessa esille tulleet epäkohdat. T 8419:2, SArk. Ks. myös esim. Sotavankileiri 24 laskelma ylimääräisistä muona-annoksista 4.6.1943. T 8419:14, SArk. Sen mukaan toukokuussa työnantaja antoi ylimääräisiä annoksia 3894 litraa (perunaa ja lanttua) sekä leiri itse 1669 litraa.

¹⁶⁵ Esim. Sotavankileiri 24:n muona- ja rehuannostilitys ajalta 1.9.-30.9.1943. T 8419:14, SArk. ”Ruuanjätteitä on kertynyt 70 kg, jotka on annettu työssä ansioituneille sotavangeille.”

¹⁶⁶ Mannerheim otti vuoden -42 maaliskuussa yhteyttä Kansainvälisen Punaisen ristin edustajiin, jotta Suomi saisi sotavankien vaikean huoltotilanteen vuoksi apua, jota saatiinkin, vaikka sen ko- konaismerkitys jäikin suhteellisen vähäiseksi. Kanninen 1988, s.144-148; Rosén 1998, s. 123-125.

¹⁶⁷ Kotijoukkojen Esikunta n:o 3264/Järj. 5/ sal. 2.9.1943. Punaisen Ristin lahjojen jako. T 8419:10, SArk.

¹⁶⁸ Sotavankitarkastaja läntisessä piirissä n:o 109/ sal. 16.1.1943. Punaisen ristin lahjapakettien jakelu. T 8419:3, SArk.

ten erilaisia jakoperusteita olisi vaikea ymmärtää. Jos näin oli, niin tuolloin ruokapakettien lähettäminen myös Sotavankileirille 24:lle olisi merkki muuttuneista asenteista kurivankienkin kohdalla.

Leirin itse jakaman ylimääräisen ruuan merkitys kasvoi nähtävästi suhteellisen suureksi ajan kuluessa. Vuoden –43 jälkimmäisellä puoliskolla siihen aiottiin käyttää noin 75% leirille viihdytystarkoituksiin myönnettyistä varoista.¹⁶⁹ Myös Mannerheim kiinnitti tuolloin henkilökohtaisesti huomiota asiaan, ilmoittamalla pitävänsä tarkoituksenmukaisena, että vaadittaessa sotavangeilta raskaita työsuorituksia, heille varattaisiin myös ylimääräisiä ruoka-annoksia.¹⁷⁰

Tämän julistuksen käytännön merkitystä on vaikea arvioida. Lähinnä se näyttää ainakin leirin 24 osalta jääneen eräänlaiseksi vallitsevien asiantilojen siunaukseksi, koska myöhemmin suoritetuissa tarkastuksissa mainitut lisäannokset saattoivat olla juuri näitä työnantajan aiemminkin vapaaehtoisesti tarjoamia ja sotavankien päivärahoilla hankittuja.

Lisäannoksien jakaminen alkoi vuoden –44 alussa sotavankitarkastaja Spåren mielestä mennä jo liiallisuuksiin saakka. Etenkin pääleirin vangit olivat hänen mukaansa hyvin ruokitun näköisiä, osin lihaviakin. Erityisen paheksuttavana pidettiin lastaustyömaata Vaskiluodon satamassa, jossa oli kerrallaan 65 vankia työskentelemässä erityisen vuorojärjestelmän mukaisesti, jolloin kaikki pääsivät vuorollaan työskentelemään siellä.

¹⁶⁹ Sotavankileiri 24 n:o 908/III/15/ sal. 28.10.1943. Sotavankikomentajan Esikunnalle. Varojen käyttäminen sotavankien viihdytystarkoituksiin. T 8419:10; SArk. Heinä-syyskuussa, jolloin käytettävissä oli 10 000 markkaa, niistä oli käytetty n. 6 900 markkaa ylimääräisiin elintarvikkeisiin. Loka-joulukuulle myönnettyistä 15 000 markasta suunniteltiin käytettäväksi samaan tarkoitukseen 12 000 markkaa.

¹⁷⁰ Kotijoukkojen Esikunta n:o 1538/Int. 1/1/3 5.8.1943. Sotavankien muonitus. T 8419:13, SArk. Kyseisiksi erittäin raskaiksi töiksi luokiteltiin metsä-, kaivos-, maarakennus-, vesirakennus- tai rautatietyöt sekä polttoturpeen nosto ja työskentely pilketehtaissa.

”Täällä he joka ateriaksi saavat 3 reikäleipää miestä kohti sekä sen lisäksi esim. kukkuralleen täytetyn lautasen silakkalaatikkoa ja runsaan annoksen puuroa. Ken haluaa ja jaksaa syödä, saa tämän lisäksi leirillä vakinaisen ruoka-annoksensa... Kuvaavaa on kuitenkin, että kun toiminimi Blomberg vähensi leipäannoksen 4:stä reikäleivästä kolmeen, niin se herätti tyytymättömyyttä s.vangeissa, jotka sen johdosta yrittivät toimeenpanna lakonkin.”¹⁷¹

Kuvatun kaltaiset tapahtumat eivät ilmeisesti oikein sopineet niihin tavoitteisiin, jotka asetettiin kurileiriä perustettaessa. Lisäksi se soti Kotijoukkojen Esikunnan elokuussa -43 sotavankileirien päälliköille antamaa kehotusta vastaan, jossa kiinnitettiin huomiota siihen, että yksityiset työnantajat eivät saisi antaa sotavangeille kansanhuoltoministeriön vahvistamia määriä ylittäviä annoksia ruokaa, koska silloin tehtäisiin vääryyttä omia kansalaisia kohtaan.¹⁷²

Ylimääräisten ruoka-annosten antamisen takana olivat työnantajan edut. Hyvässä kunnossa olevalta työvoimalta voitiin vaatia enemmän tuloksia ja niillä pystyttiin pitämään sairaspäivien osuus mahdollisimman pienenä, eli käytettävissä oleva työvoima mahdollisimman suurena. Yksityisillä työntajilla motiiveina saattoivat olla myös hyväntekeväisyys, sääli, yms. erilaisiin tunteisiin liittyvät seikat, mutta kun kyseessä olivat Tie- ja vesirakennuspiirin kaltaiset suuret valtion laitokset ei tunteiden pitäminen ylimääräisen ruuan jakamisen motiivina tunnu uskottavalta.

Sodan loppupuolella ylimääräiset ruoka-annokset olivat jo muuttuneet itsestäänselvyyksiksi päätellen siitä, että eräällä raskaalla työmaalla oli yritetty lopettaa niiden jakaminen, mutta sotavankien valitusten jälkeen ne oli palautettava.¹⁷³ Tämä osoitti

¹⁷¹ Sotavankitarkastaja eversti M.H.A. Spären tarkastuskertomus 31.1.1944. T 8421:30, SArk.

¹⁷² Kujansuu 1999, s.107.

¹⁷³ Sotavankitarkastaja everstiluutnantti Björklundin tarkastuskertomus Sotavankileirillä 24.7.1944. T 8421:30, SArk.

tosin myös sitä, että sotavangitkin tiedostivat asemassaan tapahtuneen muutoksen, osaten hyödyntää sitä.

5.3 Vaatteet

Sodan alkuaikoina sotavankien varustilanne oli riippuvainen vangitsemishetkellä olleiden varusteiden kunnosta. Suurin osa sotavangeista saatiin kesäolosuhteissa, jolloin mukana ollut varustus oli yleensä kevyttä. Talvivaatetus ja alusvaatteet puuttuivat useimmilta, mistä seurasi se, että varusteiden hankinnasta tuli suuri ongelma vankeja käsitteleville viranomaisille. Kotijoukkojen Esikunnan mukaan jokaisella sotavangilla tuli olla seuraavat vaatteet: 2 paitaa, 2 alushousut, 2 jalkarätit, pusero, housut, päällystakki, jalkineet ja käsineet.¹⁷⁴

Leirille 24 siirrettävillä vangeilla tuli olla mukanaan heille kuuluvat varusteet. Erikoista huomiota tuli kiinnittää siihen, että heillä oli kaksi alusvaatekertaa, päällystakki ja ehjät jalkineet, jotta heidän tehokas työvoimana käyttämisensä olisi mahdollista heti leirille tulon jälkeen.¹⁷⁵ Nähtävästi nämä olivat sellaisia vaatteita, joista oli eniten puutetta, koska niitä korostettiin tällä tavalla siirtojen yhteydessä.

Edellä mainittujen varusteiden saaminen leirille siirrettävien sotavankien mukaan tuotti kuitenkin vaikeuksia. Kotijoukkojen Esikunnalle kurileiriltä osoitettujen valitusten mukaan sinne eräiltä leireiltä ja muodostelmista (Päämajan Valvontaosasto, Sotavankileiri 5, Sotavankikomppania 32) siirretyillä vangeilla oli tullessaan puutteelliset varusteet. Lisäksi Valvontaosastoa syytettiin siitä, että hyvissä varusteissa kuulusteltavaksi lähetetty vanki palasi ilman päällystakkia ja muutenkin kehoissa

---

¹⁷⁴ Mikkola 1976, s.62-64.

¹⁷⁵ Kotijoukkojen Esikunta n:o 5763/Järj. 1b/ sal. 24.8.1942. Päämajan Järjestelyosastolle. T 19654:F 3, SArk.

varusteissa takaisin.¹⁷⁶ Edellisen perusteella ei voida tietenkään sanoa varmasti oliko lähettävillä yksiköilläkään tarpeeksi varusteita vai oltiinko niissä pelkästään haluttomia luovuttamaan siirrettäville, varsinkin kurileirille joutuville, varusteita, joiden mahdollisesti ajateltiin olevan tarpeellisia omienkin sotavankien huollossa?

Vaatteista oli todellista pulaa heti leirin aloitettua toimintansa. Taloushuollon tarkastuksessa leiriltä puuttui 194 paitaa, 186 alushousut, 170 paria sukkiä tai jalkarättejä, 428 talvipäähinettä, 440 takkia, 101 housut, 351 paria käsineitä, ym. varusteita kuten ruokailuvälineitä. Tarkastaja kuvasi tilannetta leirillä seuraavasti:

”Ottamalla huomioon tämän ja edessä olevan vuodenajan, heikot asunto-olot ja erittäin raskaan työn laadun – 200-300 vankia päivittäin turvesuolla jopa polviaan myöten seisoen, sukattomina matalissa puukengissään, avokäsin ja kesätamineissaan – niin on jo korkea aika toivoa edes vaatetusolojen järjestyvän sääntömääräiseksi.”¹⁷⁷

Pukinepulaa yritettiin helpottaa leirillä toimivilla verstailla, mutta niiden resurssit eivät olleet riittäviä. Vaatekorjaamolla työskenteli kolmella koneella neljä räätäliä, mikä määrä olisi tarkastajan mielestä vähintään kolminkertaistettava. Myös kaksi viikkoa myöhemmin leirillä vierailut sotavankitarkastaja eversti Spåre näki vaateuksessa ongelmia, mutta piti niitä pienempinä kuin taloushuollon tarkastaja. Mm. housuja ja alusvaatteita oli hänen mukaansa riittävästi, vaikka hän totesikin niiden olevan laadultaan niin huonoja, että menivät jo päivänkin käytössä rikki.¹⁷⁸ Eli eversti Spåre saattoi tarkastella asiaa enemmänkin leirin rangaistusluonteen kan-

¹⁷⁶ Kotijoukkojen Esikunta n:o 7873/Järj. 1b/ sal. 2.12.1942. Päämajan Järjestelyosastolle. Sotavankileiri 24:ään tapahtuvia siirtoja. T 19654:F 3, SArk.

¹⁷⁷ Kotijoukkojen Esikunta Int.os. n:o 1982/8/ sal. 3.11.1942. Taloushuollon tarkastus Sotavankileirillä 24 29.-30.10.1942. T 8418:1, SArk.

¹⁷⁸ Sotavankitarkastaja eversti M.H.A. Spåren tarkastuskertomus 18.11.1942. T 8418:1, SArk.

nalta, jolloin vaatetuksessa ilmenneet heikkoudet olivat osaltaan koventamassa rangaistuksen tehoa.

Edellä olevissa tiedoissa on siis olemassa jonkinasteisia ristiriitaisuuksia, joita on joiltakin osin vaikea selittää. Miksi kurileiri esitti valituksia puutteellisista varusteista vain joidenkin leirien kohdalta, vaikka lähestulkoon jokaiselta siirretyllä oli täytynyt olla puutteita ainakin taloushuollon tarkastajan esittämien tietojen mukaan. Vai olivatko kaikki siirrettävien vaatteet yhtä heikossa kunnossa kuin eversti Spåren kuvaamat housut ja jouduttiinko ne sen vuoksi ottamaan välittömästi korjattaviksi? Voidaan oikeutetusti nostaa esille myös sellainen mahdollisuus, että lähettävillä leireillä vangeille annettiin kaikista heikointa laatua olevia vaatekappaleita.

Varusteiden puute ei ilmeisesti ollut suunniteltua, vaan aiheutui osittain yleisestä materiaaalipulasta ja siitä nopeudesta, jolla leirin perustamistoimenpiteet suoritettiin. Täysin tyhjästä aloittava leiri oli siinä mielessä huonommassa asemassa kuin jo jonkin aikaa toiminnassa olleet, että sillä ei ollut käytettävissään lainkaan vanhoja varastoja. Puuttuvia varusteita jouduttiin hankkimaan ankarassa kilpailutilanteessa, eikä voida osoittaa millä sijalla kurileirin olosuhteiden parantaminen oli resurssien jakamisesta vastaavien tahojen keskuudessa.

Toimenpiteisiin kehnon varustetilanteen parantamiseksi ryhdyttiin kuitenkin välittömästi. Leiriltä ilmoitettiin noin kolme viikkoa taloushuollon tarkastuksen jälkeen, että vankien varustus oli saatu parempaan kuntoon korjailemalla. Ompelukoneiden lukumäärä oli kaksinkertaistettu ja leirille pitäisi tulla myöskin housuja ja puseroita, joten varustilanteen uskottiin kehittyvän siedettäväksi.¹⁷⁹

Tämän jälkeen tehdyissä tarkastuksissa varustilanteen mainitaan aina olevan vähintään tyydyttävä. (Ks. liite 5. On tosin muistettava, että kappalemäärät eivät sinänsä

¹⁷⁹ Sotavankileiri 24 n:o 475/I/2/ sal. 19.11.1942 Kotijoukkojen Esikunnan Intendenttiosastolle. Majuri Ulmosen tarkastuksen 29.-30.10.1942 johdosta ryhdytyt toimenpiteet. T 8418:1, SARk.

vielä kerro mitään laadusta.) Ainoastaan elokuussa –43 kenraalimajuri Isaksonin tarkastuksen yhteydessä kiinnitettiin huomiota siihen, että vangeilla oli paljon käsi- ja jalkavammoja. Leiri määrättiin antamaan selvitys siitä aiheutuvatko ne käsineiden ja jalkineiden puutteesta, sekä myönteisessä tapauksessa ryhtymään käyttämään niitä ja poistamaan vangit terveyden vaarantavista töistä, mikäli kyseisiä puuttuvia varusteita ei pystytä tarpeeksi hankkimaan. Annetun selityksen mukaan vammat eivät johtuneet varusteiden puutteesta vaan, että ne olivat seurausta tapaturmista tai vankien tahallaan itselleen aiheuttamia.¹⁸⁰ Tällä selityksellä leiri pystyi osoittamaan ettei sen toiminnassa ollut puutteita, ongelmien johtuessa pelkästään vankien omasta huolimattomuudesta tai pyrkimyksistä välttää laiskuuden vuoksi työn tekemistä.

On kuitenkin huomattava, että erilaiset tarkastajat sanoessaan sekä ruoka että varustilanteen olleen tyydyttäviä, vertasivat leirin 24 tilannetta pelkästään eri sotavankimuodostelmissa vallinneeseen yleiseen tilanteeseen. Kansainvälisten sotavankien kohtelua koskevien sopimusten valossa tarkasteltuna huollossa oli pahoja puutteita, koska niiden mukaisesti sotavankien olisi pitänyt saada samanlainen ylläpito kuin heidät vangiksi ottaneen valtion omilla sotilailla oli samaan aikaan.¹⁸¹

5.4 Kurileirin karkurit

Leirin perustamisen jälkeen laadittujen turvallisuusmääräyksiensä mukaan sotavankien tuli aina leirialueen ulkopuolella olla aseistetun vartijan valvonnan alaisena ja aseiden käyttöä koskevat ohjeet olivat hyvin yksiselitteiset. Vartijalla oli oikeus ja velvollisuus käyttää aseita seuraavissa tapauksissa: tuhoa omaisuudelle tuottamaan

---

¹⁸⁰ Sotavankileiri 24 n:o 646/II/12/ sal. 25.8.1943. Kotijoukkojen Esikunnalle. Sotavankien työhön käyttö. T 8419:3, SARk.

¹⁸¹ Rosas 1976, s.81-83.

pyrkivän ja karkaamista yrittävän vangin pysäyttämiseksi, itsepuolustukseksi tai puolustaakseen jotakuta muuta vangin hyökkäyksen kohteeksi joutunutta henkilöä. Karkaamisyritykseksi tuli katsoa leirialueella meneminen aitauksen sisäpuolella sijaitsevan varoituslangan ja työmailla merkityn toiminta-alan ulkopuolelle. Leirialueella ja peitteisessä maastossa oli vankia ammuttava varoittamatta, avoimessa maastossa oli ensin ammuttava varoituslaukaus. Mikäli aseiden käyttö oli välttämätöntä, oli ohjeiden mukaan tähdättävä ruumiin yläosaan, jotta pakoyritys saataisiin varmasti estettyä.¹⁸²

Jotta saataisiin parempi kuva siitä miten paljon aseiden käyttämistä karkaamisen estämiseksi koskevat ohjeet poikkesivat tavallisista on vertailukohtaksi otettu jälleen leiri 15. Siellä annettujen määräysten mukaan vartijan oli pakoyrityksen huomattuaan huudettava tarpeeksi kuuluvalla äänellä ”Stoi” ja vasta mikäli pakeneva vanki ei totellut käskyä, voitiin hänet pysäyttää ampumalla jalkoihin.¹⁸³ Eli virallisissa ohjeissa edellytettiin, että kaikissa tapauksissa oli ensin pyrittävä estämään pako muilla keinoilla kuin aseiden käyttämisellä ja pakkotilanteessakin tuli pyrkiä vain haavoittamiseen. Miten täydellisesti ohjeita käytännössä toteutettiin on toinen kysymys, johon ei tässä voida vastata.

Näissä sisäistä turvallisuutta koskevissa säännöksissä tapahtui leiri 24:n toiminta-aikana yksi muutos, oikeastaan pelkkä tarkennus vartiopisteiden erikoisohjeisiin, jonka mukaan luottovankien päästäminen pois Mustasaaren leirialueelta ilman vartiomiestä oli syyskuusta –43 lähtien luvallista päiväsaikaan.¹⁸⁴ Muilta osiltaan van-

---

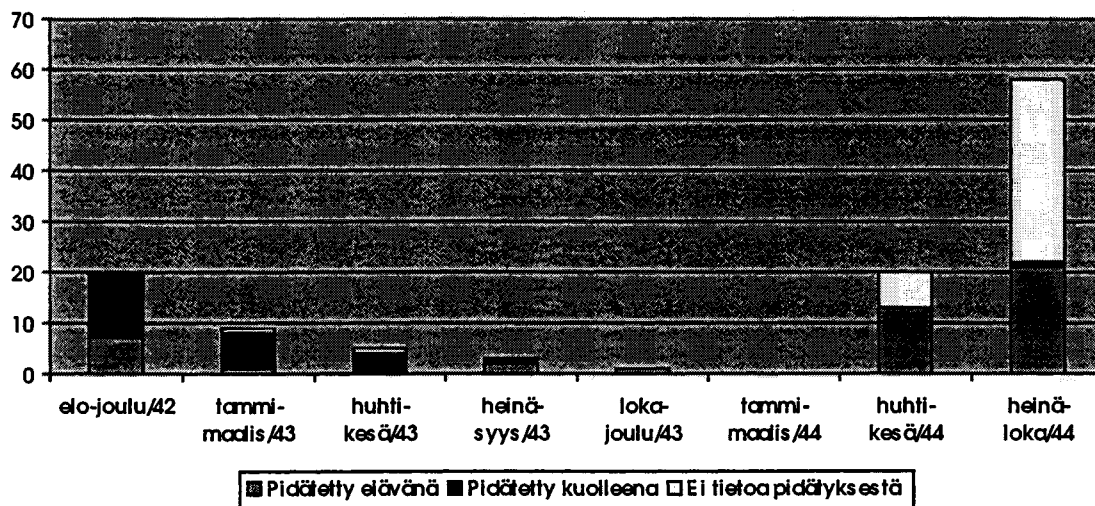
¹⁸² Sotavankileiri 24:n vartio ja turvallisuusmääräykset. T 8420:40, SArk. Vrt. tätä edellä oleviin muilla leireillä sovellettuihin määritelmiin karkureista ja luvattomasta poistumisesta.

¹⁸³ Sisäistä järjestystä koskeva ohjesääntö Sotavankileiri n:o 15:ssa. Fa 2, SArk.

¹⁸⁴ Vartiokomppania. Lisäykset leirivartion erikoisohjeisiin. Leiri n:o 1(Mustasaari). 9.9.1943. T 8419:7, SArk.

hat määräykset olivat ilmeisesti edelleen voimassa, vaikka käytännössä niiden tul- kinta ja noudattaminen olivat ainakin joissakin suhteissa muuttumassa lievemmiksi. Seuraavassa taulukossa voidaan nähdä miten kyseisiä käskyjä noudatettiin ja miten tilanne muuttui ajan myötä.

Taulu 5: Karkaamistapaukset leirin toiminta-aikana¹⁸⁵

Jo pelkästään karkureiden lukumäärä sinällään kertoo leirillä vallinneista olosuh- teista. Mikkolan mukaan karkaamisen yleisimpänä motiivina oli pitkään jatkunee- seen sotavankeuteen kyllästyminen ja varsinkin sodan alkuaikoina sotavankimuo- dostelmissa vallinnut huono huoltotilanne sekä sopiva tilaisuus, joka tarjoutui esim. vartioinnin heikkouksista.¹⁸⁶ Vaikeasti kontrolloitava tekijä, joka saattoi osaltaan aiheuttaa laskua karkaamisyritysten määrässä vuoden -43 puolella, oli Vaasaan siirtyminen, koska tuolloin jouduttiin entistäkin kauemmas Neuvostoliiton hallussa olevilta alueilta eli karkurin taivallettavaksi tullut matka kasvoi huomattavasti. So-

¹⁸⁵ Sotavankileiri 24 pidätettyjen karkurikortit. T 8422:32; Sotavankileiri 24 karkurikirja. T 8433:33, SArk.

¹⁸⁶ Mikkola 1976, s.124-125; Kujansuu 1999, s.182-183.

dan lopussa tapahtuvaan karkureiden määrän suureen kasvuun saattoi lisäksi vaikuttaa pelko Neuvostoliittoon palauttamisesta.¹⁸⁷

Toinen tärkeä huomio syntyy siitä, että ensimmäisen vuoden aikana karkaamisyritys päättyi yli 70 prosentissa sotavangin kuolemaan, kun taas vuoden -43 syyskuun jälkeen vain yksi sotavanki kuoli karkausyrityksen seurauksena ja tässäkin tapauksessa karkuri oli kiinniottotilanteessa ryhtynyt ampumaan partiota kohti. Karkurikorttien mukaan sotavangin mahdollisuus tulla pidätetyksi elävänä leirin toiminnan alkuaikana kasvoi todella huomattavasti, mikäli vanki pystyi välttämään kiinni joutumisen leirin suorittamissa etsinnöissä ja tuli jonkin muun tahon pidättämäksi. Toisaalta onnistuneet karkaamiset olivat erittäin harvinaisia. Leirin tietojen mukaan tavoittamatta jäi vuoden -42 elokuun ja vuoden -44 maaliskuun välisenä aikana ainoastaan kaksi sotavankia.

Edellisessä taulukossakin ilmenevä laskeva suuntaus aseiden käyttämisessä sotavankien karkaamistapausten yhteydessä oli huomattavissa myös yleisemmin koti-alueen muodostelmissa. Sodan alusta elokuun -44 loppuun saakka 300 sotavankia sai surmansa karkaamisyrityksessään. Leiri 24:n toiminta-aikana sen osuus näistä tapauksista oli vähintään 10 %. Oletettavasti osuus oli vielä hiukan suurempi, koska tilasto, johon vertailu suoritetaan, oli koottu vuosittain, joten vuoden -42 alun tapauksetkin tulivat mukaan laskelmaan.¹⁸⁸

Osuus on todella suuri, kun huomioidaan, että leirin vankimäärä oli tuona aikana keskimäärin 500-600 sotavankia ja osoittaa minkälainen merkitys leirin omilla tur-

---

¹⁸⁷ Pietola 1987, s.198; Kujansuu 1999, s.184-185. Karkaamistapausten suurta määrää voidaan yleisellä tasolla selittää myös sillä, etteivät vartijat enää leirien toiminnan loppuvaiheessa pystyneet rajoittamaan vankien liikkumista leirien ulkopuolella, koska eivät enää uskaltaneet käyttää pakko-keinoja. Se oli aivan mahdollista kurileirilläkin ja voisi osaltaan selittää karkaamisten suurta määrää heinä-lokakuussa -44.

¹⁸⁸ Mikkola 1976, s.123. Luvuissa eivät siis ole mukana sotilashallintoalueella sijainneet sotavankimuodostelmat.

vallisuussäännöksillä ja niiden toteuttamiskäytännöillä oli. On todennäköistä, että leirin päällikkönä toiminut kapteeni Kujala saattoi ”suosia” karanteen vangin pysäyttämistä asetta käyttäen, koska hänen mielipiteensä kurinpitoon vaadittavista keinoista edellyttivät ankarimpien mahdollisten keinojen käyttämistä. Samanlaista suhtautumista voidaan tosin nähdä myös alkuperäisen leirin perustamista koskevan ehdotuksenkin yhteydessä, jossa todettiin ettei karkureita saada kunnioittamaan tarpeeksi sääntöjä, koska heidän kohdallaan tavalliset rangaistukset eivät enää toimi sekä siinä, että leirin turvallisuusohjesäännössä hyväksyttiin laajennetut aseenkäyttöoikeudet eli leirin päällikkö saattoi pelkästään tulkita ainakin omasta mielestään tulkita pelkästään esimiestensä toiveita.

Leirin päällikön oli aina tehtävä ampumistapauksista tutkintapöytäkirja, jossa hän ilmoitti oliko aseiden käyttö hänen mielestään oikeutettu vai pitäisikö ryhtyä toimenpiteisiin ampujaa vastaan, ilmeisesti tätä suositusta seurattiin hyvin pitkälle ylemissä portaissa. Kyseistä käytäntöä kiristettiin myöhemmin, sillä Kotijoukkojen Esikunnalta tulleen määräyksen mukaan elokuun –43 jälkeen sattuneet tapaukset oli aina alistettava kenttäoikeuden tutkittavaksi.¹⁸⁹ Tällä pyrittiin tehostamaan valvontaa kyseisissä tapauksissa ja parantamaan vankien asemaa, mihin tähtäsi myös hiukan myöhemmin perustettu Sotavankikomentajan virkakin.

Kurileirin ampumatapauksista päällikön tekemistä ja 21:ssä tapauksessa leirin arkistossa säilyneessä tutkintopöytäkirjassa ei yhdessäkään kyseenalaisteta sotavangin ampumisen oikeutusta. Myös löydettyissä kahdessa kenttäoikeuden tutkimissa tapauksissa ampujan toiminta hyväksyttiin.¹⁹⁰

¹⁸⁹ Kotijoukkojen Esikunta n:o 3085/Järj. 1b/ sal. 20.8.1943. Sotavankien ampumistapauksia. T 8419:2, SArk.

¹⁹⁰ Ampumistapauksia koskevat leirillä tehdyt tutkintopöytäkirjat (21 kpl). T 8418:7 ja T 8419:4, SArk; Sotavankileiri 24 n:o 703/II/2/ sal. 8.9.1943. Kotijoukkojen Esikunnalle. Ilmoitus kenttäoikeuden päätöksestä. T 8419:1, SArk; Sotavankileiri 24 n:o 148/II/1/ sal. 31.1.1944. Sotavankikomentajan Esikunnalle. Ilmoitus kenttäoikeuden päätöksestä. T 8421, SArk.

Eversti Spårelle antamissaan tiedoissa leirin sotavankikuulustelija sotilasvirkamies Savialoff väittää, että joidenkin karkaamisen yhteydessä ammuttujen kohdalla on ollut kysymys teloituksesta.¹⁹¹ Näitä väitteitä on mahdoton todistaa tosiksi tai epäto- siksi tässä työssä käytetyn aineiston perusteella, mutta sotavangin kuolemaan johta- neesta aseiden käytöstä ei ainakaan virallisesti esitetty moitteita kertaakaan sen enem- pään leirin johdon kuin yläpuolella olevien tahojen toimesta.

Tutkintapöytäkirjoissa on kuitenkin yksi tapaus, joka osoittaa selvästi, että ainakin leirin päällikkö hyväksyi ilmeisesti ehdoitta karkureiden ampumisen. Kyseessä oli- vat Ivanov (Ka-1135) nimisen sotavangin ampumistapauksen tutkintaan liittyvät asiakirjat. Pöytäkirjoja asian johdosta pidetyistä kuulusteluista oli kaksi kappaletta, jotka oli molemmat tehty samana päivänä samasta tapauksesta, mutta erosivat si- sällöltään täysin toisistaan.¹⁹²

Ensimmäisen asiasta tehdyn pöytäkirjan mukaan ampuja oli tavoittanut aiemmin päivällä karanneen Ivanovin heinäladosta, jolloin paikalla oli ampujan lisäksi to- distamassa tapahtumia vain tulkki. Vanki tuli pois ladosta ja yritti jatkaa pakoaan pysähtymiskäskeistä huolimatta, jolloin hänet ammuttiin. Toinen asiasta tehty kuu- lustelupöytäkirja sijoitti ampumispaikalle ja tapahtumien todistajaksi suomalaisen sotamiehen ja siviilimiehen, jonka ajamana vanki tuli ulos ladosta, tulkin läsnä- olosta tapahtumapaikalla ei puhuta mitään. Tämänkin kertomuksen mukaan vanki yritti jatkaa pakoaan kielloista huolimatta, jolloin hänet ammuttiin. Kumpaankin asiapaperiin oli liitettynä karttapiirustukset, joissa kuvattiin ampumapaikan ympä- ristö, sotavangin tuloreitti ladolle ja pakenemissuunta sieltä. Näidenkin piirustusten

---

¹⁹¹ Sotavankitarkastaja eversti M.H.A. Spåre n:o 708/ Sv.tark.lp. 10.7.1943. Sotavankien kohtelu Sotavankileirillä n:o 24. Kotijoukkojen Esikunnan Järj. 1b:n päällikölle. Henkilökohtainen. T 17763:1, SARk.

¹⁹² 4.3.1943. Kuulustelupöytäkirjat sotavanki Ka-1135:n ampumistapauksesta. T 8419:4, SARk.

laadinnassa oli eroja, toisen liitteen mukaan vangin karkaamissuunta oli aivan erilainen kuin toisen.

Yhteistä molemmille kuulustelupöytäkirjoille oli lopussa oleva Sotavankileiri 24:n päällikön lausunto, jonka mukaan vartiomiehen aseiden käyttö oli oikeutettua ja ettei asia vaadi jatkotoimenpiteitä.

Miksi asiasta siis laadittiin kaksi näin paljon toisistaan poikkeavaa asiakirjaa? Ehkä syynä oli tulkin paikallaolon salaamispyrkimys, jos tapauksessa oli jotakin epäselvyyttä. Tulkki oli ilmeisesti venäläinen sotavanki, eikä hänen kuulemisestaan asian yhteydessä ollut merkintöjä. Ehkä juuri tulkin paikallaolo ampumistilanteen todistajana oli huolestuttava asia ja sitä pyrittiin peittelemään valmistamalla toinen pöytäkirja.

Mutta jos toisen pöytäkirjan tarkoituksena oli salata jotakin epäselvyyttä tapauksen yhteydessä, miksei toista pöytäkirjaa tuhottu vai oliko sen säilyminen leirin papereissa jonkinlainen inhimillinen erehdys. On tosin huomioitava vielä sekin seikka, että ei ole täyttä varmuutta siitä kumpi selostuksista lähetettiin eteenpäin vai lähetettiin ne molemmat, mikä tosin tuntuu hiukan epätodennäköiseltä.

Keväällä -44 räjähdysmäisesti kasvaneeseen karkurimäärään reagoitiin Sotavankikomentajan Esikunnassa antamalla käsky palauttaa kaikki leiripiirissä Rautatiehallituksen metsätyömailla työskentelevät takaisin pääleirille, jossa heidän työaikansa tuli kasvattaa kymmeneen tuntiin ja alentaa heidän ruoka-annokseksensa B-annokseksi. Vangeille oli ilmoitettava muutoksen syy ja ne, jotka vapaaehtoisesti antoivat vakuutuksen hyvästä käytöksestä sekä pyrkivät takaisin työpisteisiin, sai leirin johto Sotavankikomentajan Esikunnan hyväksynnän jälkeen sijoittaa sellaisiin työpisteisiin, joissa vartiointi voitiin tehokkaasti järjestää.¹⁹³

¹⁹³ Sotavankikomentajan Esikunta n:o 3714/Sv. 1. 8.6.1944. Sotavankien poistaminen RP:n työmailta. T 8422:14, SArk;

Tässä tapauksessa siis pyrittiin uudelleen kiristämään kurivankien työhön sijoittamisen edellytyksiä, jotka olivat tulleet Sotavankikomentajan mielestä ilmeisesti liian löysiksi, vaikka kyseessä olivatkin leirillä aiemmin hyvin käyttäytyneet kurivangit. Työpisteisiin huomion kiinnitti se, että niistä karkasi useita sotavankeja samanaikaisesti, joten niiden turvallisuusjärjestelyt eivät olleet samaa luokkaa kuin mitä aiemmin vaadittiin kurivankien työmaiden kohdalla.¹⁹⁴

Annetun käskyn vaikutusta on jälleen hankala arvioida, koska rangaistus määrättiin olemaan voimassa toistaiseksi, kunnes leirin päällikkö toisin päättää. Työpisteitä kuitenkin lakkautettiin 9.-13.6.1944 viisi kappaletta ja mahdollisesti niitä korvaamaan perustettiin kuun lopussa kaksi uutta työpistettä.¹⁹⁵ Niistä ei voida kuitenkaan varmuudella sanoa, etteikö niitä oltaisi perustettu joka tapauksessa ilman aiempien työpisteiden sulkemistakin. Toinen avoimeksi jäävä kysymys on se, moniko vanki antoi uudelleen leirin ulkopuoliseen työpisteeseen sijoittamisen ehdoksi määrätyn lupauksen hyvästä käytöksestä. Myös itse lupauksen merkitys oli kyseenalainen: kunniasanojen vastaanottaminen venäläisiltä sotavangeilta oli kielletty jo syyskuussa 1942.¹⁹⁶

---

¹⁹⁴ Työpisteistä karkaamiset ks. Karkurikirja. T 8422:33, SArk.

¹⁹⁵ Sotavankileiri 24:n päiväkäsky 3/44. 30.6.1944. T 8421:35, SArk.

¹⁹⁶ Lindstedt 1999, s.261. Sotaväenrikoslain 65§ mahdollisti kuolemanrangaistuksen, mikäli sotavanki rikkoen kunniasanansa karkasi tai muuten rikkoi niitä ehtoja, joilla hänet oli vapautettu. Kunniasanan vastaanottaminen oli kuitenkin kiellettyä syyskuusta -42 lähtien.

6 Leirin henkilökunta

6.1 ”Hulikaaniaineksen” valvontaan tarvittavan miehistön laatu...

Perustamiskäskyssä määriteltiin leirin määrävahvuus, joka oli suunniteltu 500 sotavankia varten ja mitä tultaisiin lisäämään, mikäli vankimäärä tulisi siitä kasvamaan. Varsinaisen vartiokomppanian vahvuudeksi määrättiin neljä upseeria, kolme sotilasvirkamiehenä toimivaa tulkkia, 15 aliupseeria sekä 93 sotamiestä. Tämän lisäksi leirin johtoon ja huoltoon tuli kaksi upseeria, sotilasvirkamies, neljä aliupseeria, seitsemän sotamiestä ja neljä naista eli käytännössä lottaa, jotka huolehtivat suomalaisen henkilökunnan huollosta.¹⁹⁷

Leirille ei tullut mitään erikoista ryhmää, joka olisi eronnut tavallisen sotavankileirin henkilökunnan jaottelusta, joten vastausta kysymykseen siitä asettiko kurileiri erityisvaatimuksia vartijoille, on ryhdyttävä etsimään sinne määrättyjen sotilaiden määrästä ja laadusta, jotka molemmat aiheuttivat ongelmia ainakin leirin johdon mielestä.¹⁹⁸

Sodan aikana armeijan käyttämät miehet jaettiin eri kuntoisuusluokkiin, jotka ratkaisivat minkälaiseen palvelukseen kulloinenkin yksilö voitiin asettaa. Määritelmien mukaan palveluskelpoisuusluokkiin A I ja A II kuuluvat olivat rintamapalvelukseen sopivaa henkilöstöä, B I –luokituksen saaneita voitiin käyttää huoltotehtäviin sotatoimialueella ja B II:een kuuluvat olivat sellaisia, joita voitiin sijoittaa vain kotialueella oleviin tehtäviin. Sotilaan palveluskelpoisuusluokka saattoi alentua väliaikaisesti tai pysyvästi niin sairastumisen kuin myös haavoittumisenkin vuoksi.¹⁹⁹

---

¹⁹⁷ Kotijoukkojen Esikunta n:o 4375/Järj. 1b/ sal. 25.6.1942. Sotavankileiri n:o 24 perustaminen. T 8418:1, SArk.

¹⁹⁸ Ks. esim. Kotijoukkojen Esikunta Intendenttiosasto n:o 1982/8/ sal. 3.11.1942. Taloushuollon tarkastus Sotavankileiri 24. T 8418:1, SArk. Leirin päällikkö valittaa vartiomiesten laadusta; Sotavankitarkastaja eversti M.H.A. Spåren tarkastuskertomus 18.11.1942 Sotavankileirillä 24. T 8418:1, SArk. Leirin päällikkö piti vartiostoa liian pienenä.

Sotavankileirien vartijoiksi pyrittiin sodan alettua sijoittamaan luokkiin B I ja B II kuuluvaa ainesta, palveluskelpoisuusluokkaan A kuuluvat tuli sijoittaa tärkeämpiin tehtäviin.²⁰⁰ Sotavankileiri 24:n tekemiä vahvuusilmoituksissa ei jakoa tehty edellä olevan luokituksen mukaisesti, vaan miehistö jaettiin kahteen ryhmään, joista ensimmäisen muodostivat luokkiin A ja B I kuuluvista sotilaista sekä toisen pelkääjän B II:set.²⁰¹ Tästä voidaan nähdä se, että ainakin paperilla B I –luokkaan kuuluvat olivat samassa asemassa korkeamman palveluskelpoisuusluokan haltijoiden kanssa eli siirrettävissä muihin tehtäviin.

Huomion kiinnittäminen näihin seikkoihin ja varsinkin vartijoiden laatuun oli leirin päällikön mielestä tärkeää ja syyn siihen voi nähdä siinä, että vaikka vankien piti periaatteessa olla koko ajan valvonnan alaisia, onnistui leiriltä kuitenkin karkaamaan vankeja ja ”levittämään kauhua siviiliväestön keskuuteen”.²⁰² Karkaamisyrittäksen onnistuminen oli siis aina jollakin tapaa vartijan syy, koska tämä ei ollut onnistunut suorittamaan velvollisuuttaan.

Näistä tapahtumista on useita esimerkkejä, joita käsitellessä on tosin muistettava leirin johdon mahdollinen tarkoitushakuisuuskin, koska niiden avulla pystyttiin perustelemaan vaatimuksia miehistön määrän ja laadun kasvattamisesta. Esim. marraskuussa –42 vankien P-1688 ja Ki-414 onnistui karata vartioimattoman kuorma-auton lavalta ja viedä vartiomiehen lataamaton kivääri mukanaan. Leirin päällikkö vaati vartiomiestä ja hänen esimiehenään toiminutta alikersanttia asetettavaksi syytteeseen kenttäoikeudessa. Heinäkuussa –43 oli karannut kaksi sotavankia yhtä

---

¹⁹⁹ Tiainen 1960, s.424.

²⁰⁰ Pietola 1987, s.104; Kujansuu 1999, s.80.

²⁰¹ Ks. esim. Sotavankileiri 24 n:o 142/I/5/ sal. Henkilöstön sijoitusilmoitus 29.1.1944; Sotavankileiri 24 henkilöstötilanneilmoitus 31.12.1943. T 8421:30, SArk. Ei tunnu uskottavalta, että kyseessä voisi olla vain yhden leirin tapa suorittaa ilmoitukset.

²⁰² Sotavankileiri 24:n vartio- ja turvallisuusmääräykset. T 8420:20, SArk.

aikaa, syynä vartiomiehen heikko näkö ja huolimattomuus. Elokuussa taas karkureita oli ollut yksi ja karkaaminen oli leirin johdon mielestä tapahtunut vartiomiehen ilmeisen huolimattomuuden seurauksena.²⁰³

Miehistön laadun heikkouteen viittaavat myös leirin johdon pyynnöt henkilöstön vaihdoista, kuten esimerkiksi heinäkuussa 1942 tapahtui. Vartiopalvelukseen kelpaamattomia vartijoita oli leirin johdon mielestä tuolloin 20 kappaletta. Heidän kelpaamattomuuttaan palveluun leirin 24 kaltaisessa erikoisleirissä, jossa vankiaines asetti omia vaatimuksiaan vartijoillekin, perusteltiin lääketieteellisillä syillä, joiden varmentajana oli leirillä viikoittain vieraileva lääkäri. Ne eivät kuitenkaan olleet ainoa tai kenties tärkeinkään syy siirron anomiseen, koska useimmilla heistä oli myös huomautuksia hermostuneisuudesta, haluttomuudesta tai uppiniskaisuudesta.²⁰⁴

Armeijan lääkintäkapteenin suorittamassa tarkastuksessa todettiin siirrettäviksi ehdotetuista 20:sta sotilaasta kymmenen kyseisen kaltaisessa leirissä palveluun sopimattomaksi ja heidät määrättiin siirrettäviksi muualle tai vapautettavaksi kokonaan palveluksesta, loppujen katsottiin kuitenkin olevan kykeneviä palvelukseen.²⁰⁵

Kyseessä saattoi siis olla myös leirin johdon pyrkimys päästä eroon epäsotilaallisesta tai muuten hankalaksi koetusta miehistöaineksesta, sillä tuntuu luonnolliselta olettaa, että leirin johdolla oli vaikutusvaltaa leirillä vierailevan paikallisen lääkärin

---

²⁰³ Liite tutkintopöytäkirjaan 16.11.1942 vankien P-1688 ja Ki-414 ampumisen johdosta. T 8418:5, SArk; Sotavankileiri 24 n:o 577/II/11/ sal. 1.8.1943 ja n:o 688/II/11/ sal. 3.9.1943 Kotijoukkojen Esikunnalle. Karkuritulastoa. T 8419:3, SArk. Läheskään kaikista tapauksista ei löydy tietoja karkaamistilanteesta ja niissä tapauksissa, joista syy ilmoitettiin oltiin monesti erittäin lyhytsanaisia. Joissakin tapauksissa nähtiin myös lieventäviä asianhaaroja vartijan kannalta katsottuna, esim. todella vaikeat olosuhteet, mutta pohjimmiltaan syy karkaamisen onnistuessa oli aina vartijan.

²⁰⁴ Luettelo vartiopalvelukseen kelpaamattomista miehistä 22.7.1942. T 8418:1, SArk.

²⁰⁵ Kotijoukkojen Esikunta Lääkintätoimisto n:o 3370/2/8 10.8.1942. Palvelusta vapautettavaksi ehdotetut. T 8418:1, SArk.

lausuntoihin, joilla siirtoanomuksia perusteltiin. Syyskuussa tehdyssä henkilöstötilauslauksessa korostettiin laatua ja esitettiin verhoitua arvostelua ylempiä tahoja kohtaan. Anomuksen yhteydessä toivottiin leirille siirrettävien miesten olevan sekä ruumiillisesti että henkisesti siinä kunnossa, jotta nämä pystyisivät palvelemaan kyseisen kaltaisissa erikoisolosuhteissa.²⁰⁶

Edellä mainitusta tapauksesta tulee hyvin esille se ero, joka oli olemassa leirin ja ylempien tasojen ajattelussa, koska vain puolet esitetyistä siirroista toteutuivat. Leirin johdon pyrkimyksenä oli saada mahdollisimman sotilaallisesti käyttäytyvää, kurinalaista ja tervettä miehistöä vartijoiksi, ylemmillä tasoilla näihin toiveisiin suhtauduttiin hiukan varovaisemmin, ehkä resurssien puutteen vuoksi.

Vuoden -43 puolella tilanne rauhoittui leirin johdon tekemien siirtoanomusten kohdalla, vaikka ne eivät täysin loppuneetkaan. Uutta Vaasaan siirtymisen jälkeen tehdyissä siirtoanomuksissa oli se, että kun aiemmin siirtoja oltiin pyritty perustelemaan lähinnä lääketieteellisillä syillä, alettiin niitä nyt perustelemaan myös pelkäämään miehistön käytöksellä, jota pidettiin eri syistä sopimattomana. Esimerkiksi 21.3.1943 anottiin kymmenen miehistön jäsenen siirtämistä toisiin tehtäviin. Syyksi esitettiin toistuvia luvattomia poistumisia, juopumuksia ja tehtävien laiminlyömistä. Tästä joukosta esitettiin kuudelle sotamiehelle uudelleen siirtoa syyskuussa. Tällä kertaa perusteena käytettiin lisäksi erikoisleiriasemaa, johon on kerätty sotavankien levottomin aines ja leirin sijaintia erittäin ”aralla” paikkakunnalla. Tämän vuoksi henkilökunnan tulisi leirin päällikön mielestä olla moitteettomasti käyttäytyvää niin palveluksessa kuin sen ulkopuolellakin.²⁰⁷

---

²⁰⁶ Sotavankileiri 24 n:o 176/I/ sal. 17.9.1942. Kotijoukkojen Esikunnalle. Henkilöstötilaus. T 8418:1, SARk.

²⁰⁷ Sotavankileiri 24 n:o 642/I/2 21.3.1943 ja n:o 724/I/2 14.9.1943. Kotijoukkojen Esikunnalle. Kurittomat miehet. T 8419:1, SARk.

Se mitä leirin päällikkö tarkoitti puhuessaan ”arasta” paikkakunnasta voidaan selittää leirin sotavankien huonon kohtelun aiheuttamalla negatiivisella huomiolla ympäristössään.²⁰⁸ Toisaalta tilanteeseen saattoi vaikuttaa myös muita syitä, jotka ilmenevät esimerkiksi tarkasteltaessa Sotavankileiri 24:n päiväkäskyä n:o 1/43, jolloin leiri oli juuri muuttanut Vaasaan. Siinä puututaan kahteen asiaan, joihin leirin henkilökunnan olisi kiinnitettävä erityistä huomiota; suhtautumiseen ruotsinkieliseen väestöön ja saksalaisiin, joita oli myös kaupungissa. Ruotsinkieliseen henkilökuntaan tuli suhtautua ymmärtämyksellä, eikä heitä saanut painostaa huonon suomenkielen taidon vuoksi. Käskyssä korostetaan, että he ovat myös suomalaisia ja täyttävät omalta osaltaan velvollisuuttaan isänmaatamme kohtaan. Väärinkäsityksistä tässä suhteessa tultaisiin antamaan syyllisille rangaistus. Saksalaisten osalta korostettiin sotilaallista käyttäytymistä ja hyvän vaikutelman luomista aseveljien suuntaan.²⁰⁹

Suhteet saksalaisiin koettiin ylemmillä tahoilla hankalaksi kysymykseksi, johon tuli puuttua jo ennen kuin vakavampia ongelmia pääsi syntymään. Ainakin vuonna -42 tavallisen miehistön joukossa suurimman ongelman muodostivat suomalaiset naiset, jotka aiheuttivat kiistoja aseveljien kesken. Näiden riitojen kerrottiin joissakin Pohjanlahden kaupungeissa edenneen teräseiden käyttämiseen ja ammuskeluihin (etupäässä ilmaan) saakka. Ei ole mitään syytä olettaa, että ongelma ei olisi jatkanut olemassaoloaan myös myöhemmin, vaikka marraskuussa -42 sensuuri kielsikin lehdistöä jatkamasta enää laajaksi käynyttä keskustelua suomalaisten naisten suhteista saksalaisiin sotilaisiin.²¹⁰

²⁰⁸ Sotavankitarkastaja M.H.A. Spåre n:o 708/Sv.tark.lp. 10.7.1943. Kotijoukkojen Esikunnan Järj. 1b:n päällikölle. Henkilökohtainen. T 17763:1, SArk.

²⁰⁹ Sotavankileiri 24:n päiväkäsky n:o 1/43. T:8419:4, SArk; Sotilaiden käytöstä saksalaisia kohtaan pyrittiin säätelemään ylempien tahojen toimesta. Ks. Vaasan Komendantinvirasto. Varuskuntakäsky n:o 2, 21.1.1943. T 8420:40, SArk.

²¹⁰ Favorin & Heinonen 1972, s. 114-115. Pohjanlahden kaupunkeja, joissa kahinoita oli käyty ei eritelty sen tarkemmin, mutta saattaa hyvin olla, että Vaasakin kuului niihin.

Nähtävästi siirtyminen harvaanasutulta seudulta kaupungin läheisyyteen aiheutti mm. sen, että vartijoiden juopottelu ja erilaisilta lomilta myöhästymiset kasvoivat Vaasassa entiseen verrattuna todella huomattavasti.²¹¹ Toisaalta myös erilainen kontrolli lisääntyi huomattavasti, koska mennessään kaupungille vartijat kohtasivat kiristyneen valvonnan mm. kaupungin komendantin järjestyspartiot, jolloin kiinnijäämisen riski kasvoi.

Myös vartiomiesten poliittiset mielipiteet saattoivat olla syynä siirtoon. Esimerkkinä tästä oli leirin päällikön joulukuussa -43 tekemä anomus viiden sotamiehen siirrostä vankileirissä palveluun kelpaamattomana, mitä perusteltiin Valpon kirjelmällä, joka koski kyseisiä miehiä.²¹² Kyseinen tapahtuma oli ilmeisesti seurausta Sotavankikommentajan marraskuussa -43 antamasta käskystä, jonka mukaan kaikista sotavankileireillä palvelevista ja niille siirrettävistä henkilöistä tuli hankkia lausunnot nimenomaan heidän poliittisesta luotettavuudestaan.²¹³

Leirin johdon vaatimukset paremman vartiointimiehistön saamisesta eivät jääneet täysin tuloksettomiksi. Kuten seuraavan sivun taulukosta näkyy ryhmän A osuus vartijoista kasvoi vähitellen noin puoleen koko henkilöstömäärästä. Mikkolan mukaan se vastaisi vankileireillä vallinnutta yleistä tasoa, sillä toukokuussa -44 noin 50 prosenttia kotialueen muodostelmien henkilökunnasta kuului luokkaan B II.²¹⁴

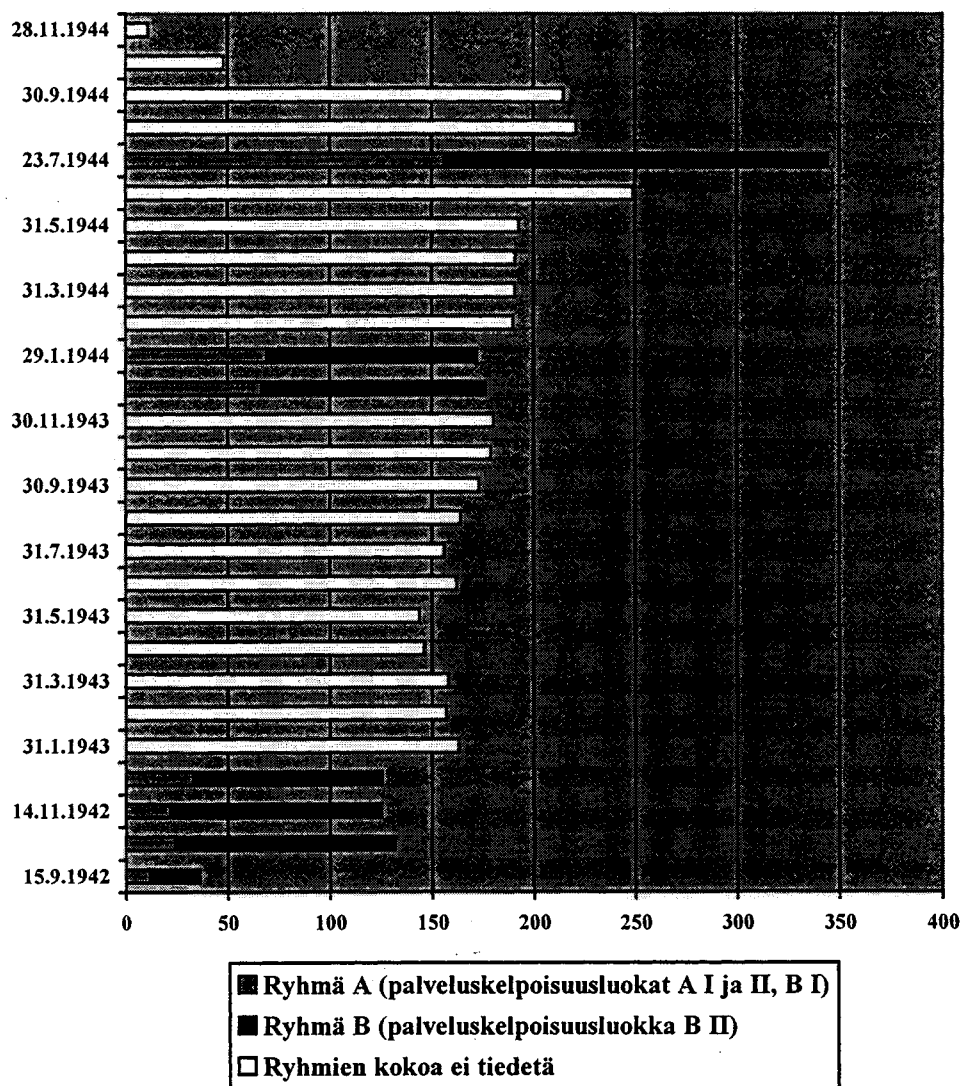
²¹¹ Tämä käy hyvin selville verrattaessa vuosien -42 ja -43 Sotavankileiri 24:n päiväkäskyjä toisiinsa. Päiväkäskyissä oli aina luettelo leirin päällikön sotilashenkilöille antamista rangaistuksista.

²¹² Sotavankileiri 24 n:o 1086/I/2/ sal. 15.12.1943. Sotavankikommentajan Esikunnalle. Miehistönsiirto. T 8419:1, SArk. Valitettavasti mainittua Valpon kirjelmää ei löytynyt, mutta leirin päällikön henkilökohtaisessa kirjeessä kyseiset miehet vastaan ottavan yksikön päällikölle sanotaan, että poliittinen suuntaus on siirron pääasiallinen syy. Sotavankileiri 24 n:o 1/henkilökohtainen 6.1.1944. T 8421:68, SArk.

²¹³ Kujansuu 1999, s.82.

²¹⁴ Mikkola 1976, s.128.

Taulu 4: Henkilöstön määrän ja laadun kehitys²¹⁵

Tiukka pitäytyminen palveluskelpoisuusluokan tarkasteluun ei kuitenkaan kerro koko totuutta, koska ilmeisesti suurin osa leirille siirretystä miehistöstä oli rintamalla palvelutta, palveluskelpoisuusluokassa alentunutta henkilöstöä. Vuoden –43

²¹⁵ Henkilöstötilanneilmoitukset 15.9.-12.12.1941. T 8418:1, SArk; Henkilöstötilanne- ja henkilöstösijoitusilmoitukset 31.12.1943, 29.1.1944 ja 23.7.1944. T 8421:30, SArk; Päivittäiset vahvuusilmoitukset 31.1.-30.11.1943 ja 1.1.-28.11.1944. Valittu aina kuun viimeinen merkintä. Kirjavahvuus, komennuksia, lomaa, yms. ei huomioitu. T 8420:34 ja T 8421:23, SArk.

aikana leirille siirrettiin 108 henkilöä, joista viisi oli A II:sta, 12 B I:sta ja 86 B II:sta.²¹⁶

Nähtävästi siirtojen yhteydessä katsottiin kuitenkin sitäkin seikkaa, että lähetettävät olivat toipuvia tapauksia eli sellaisia, joiden kunto parani ajan kuluessa eli leiri sai tavallaan parempaa ainesta, josta se sai hyödyn toipumisajalta, koska syynä fyysisen kunnan alentumiseen ei ollut pysyvä vamma. Tästä on hyvänä osoituksena leiriltä marraskuussa -43 annettu tilasto palveluskelpoisuusluokasta B II kohonneiden miesten määräästä (16 A I ja A II; 65 B I), jotka tehtäviensä puolesta voitiin korvata heikommalla miehistöaineksella.²¹⁷ Ilmoitus luo sellaisen mielikuvan, että leirillä saattoi olla vielä jonkin verran enemmän korkeampiin palveluskelpoisuusluokkiin kuuluvaa henkilöstöä, mutta näitä pidettiin leirin toiminnan kannalta niin tärkeinä, ettei heistä haluttu luopua.

Vastaavan kaltaisia heikon miehistöaineksen aiheuttamia ongelmia oli myös leireillä 1 ja 3, joissa vangit olivat tavallisuudesta poikkeavaa ainesta. Nähtävästi ratkaisu ongelmaan oli samanlainen, koska upseerisotavankileirin johtaja toivoi leirille siirrettävän täydennysmiehistön olevan rintamalta kotijoukkoihin siirrettyä ainesta, mikä mielestäni viittaa toiveeseen kuntoisuusluokan kohoamisen aiheuttamasta edusta.²¹⁸ Toinen syy tällaiseen toiveeseen saattoi olla myös se, että ajateltiin rintamallakin olleiden vartijoiden olevan paremmin motivoituneita tehtäviinsä ja suhtautumisen venäläisiin sotavankeihin olevan erilainen kuin pelkästään propagandan perusteella muodostetun ennakkokäsityksen omaavilla henkilöillä.

---

²¹⁶ Sotavankileirille 24 siirrettävien nimiluettelot 3.1.-21.12.1943. T 8420:40, SArk.

²¹⁷ Ks. esim. Sotavankileiri 24 n:o 2185/I/5/ sal. 10.11.1943. Vaasan Suojeluskuntapiirin Esikunnalle. Tilasto luokassa nousseista B II miehistä, jotka voidaan korvata vastikehenkilöstöllä. T 8419:8, SArk.

²¹⁸ Kujansuu 1999, s.80-82.

Aivan sodan loppupuolella vartijoiden toiminnassa oli sotavankitarkastaja Björklundin mukaan havaittavissa vakavammaksi luokiteltavia velvollisuuksien laiminlyöntejä. Nähtävästi miehistön joukossa odotettiin jo sodan päättymistä ja upseerien ollessa poissa tehtäviin ei enää suhtauduttu niin vakavasti, vaikka onkin huomattava, että asioiden tila oli mahdollisesti jo pitemmän aikaa ollut samankaltainen ja tässä tapauksessa se tuli esille uuden tarkastajan huomioiden yhteydessä esille.²¹⁹ Tähän viittaa se, että lentokenttätyömaan johto oli aiemminkin valittanut vartijoiden käytöksestä työmaalla, mutta niistä seuranneissa tutkimuksissa ei löydetty vartiomiesten toiminnasta puutteellisuksia.²²⁰ On mahdollista ajatella, että uusi tarkastaja rohkaisi käytöksellään työnantajan edustajia esittämään uudelleen valituksia vartijoiden käyttäytymisestä työmailla.

6.2 ...ja määrä leirin johdon ongelmina

Käytännössä leiri ei ollut vielä saavuttanut määrävahvuuttaan, kun se jo aloitti toimintansa. Tämä käy hyvin ilmi sivulla ⁹⁵ olevasta kaaviosta ja syyskuun puolivälissä Kotijoukkojen Esikunnalle tehdystä anomuksessa, jossa pyydettiin lisää miehiä. Vajaus oli tuolloin ilmoituksen mukaan 85 miestä ja kahdeksan lottaa. Täytyy tosin huomauttaa, että esim. aliupseerien määrä oli kasvanut alkuperäisestä määrävahvuudessa määritellystä 21:stä 35:een kersantin ja alikersantin arvoiseen aliupseeriin, leirille sijoitettujen lottienkin määrä oli kasvanut kaksinkertaiseksi.²²¹ Määrävahvuuksia oltiin siis ilmeisesti kasvatettu jo ennen kuin leiri oli ollut toiminnassa kahtakaan kuukautta.

²¹⁹ Sotavankitarkastaja ev.luutn. Björklundin tarkastuskertomus leiriltä 24 29.7.1944. T 8421:30, SARk. Löydettiin seuraavia puutteita toiminnassa: Saattovartiolta puuttui täysi tuliannos panoksia, maantiellä liikkui sotavankeja ilman vartiota, vartiomiehet eivät hoida tehtäviään työmailla.

²²⁰ Kuulustelupöytäkirjat vartiokomppanian toiminnasta työmailla 26.11.1943 ja 8.1.1944. T 8421:38, SARk.

²²¹ Sotavankileiri 24 n:o 176/I sal. 17.9.1942. Kotijoukkojen Esikunnalle. Henkilöstötilaus. T 8418:1, SARk.

Esikuntaan kuuluvan henkilöstön määrä pysyi vuonna –43 leirin toiminnan laajenemisesta huolimatta lähestulkoon samanlaisena, mikä on sinänsä yllättävää, koska viimeistään osaston II perustamisen myötä olisi odottanut myös papereita käsittelevän henkilöstön osuuden kasvua. Ainoastaan parin viimeisen toimintakuukauden aikana sen koko oli kasvanut, mitä voidaan selittää alueelle evakuoitujen aiheuttamalla työllä ja varautumisella vankien palauttamisen aiheuttamaan lisätyöhön.²²² Henkilöstömäärän vaihtelu on siis selitettävissä hyvin pitkälle vartiokomppaniassa tapahtuneilla muutoksilla.

Leirin johto pyrki myös koko leirin toiminta-ajan tietoisesti kasvattamaan vartijoiden määrää. Tätäkin perusteltiin leirin vangeilla, jotka esimerkiksi leirin päällikkö kapteeni Kujalan ilmoituksen mukaan koostuivat karkureista ja rikollisista, vaatien erikoisen tarkkaa vartiointia. Henkilöstön liian pieni määrä näkyi hänen mukaansa myös siinä, ettei miehistöä ehditty tarpeeksi kouluttamaan.²²³

Käytännössä suurin ero Sotavankileiri 24:n tarpeessa vartijoiden määrään verrattuna normaalileiriin syntyi siitä, että leirialueen ulkopuolella kurileirin jokaista viittä vankia kohden tuli periaatteessa olla oma vartiomiehensä, kun tavallisella leirillä yhdelle vartiomiehelle annettiin valoisana aikana valvottavakseen 20 sotavankia.²²⁴ Myöhemmissä ohjeissa siviilitöihin luovutettujen sotavankien vartioinnista edellytettiin, että työn laadusta ja maastosta riippuen asetetaan vähintään yksi vartiomies

---

²²² Esikunnan koko ennen heinäkuuta –44 vaihteli 30-40 henkilön välillä, mihin on lisättävä myös lotat. Heinäkuussa esikunta oli suurimmillaan (63 henkilöä) ja loppuajan sen koko oli noin 50 henkeä. Sotavankileiri 24:n viikoittaiset vahvuusilmoitukset 31.1.1943-30.9.1944. T 8420:34 ja T 8421:23, SArk.

²²³ Sotavankitarkastaja eversti M.H.A. Spåren tarkastuskertomus 18.11.1942 Sotavankileirillä 24. T 8418:1, SArk.

²²⁴ Vrt. Sotavankileiri 24 vartiomiehistön käyttö 19.9-15.12.1942. T 8418:23, SArk. ja Sisäistä järjestystä koskeva ohjesääntö Sotavankileiri 15:ssä. Fa 2, SArk.

10-40 sotavankia kohden, mikä sekin osoittaa selvästi eron tavallisten ja kurivankien vartioinnin laadussa.²²⁵

Ainakin leirillä 24 tämä perusasetelma säilyi samanlaisena koko toiminta-ajan, koska maaliskuussa -44 leirin päällikkö anoi henkilöstön määrävahvuuden lisäämistä miehistön osalta kaksinkertaiseksi ja esitti perusteluna juuri osaston I vankien erikoisen laadun, joiden vartioinnissa on noudatettava edellä mainittua suhdetta yksi vartija viittä vankia kohden. Tilannetta vaikeutti hänen mukaansa osaltaan myös se, että vankeja ei heidän vaarallisuutensa vuoksi voida myöskään antaa siviilien vartioitavaksi. Näistä syistä työpisteiden lukumäärän kasvu oli leirin päällikön mukaan aiheuttamassa pulan henkilöstöstä.²²⁶ On myös huomattava, että työpisteiden vartiot pyrittiin vaihtamaan n. 1-4 kuukauden välein, mikä myös osaltaan lisäsi miehistön tarvetta, koska vartion vaihdon ajaksikaan ei vankeja voitu jättää vartioimatta.²²⁷ Näiden vaihtojen tarkoituksena oli ilmeisesti estää pienemmissä muodostelmissa helpommin tapahtuva ystävyystyminen sotavankien kanssa ja sotilaallisen käytöksen aleneminen.

Kuten sivulla 61 olevasta kaaviosta ilmenee pysyi henkilöstömäärä leirin Vaasaan muuton jälkeen kutakuinkin samana. Äkillinen nousu henkilöstön määrässä vuoden -43 alussa voidaan selittää sillä, että ylipäällikkö oli tutustuessaan eversti Spåren tarkastuskertomukseen erityisesti kiinnittänyt huomiotaan mm. siihen, että vartiosto leirillä on riittämätön ja käskenyt ryhtyä toimenpiteisiin asian korjaamiseksi.²²⁸ Kesä- ja heinäkuussa 1944 ilmenevä nopea henkilöstön määrän kasvu taas voidaan

---

²²⁵ Siviilitöihin luovutettujen sotavankien vartioimisohjeet. T 8421:67, SArk.

²²⁶ Sotavankileiri 24 n:o 425/I/2/ sal. 21.3.1944. Sotavankikomentajan Esikunnalle. Ehdotus uudeksi määrävahvuudeksi. T 8421:30, SArk.

²²⁷ Sotavankileiri 24 vartiomiehistön sijoitus 15.3.-24.10.1944. T 8422:5, SArk.

²²⁸ Päämajan Järjestelyosasto n:o 1320/Järj. 4/sal. 16.12.1942. Kotijoukkojen Esikunnalle. Sotavankileirissä 24 vallitsevien epäkohtien korjaaminen. Fa 23, SArk.

selittää sotatoimialueelta evakuoitavien vankien mukana tulleen miehistön avulla. Heinäkuun puolivälissä annettiin käsky, jonka mukaan kaikki kurileirin osastoon II, johon evakuoidutkin vangit oli sisällytetty, kuuluvat vangit ja näiden vartijat siirretään Sotavankileiri 16:sta kirjoihin. Tämä selittää vartijamäärän äkillisen laskun kyseisessä kuussa.²²⁹

7 Kurivangit työvoimana

Jatkosodan syttyessä maassa suoritettiin täydellinen mobilisaatio, mikä tarkoitti noin 660 000 työkäiseen väestöön kuuluvan henkilön siirtymistä armeijan palvelukseen pois työmarkkinoilta. Syntyneitä vajuusta pyrittiin korvaamaan tehostamalla kotiin jääneiden eli naisten, nuorten ja ikänsä tai muista syistä armeijan palvelukseen kelpaamattomien työvoimana käyttämisen tehostamisella. Huolimatta keväällä -42 suoritetuista kotiuttamisista, jolloin armeijan palveluksesta vapautettiin lähes kolmasosa sen henkilöstöstä tilanteen helpottamiseksi, oli työvoimasta pulaa sodan loppumiseen saakka.²³⁰

Myös sotavankeja ryhdyttiin heti sodan alusta lähtien käyttämään työvoimana, koska katsottiin, että työtä tekemättömänä ryhmänä he olivat pelkkä taakka, jonka ylläpitäminen kulutti maan niukkoja elintarvikevarastoja.²³¹ Sotavankien tarjoamaa työvoimareserviä käyttivät hyväkseen puolustusvoimat, valtio, kunnat sekä yksityiset työnantajat, joille annettavien sotavankien määrää säätelivät Kotijoukkojen Esikunnan kanssa yhdessä Kulkulaitosten ja Yleisten töiden ministeriö. Elintarviketilän-

---

²²⁹ Sotavankikomendantin Esikunta n:o 3901/Sv. 1/ sal. 17.6.1944. Sotatoimialueelta evakuoitavien sotavankien sijoitus; Sotavankikomendantin Esikunta n:o 4346/Sv. 1/ sal. 15.7.1944. Leiripiirien rajojen muuttaminen. T 8422:13, SArk.

²³⁰ Kujansuu 1999, s.143.

²³¹ Mikkola 1976, s.164.

teen turvaamiseksi sotavankeja käytettiin vuoden -41 aikana eniten sadonkorjuutöissä, joissa heitä pyrittiin sijoittamaan suurina ryhminä yhdelle tilalle, josta heidät työn tultua tehdyksi siirrettiisiin seuraavaan pisteeseen.²³²

Tämä osoittautui kuitenkin huonoksi järjestelyksi ja kevästä -42 lähtien vankeja ryhdyttiin sijoittamaan jopa ympärivuotiseksi työvoimaksi maatiloille. Tällä pyrittiin maan taloudelle koituvan mahdollisimman suuren hyödyn lisäksi pienentämään vankien vartiointiin tarvittavan henkilöstön määrää sekä leirien huoltoon kohdistuneita paineita.²³³ Maatalous- ja metsätyöt säilyivät koko sodan ajan tärkeimpinä sotavankien hyödyntämisalueina, koska niissä heidän tuottavuutensa oli paras. Työvoimantarve näissä töissä oli suuri ja sotavankien työpanoksella maataloudessa pystyttiin helpottamaan myös maassa vallitsevaa elintarvikepulaa.²³⁴

Uusia sotavankileirejä perustettaessa kiinnitettiin ensisijaisesti huomiota siihen, että niiden sijainti mahdollisti vankien tehokkaan työvoimana käyttämisen.²³⁵ Kurileirikään ei muodostanut tässä suhteessa poikkeusta, sillä leirin perustamista Riitasensuolle koskevassa ensimmäisessä ehdotuksessakin huomioitiin se, että heille ehdotetun paikan yhteydessä oli sopiva työmaa, jolle heidät voitaisiin sijoittaa.²³⁶ Myös leirin siirto pois Savonlinnasta tuli tarpeelliseksi, koska turpeennosto keskeytyi ja sopimus Riitasensuo Turve Oy:n kanssa oltiin peruttu 31.12.1942 lähtien. Leirin päällikkö ilmoitti tästä kymmentä päivää aiemmin Kotijoukkojen Esikunnalle pyytäen kiireellisesti ohjeita, koska lähiympäristössä ei ollut tarjolla paljoakaan metsätöitä ja työvälineistäkin oli puutetta, joten vain 100-150 vankia voitiin lähettää työ-

---

²³² Hokkanen 1994, s.14-15, 57-58.

²³³ Kujansuu 1999, s.144-145.

²³⁴ Tirronen 1960, s.60; Vihola 1980, s.163-169.

²³⁵ Tirronen 1960, s.60; Mikkola 1976, s.33.

²³⁶ Kotijoukkojen Esikunta n:o 4185/Järj. 1b/ sal. 20.6.1942. Päämajan Järjestelyosastolle. Sotavankikarkurileirin perustamista. T 19654:F 1, SARk.

hön.²³⁷ Vaasaan siirtymiseen vaikutti nähtävästi osaltaan sekin, että siellä leirialueella tarvittavat rakennukset olivat valmiina, joten vankeja voitiin ryhtyä käyttämään heti siirron jälkeen täysimittaisesti työvoimana lentokenttätöyömaalla, jonne käskyn mukaan sinne tuli määrätä 400 sotavankia päivittäin.²³⁸

Raskaan työn (ensin turvesuolla, myöhemmin lentokenttätöyömaalla) katsottiin olevan tärkeä osa rangaistusta. Työnteosta kurileirillä vapautettiin vain erittäin heikossa kunnossa olleet vangit eli ilmeisesti sellaiset tapaukset, jotka joutuivat vähintäänkin leirin omalle sairastuvalle tai sairaalaan.²³⁹

Lisäksi eduksi voitiin kummassakin leirin sijoituspaikassa katsoa se, että sijoittamalla niihin kurivankeja saatiin vapautettua luotettavammaksi katsottua työvoimaa tärkeämpiin tehtäviin. Esimerkiksi työskentely suolla kuvataan laadultaan erittäin raskaaksi, mutta elintärkeäksi Savonlinnan kaupungin polttoainehuollon kannalta jo ennen kuin leiri 24:n perustamista ryhdyttiin suunnittelemaan.²⁴⁰ Joten kurivangit, joiden arvo työvoimana katsottiin ilmeisesti heikommaksi kuin tavallisten sotavankien, olivat sinne sopivaa työvoimaa ja turpeennostoon osoitettavien määrää pystyttiin kasvattamaan.

Toinen erittäin hyvä esimerkki siitä, että kurivankeja käytettiin tietoisesti korvaamaan tavallisia sotavankia löytyy keväältä -44. Tuolloin Sotavankikomentajan

---

²³⁷ Sotavankileiri 24 n:o 560/I/2/ sal. 21.12.1943. Kotijoukkojen Esikunnalle. Sotavankityövoiman käyttö. T 8418:1, SArk.

²³⁸ Kotijoukkojen Esikunta n:o 441/Järj. 1b/ sal. 1.2.1943. Vaasan työmaaleirin perustaminen. T 8419:1, SArk. Lisäksi leiri määrättiin asettamaan päivittäin kymmenen sotavankia suojeluskunta-piiriin käyttöön, mikäli tämä niitä tarvitsi, vasta näiden kiintiöiden tultua täytettyä saatiin vankeja käyttää leirialueen parannustöihin.

²³⁹ Sotavankileiri 24 n:o 163/I/2/ sal. 25.2.1943. Kotijoukkojen Esikunnalle. Lääkintämajuri Lojanderin tarkastuksessa todettuja epäkohtia. T 8419:1, SArk.

²⁴⁰ Pietola 1987, s.57. Eversti Spären tarkastuskertomus, jossa kerrotaan Riitasensuo Turve Oy:n työmaasta keväällä -42.

Esikunnasta annettiin käsky, jonka mukaan kaikki työpisteissä olevat osasto II:n vangit tuli korvata osasto I:n vangeilla, joita tarvittiin avuksi maatalouden kevättöihin.²⁴¹ Luotettavamman työvoiman vapauttamiseen sopivat hyvin käyttäytyneet kurivangitkin, koska kyseisten työmaidenkaan toimintaa ei niiden oman merkityksen vuoksi haluttu kuitenkaan keskeyttää, varsinkaan kun niiden tarjoamiin töihin voitiin kuitenkin osoittaa työvoimaa.

Sotavankileiri 24:n vaatimukseen toiminnan alkuaikoina liittyi myöskin se, että työmaan tuli olla tarpeeksi suuri koko vankimäärälle, jotta vartiointi saatiin järjestettyä mahdollisimman tehokkaasti sekä taloudellisesti. Alueen tuli olla helposti valvottavissa ja sijoittamalla työtätekevät sotavangit suurille työmaille pystyttiin pitämään kosketukset siviilien kanssa mahdollisimman vähäisinä. Riitasensuolla vankeja työskenteli muuallakin kuin pelkästään turpeennostossa ja leirin omissa töissä, mutta se oli suhteellisen vähäistä. Muut työkohteet käsittivät lähinnä yksityisille tehtäviä metsätöitä ja niihin lähetettävien vankien määrät riippuivat ilmeisesti suotyömaan kulloisestakin tilanteesta ja keskittyi lähinnä loppuvuoteen.²⁴² Pienempien työmaiden avulla pystyttiin säätelemään työvoiman tarpeessa tapahtuneita muutoksia jossakin määrin ja pyrittiin pitämään kaikki työskentelemään kykenevät tehokkaassa työssä.

Vaasan lentokenttätyömaa menetti kuitenkin merkitystään ajan kuluessa ja työvoimatarpeen kasvaessa. Tästä on selvänä osoituksena se, että sinne ohjattavien sotavankien määrää laskettiin kahdesti, molemmilla kerroilla ilmeisesti Yleisten töiden ja kulkulaitosten ministeriön päätöksellä, jolloin kiintiöksi tuli lopulta vain 240 vankia. Nämä työhön annettujen sotavankien määrien laskut eivät olleet Tie- ja ve-

²⁴¹ Sotavankikommentajan Esikunta n:o 2396/Sv. 1. 30.4.1944. Rautatiehallituksen Puutavaratoimiston ja Metsähallituksen työmaiden järjestely. T 8422:14, SArk.

²⁴² Sotavankityövoima- ja perimislueletot 1.10.-31.12.1942. T 8418:10, SArk; Ks. myös Kotijoukkojen Esikunta n:o 8345/Järj. 1b/ sal. 28.12.1942. Yhdistelmä Sotavankityövoima ja perimislueleteloista 1.10.-30.11.1942. T 8418:1, SArk.

sirakennuspiirin toiveiden mukaisia, mikä käy hyvin ilmi leirille asian johdosta lähetetyistä kirjeistä.²⁴³

Kurivankienkin arvon kohoamista potentiaalisena työvoimana oli tapahtunut jo aiemminkin. Kurileiri määrättiin jo elokuussa -43 perustamaan metsätyömaaleiri Pieksämäen pitäjään. Siihen tultaisiin sijoittamaan aluksi 100 vankia ”hyvin käyttäytyneiden” joukosta, mutta käskyssä korostettiin myös sitä, että heidän tuli ehdottomasti olla työkykyisiä.²⁴⁴ Myös elintarvikepulaa helpottavat työt katsottiin syksyllä -43 kaikkea muuta tärkeämmiksi tehtäviksi ja sotavankeja siirrettiin muista vähemmän tärkeistä töistä sadonkorjuuta suorittamaan.²⁴⁵ Sotavankileiri 24:kin lähetti syyskuun ajan vankeja maatiloille töihin. Tosin heidät pidettiin kuitenkin jatkuvasti normaalin vartioinnin alaisena ja suuret päivittäiset vaihtelut vankimäärissä viittaavat siihen, että vangit palasivat työpäivän jälkeen takaisin leirille.²⁴⁶ Eli työvoimatarpeen kasvaessa ei enää ollut ”varaa” pitää tätäkään ryhmää toisarvoisessa työssä, vaikka heidän luotettavuuttaan ei pidettykään parhaana mahdollisena.

Vähennykset saattoivat olla osaltaan suoraa seurausta siitä, että osasto I jaettiin kahtia, mistä lähtien pääleirin jonkin aikaa hyvin käyttäytyneitä vankeja voitiin sijoittaa töihin leirin ulkopuolellekin ja pelkästään Helsingbyyn alaleirin vangit jäivät leirin välittömässä läheisyydessä sijaitseviin lentokentän töihin. Vuoden -44 alussa tämä näkyi myös viiden uuden metsätyöpisteen, yms. työpisteen perustamisena,

---

²⁴³ Vaasan Tie- ja vesirakennuspiiri n:o 1622/4625 9.11.1943. Sotavankileiri 24:lle. T 8419:3, SArk; Vaasan Tie- ja vesirakennuspiiri n:o 1918/5327 24.12.1943. Sotavankileiri 24:lle. T 8422:14, SArk.

²⁴⁴ Kotijoukkojen Esikunta n:o 3153/Järj. 1b/ sal. 24.8.1943. Sotavankityövoiman siirto Rautatiehallituksen Puutavaratoimiston työmaalle. T 8419:2, SArk.

²⁴⁵ Kujansuu 1999, s.145.

²⁴⁶ Ks. Vartiomiesten ja sotavankien päivittäinen sijoitus 3.7.-23.11.1943. T 8420:23 ja T 8420:24, SArk.

joihin sijoitettujen vartijoiden määrästä voi päätellä, että kyseessä olivat osaston I vangit.²⁴⁷

Muitakin merkkejä sotavankityövoiman tarpeen ja merkityksen kasvusta on löydettävissä myös kurileirin kohdalta. Jo huhtikuussa –43 Kotijoukkojen Esikunnan antaman käskyn mukaan kaikki työkykyiset sotavangit eri leireillä oli asetettava tuotavaan työhön ja leirien omaan käyttöön sai jättää vain heikkoja ja raskaaseen työhön kykenemättömiä. Tähän olivat syynä muodostelmien tuloja suuremmat menot. Kyseisen käskyn vaikutukset kurileirillä näkyivät tosin vasta viiden kuukauden kulluttua kenraalimajuri Isaksonin annettua tarkastuksensa yhteydessä määräyksen luokitella leirin vangit näiden työskentelykykyjen mukaisesti.²⁴⁸

Syynä haluttomuuteen totella tätä käskyä oli ilmeisesti se, että lähes koko leirin toiminta-ajan sen johto esitti epäilyjä siitä, että sotavangit vahingoittivat itseään tahallaan tai nauttivat suolavettä tullakseen niin heikkoon kuntoon, että pääsivät pois työnteosta.²⁴⁹ Sitä ei oikein selkeästi sanottu, arveltiinko näiden sotavankien pyrkivän toiminnallaan aiheuttamaan vahinkoa menetetyt työajan ja lisääntyneen hoitotarpeen muodossa vai pidettiinkö vankeja vain auttamattomasti niin työtä vie-roksuvina, että he olivat valmiita lähes mihin tahansa. Eli mahdollisesti leirin johto pelkäsi tällaisten tapausten lisääntyvän entisestään, jos palkkiona olisi pysyvä siirto kevyempään työhön leirialueella.

---

²⁴⁷ Sotavankitarkastaja eversti Spären tarkastuskertomus 11.2.1944. T 8421:30, SArk; Sotavankileiri 24:n päiväkäsky 1/44. 29.2.1944. T 8421:35, SArk.

²⁴⁸ Kotijoukkojen Esikunta n:o 1417/Järj. 1b. 16.4.1943. Säästäväisyyskäsky. T 8419:14, SArk; Kotijoukkojen Esikunta n:o 3059/Järj. 1b/ sal. 1.9.1943. Järjestelyosasto 4:lle. Sotavankileiri 24:n vankien luokittelu. Fa 30, SArk.

²⁴⁹ Ks. esim. Sotavankileiri 24 n:o 212/I/2/ sal. 22.3.1943. Kotijoukkojen Esikunnalle. Sotavankien työkyvyn heikkeneminen. T 8419:2, SArk; Sotavankileiri 24:n huoltokäsky 1/44. 12.2.1944. T 8421:35, SArk.

Toisaalta pääsy erilaisiin töihin, kuten sotavankien ruuan yhteydessä mainittuun purkutyöhön satamassa, toimi palkintona ja kiihokkeena hyvään käytökseen. Ainakin näissä tehtävissä vanki sai tavallista parempaa ruokaa. Sitä olivatko työt kevyempiä ja kohtelu vartijoiden taholta parempaa kuin normaalisti on hankala arvioida.²⁵⁰ Tämä merkitys työnteolle toteutui vasta leirin jo oltua toiminnassa jonkin aikaa ja se oli sidoksissa myös siihen, että kurivangeille annettiin myös mahdollisuus päästä takaisin ”tavallisten” sotavankien asemaan.

Työvoiman käytöstä vastaavien tahojen tavoitteena oli lisäksi saada mahdollisimman suuri taloudellinen hyöty sotavankien tekemästä työstä. Tähän pyrittiin mahdollisuuksien mukaan myös kurivankien kohdalla, vaikka joitakin työn hinnoitteluun liittyviä myönnytyksiä tehtiinkin erikoisen vankiaineksen vuoksi. Tavoitteesta toimii hyvänä esimerkkinä lokakuussa -42 leirille tullut määräys, jonka mukaan leirin omat työt oli rajattava minimiin ja keskitettävä huomio suolla tapahtuvaan työhön, jotta ennen roudan tuloa saataisiin kaivettua vielä 20-24 000 kuutiometriä kuivatusojia urakkana.²⁵¹ Tuottava työ oli tärkeämpää kuin leirin kunnostustyö, joita ei katsottu enää ehdottoman välttämättömiksi sen toiminnan kannalta, koska yksityiseltä työnantajalta saatavalla maksulla pystyttiin vähentämään sotavankien valtiolle aiheuttamia kuluja.

Sotavankileiri 24:n vankien työstä perimä korvaus vaihteli eri aikoina ja eri paikoissa. Korvaukseksi Riitasensuon ojaurakassa oli sovittu 10 markkaa/kuutiometri ja päiväsaavutuksen tavoitelluksi kooksi kaksi kuutiometriä/vanki. Muista töistä tämän ojankaivuun ulkopuolella tuli veloittaa 30 markkaa päivässä, mikä oli normaaliksi katsottava summa tuolla hetkellä.²⁵²

²⁵⁰ Tavallisten vankien kohdalla näin oli ainakin ks. esim. Hokkanen 1994, s.43-45. Komennus maatilalle oli vangille yleensä mieluinen vapaampien olojen ja paremman huollon vuoksi.

²⁵¹ Kotijoukkojen Esikunta n:o 7042/Järj. 1b/ sal. 19.10.1942. Sotavankityövoiman käyttö ja perittävä korvaus. T 8418:10, SArk.

²⁵² Sotavankityövoiman hinnoista eri aikoina. Mikkola 1976, s.177-178; Kujansuu 1999, s.148.

Tämä korvaussumma vankien työstä laski todella merkittävästi lentokenttätömaalla. Työskentelyn alkaessa siellä, millä nähtävästi tarkoitettiin jo Sotavankien järjestelyleiri 2:n vankien työskentelyn alkua, oltiin päivämaksuksi sovittu kymmenen markkaa, joka ottaen huomioon sekä sotilaallisen, että yleishyödyllisen merkityksen oli päätetty pitää ennallaan. Noin kolme kuukautta myöhemmin ilmoitettiin rakennuttajalle maksun korotuksesta 30:een markkaan 1.5.1943 lähtien, jolloin Päämajan määrittelemät uudet työvoimamaksut astuivat voimaan. Maksua määriteltäessä oli ilmoituksen mukaan otettu huomioon työmaan tärkeys ja sen lisäksi myös vaikeasti käytettävä työvoima, jonka vuoksi korvaus jäi alemmaksi kuin se muissa tapauksissa olisi ollut.²⁵³

Nähtävästi pääleirin ”paremmin” käyttäytyvät vangit, joita voitiin käyttää kauempanakin leirialueesta ja eri työpisteissä, katsottiin jo niin hyväksi työvoimaksi, että näiden työnantajille annettiin päivämaksuista vain normaalit alennukset, jotka syntyivät työnantajan tarjoamasta majoituksesta ja ruuasta.²⁵⁴ Tämäkin voi olla yksi syy siihen, miksi lentokenttätömaan kiintiötä supistettiin: muualta työstä saatiin yksinkertaisesti parempi maksu.

Vuoden -43 alussa Kotijoukkojen Esikunnan antaman määräyksen mukaan Sotavankileiri 24:llä kuten muillakaan erikoisleireillä ei ollut mitään rajoituksia sen suhteen, minkä työvoimapiirin alueella niiden sotavankeja käytettiin työvoimana.²⁵⁵ Leirien 1, 3 ja 24 kohdalla tällä pyrittiin ilmeisesti turvaamaan kyseisten leirien mahdollisuudet maksimaaliseen työvoimapotentialinsa käyttöön, koska niiden

---

²⁵³ Kotijoukkojen Esikunta n:o 507/Järj. 1b. 4.2.1943. Sotavankityövoimasta perittävä korvaus. T 8419:11, SArk; Kotijoukkojen Esikunta n:o 1440/Järj. 1b. 19.4.1943. Tie- ja vesirakennushallitukselle. Fa 27, SArk.

²⁵⁴ Esim. Sotavankityösopimus 13.6.1944 Kainaston Polttoturve Oy:n kanssa. T 8422:14, SArk.

²⁵⁵ Kotijoukkojen Esikunta n:o 660/Järj. 1b 15.2.1943. Käsky n:o 6 sotavankileirien ja -sairaaloiden järjestelyä varten. T 8418:7, SArk.

vankiainesta ei erikoislaatusuutensa vuoksi voinut sijoittaa työhön yhtä helposti kuin tavallisia sotavankeja. Jättämällä sijoitusalue vapaaksi pyrittiin ilmeisesti helpottamaan tarpeen vaatiessa nopeitakin siirtoja, kuten leirillä 24 tapahtui esimerkiksi Vaasaan muuton yhteydessä.

Tätä aiempaa käskyä ei kyllä suoranaisesti kumottu osaston II perustamisen yhteydessäkään, mutta silloin kuitenkin leirille 24 määritettiin työvoiman sijoitusalueeksi Vaasan, Kokkolan ja Seinäjoen työvoimapiirit. Tällä alueella osastoon II kuuluvia vankeja voitiin asiaan liittyvien yleisten ehtojen täytyttyä sijoittaa työvoimaksi. Samanlaisia työvoimana käyttämiseen liittyviä uudelleenjärjestelyjä oltiin tehty jonkin verran aiemmin Sotavankileiri 1:ssä.²⁵⁶ Kyseessä oli ilmeisesti lähinnä hallinnollinen muutos, jolla yksityisille työnantajille annettujen sotavankien valvonta ja sijoittaminen siirrettiin Sotavankileiri 24:n vastuulle.

Uuden osaston perustamisella pyrittiin nähtävästi myös välttämään suuria siirtoja paikasta toiseen, koska alun jälkeen oli tarvittava täydennys tarkoitus saada kurileiriltä vapautettujen vankien joukosta. Lisäksi eduksi tuli myös kyseisten sotavankien helpottunut valvonta ja pitäminen mahdollisimman kaukana Neuvostoliiton rajalta. Heitä ei pidetty ”vapautettunakaan” yhtä luotettavina kuin rikkeettömästi käyttäytyneitä sotavankeja.²⁵⁷

---

²⁵⁶ Sotavankikomentajan Esikunta n:o 1737/Sv. 1/ sal. 24.11.1943. Uuden sotavankiosaston perustaminen Sotavankileiri 24:n yhteyteen. T 8419:2, SArk; Kujansuu 1999, s.24-25.

²⁵⁷ Päämajan Järjestelyosasto n:o 991/Järj. 4/ sal. 1.7.1943. Kotijoukkojen Esikunnalle. Sotavankileiri 24:ssä olevien sotavankien siirto toiseen leiriin. T19654:F 10, SArk. Siirrettävä sotavanki on sijoitettava sellaisiin tehtäviin, että häntä voidaan tehokkaasti valvoa. Vankia on kehoitettava palvelemaan uudessa leirissään hyvin, muuten hänet tullaan siirtämään takaisin kurileirille sodan loppuun asti.

8 Kun tavalliset rangaistukset eivät riitä

Suomalaisten varautuminen suureen vankimäärään oli suhteellisen heikko jatkosodan syttyä. Mallia sotavankien käsittelyyn otettiin talvisodan aikana saaduista kokemuksista, mutta tilanne poikkesi olennaisesti aiemmasta kahdessa suhteessa: vankimäärä oli paljon suurempi kuin talvisodassa eikä vankeusaika jäänyt lyhyeksi kuten oltiin odotettu. Nämä seikat ja niistä seuranneet ongelmat pakottivat sotavankien hoidosta vastuussa olevat tahot etsimään uusia ratkaisuja sekä rakentamaan paremmin tehtäviä hallitsevaa laajempaa organisaatiota vuoden -42 keväällä. Myös yleisön mielialojen ja sotavankeihin suhtautumiseen jouduttiin kiinnittämään aiempaa enemmän huomiota, koska vangit olivat entistä näkyvämmiin osa sodanaikaista kotirintamaa, eikä haluttu antaa rintamajoukoille tyytymättömyyden aiheita.

Tässä tilanteessa ryhdyttiin myös toimiin, joilla pyrittiin rauhoittamaan tilannetta leirien sisällä. Niissä koettiin, että osa vangeista oli niin hankalasti käsiteltävää ainesta ja aiheuttivat toiminnallaan esim. karkausyrityksillä liikaa häiriötä leirin normaaliin toimintaan, vaatien vartijoiden määrän lisäämistä tai muita vastaavia korjauksia tilanteeseen, joihin ei haluttu ryhtyä. Vallitsevat rangaistussäännökset, vaikka nekin sisälsivät kansainvälisten sopimusten perusteella kiellettyjä rankaisukeinoja, nähtiin monissa tapauksissa tehottomiksi. Sotilasjohdon mielestä paras ja yksinkertaisin ratkaisu olisi ollut karkauksissa vangeille asetettava kuolemanrangaistuksen uhka, mutta tätä eivät siviiliviranomaiset hyväksyneet, ilmeisesti kansainvälisen tuomion pelossa.

Erityisen ongelmallisiksi katsotuille vangeille päätettiin perustaa oma leiri, jossa kuri ja valvonta olisivat tavallisia leirejä kovempia. Sen tehtäväksi katsottiin tavallisten leirien toiminnan helpottaminen sekä poistamalla ongelmia aiheuttaneita vankeja ja estämällä näiden haitallisen esimerkin leviämistä, että toimimalla etukäteispelotteena siitä kuinka sääntöjen rikkojille tulisi käymään. Tämän tavoitteen saa-

vuttamiseksi pyrittiin tietoisesti aikaansaamaan huhuja, joissa olosuhteet rangais-
tusleirillä kuvattiin todellisuuttakin kehnommiksi.

Leiri perustettiin alun perin lähinnä karkureita varten ja he myös muodostivat yli-
voimaisesti suurimman ryhmän niistä vangeista, joita leirille sen toiminta-aikana
siirrettiin. Nopeasti leirin 24 perustamisen jälkeen sinne ryhdyttiin sijoittamaan
myös muita tavallisilla leireillä ongelmalliseksi koettuja vankeja kuten työstä kiel-
täytyjiä, yms. Näillä toimenpiteillä oli samat tavoitteet kuin karkureiden osalta. Ku-
rinpidollisista syistä leirille siirrettyjen vankien kohdalla alkuperäisen leirin päälli-
köllä ja hänen siirrolle esittämillään perusteilla oli ratkaiseva osuus, sillä lupa siir-
toon oli anottava ylemmiltä tahoilta koko leiri 24:n toiminta-ajan. Tällä pyrittiin
pitämään yllä kontrollia tilanteesta ja estämään kurileirille tulevien määrien kasvua
yli sen. Perussyyt siirtoihin säilyivät sodan loppuun saakka samanlaisina ja niitä
suoritettiin lähes tulkoon toiminnan lopettamiseen saakka. Pietola syytti kirjassaan
Sotavankikomendantin Esikuntaa tarpeettoman byrokratian ylläpitämisestä, varsinkin
välirauhan solmimista edeltäneessä ja sen jälkeisessä tilanteessa, mutta sillä pyrittiin
ilmeisesti pelkästään pitämään tilanne mahdollisimman hyvin hallinnassa.

Ainoa ryhmä, joka poikkesi tästä peruskuvioista olivat erittäin vaarallisina pidetyt
vakooja- ja tuhoamiskoulutuksen saaneet vangit. Heidät lähetettiin leirille suoraan
sen jälkeen, kun heidät oltiin julistettu sotavangeiksi, koska katsottiin, että näiden
erottaminen muiden vankien joukosta poliittisten mielipiteidensä tai yleisen vaaral-
lisuutensa vuoksi oli perusteltua. Tähän ryhmään kuuluvien vankien sijoittaminen
keskitetyksi kurileirille myös päättyi leirin oltua toiminnassa vajaat puoli vuotta,
josta lähtien heidät ryhdyttiin kokoamaan poliittiselle päällystölle tarkoitettuun So-
tavankileiri 3:een osastolle 3 A. Muutos näkyi myös leirillä 24, josta siirrettiin osa
kyseiseen kategoriaan kuuluvista vangeista edellä mainittuun uuteen osastoon, jättä-
en kuitenkin ilmeisesti kehityskelpoisiksi katsottuja henkilöitä edelleenkin paikoil-
leen.

Suomalaiset osoittivat sodan alusta saakka erityistä kiinnostusta kahteen erikoisryhmään, joihin pyrittiin vaikuttamaan tavallisten sotavankien kohtelusta poikkeavilla järjestelyillä. Nämä erikoisryhmät olivat vangeiksi saadut suomensukuisten lähikansojen edustajat ja puna-armeijan upseerit.

Heimosotavangit olivat etuoikeutetussa asemassa, koska heistä katsottiin sopivan ohjauksen avulla voitavan kasvattaa valloitetuille alueille sijoitettavia kansalaisia. Heille perustettiin oma leirinsä, jossa ruoka, varusteet, majoitus, yms. seikat olivat parempia kuin tavallisille sotavangeille tarkoitetuilla leireillä. Myös leirille 24 siirrettäessä heimosotavangeille palautettiin varsin nopeasti heidän omalla leirillään aiemmin nauttimansa etuoikeudet. Kurileirin toiminnan alkuaikoina heimosotavankien siirrot olivat määrältään suhteellisen pieniä. Muutos tässä suhteessa tapahtui vuoden -43 alussa, jolloin viranomaiset ryhtyivät tarkastelemaan niitä tuloksia, joita heimokansalaisten erikoiskohtelulla oltiin saatu aikaan. Niihin ei oltu tyytyväisiä, mikä näkyi kurileirinkin osalta sikäli, että heimosotavankienkin siirtokynnys leirille aleni ja heidän osuutensa sen vankimäärästä alkoi kasvaa. Saman vuoden puolivälissä kyseisiltä vangeilta poistettiin myös osa heidän nauttimistaan etuoikeuksista. Ilmeisesti sen tarkoituksena oli saada aikaan suurempi pelotevaikutus myös heidän kohdallaan.

Upseerisotavankien asema taas oli säädely erikoisilla tätä ryhmää koskevilla määräyksillä kansainvälisissä sopimuksissa ja suomalaiset pyrkivät noudattamaan niitä alusta asti, koska katsottiin että kyseisen ryhmän kannanottoihin ja mielipiteisiin kiinnitettäisiin erityistä huomiota sodan päätyttyä. Sopimuksissa määriteltyjen etuoikeuksien ylläpitäminen koettiin kuitenkin kurileirillä erittäin hankalaksi toteuttaa ja leirille lähetetyistä upseereista pyrittiin pääsemään eroon mahdollisimman nopeasti. Myös leirille siirroista päättävät tahot näkivät ongelmia upseereiden sijoittamisessa leirille 24 ja sodan loppupuolella heidät pidettiin rikkeitäkin tehneenä edelleen omalla leirillään.

Kurileirin tarkoituksena oli toimia sinne siirrettyjen vankien säilytyspaikkana, jossa he olivat periaatteessa jatkuvan valvonnan alaisena. Selvimmin tämä näkyi siinä, että vankeja ei saanut missään tapauksessa luovuttaa työnantajan valvontaan, kuten muiden sotavankien kohdalla oli tavallista. Myös vartijamäärä oli tavallista suurempi ja yhden vartijan valvontaan annettiin pienempi ryhmä kuin normaalitapauksissa. Tähän tarkoitukseen osoitettiin tavallista suurempi henkilökunta. Leirin johto piti lähes koko sen toiminta-ajan vartijoiden määrää liian pienenä ja pyrki johdonmukaisesti kasvattamaan sitä sekä saamaan laadultaan parempitasoista miehistöainesta vartijoiksi, perustellen sitä vankiaineksen ja myöhemmin myös leirin sijoituspaikan aiheuttamilla vaateilla. Miten paljon näillä leirin taholta esitetyillä vaatimuksilla oli lopulta vaikutusta miehistön sijoituksesta vastuussa oleviin tahoihin on vaikea arvioida täsmällisesti, mutta leirin henkilökuntaan pyrittiin nähtävästi sijoittamaan kulloisenkin tilanteen sallimien rajoitusten mukaisesti laadultaan mahdollisimman hyvää henkilöstöä, jonka taso kohoaisi ajan kuluessa.

Kurileirin maine syntyi siitä, että leirille lähetettyjen katsottiin olevan normaaleista rangaistuskäytännöistä piittaamattomia, joten vankiaineksen ajateltiin vaativan rangaistusasteikon sallimia kovimpia rangaistuksia pienemmistäkin rikkeistä, jotta niillä olisi vaikutusta. Tällainen käytäntö oli mahdollinen tavallisten kurinpito-ohjesääntöjenkin puitteissa, koska ne olivat väljästi muotoillut ja jättivät paljon ratkaisuvalltaa rangaistuksen määrääjälle. Toisaalta se saattoi myös aiheuttaa ongelmia, kuten Vaasaan siirtymisen jälkeen ilmeni.

Leirin päällikön katsottiin tulkinneen vankien kohtelua koskevia ohjeita liian ankara-
rasti, mikä oli aiheuttamassa huomion kiinnittymistä vankien saamaan kohteluun. Hänen seuraajansa oli toimissaan varovaisempi, joten tuntuu ilmeiseltä, että ohjeita annettiin myös suullisesti tai kirjalliset ohjeet ovat hävinneet. On vaikeaa osoittaa tulisiko kyseistä tapahtumasarjaa pitää osoituksena ylempien tahojen suorittaman valvonnan heikkouksista vai oliko kyseessä aiemmin hiljaisesti hyväksytty toimintamalli, johon jouduttiin puuttumaan ympäristön paineen noustua liian suureksi.

Kohtelussa tapahtuneita ylilyöntejä ei ilmeisesti pidetty kuitenkaan kovinkaan merkittävinä ja saattaa olla ettei niitä välttämättä haluttu ryhtyä tarkemmin tutkimaan, koska kyseessä olivat erityisen vaikeasti käsiteltävinä pidetyt vangit. Toisaalta on huomattava myös se, että leirin jokapäiväisestä toiminnasta vastaavat henkilöt olivat toiminnan loppupuolellakin halukkaita tiukentamaan kaikkein kurittomampina pidettyjen yksilöiden rangaistuksia ja kohtelua, kun taas ylemmät tahot näkivät kurileirin osana suurempaa kokonaisuutta, eikä sille enää tuossa vaiheessa haluttu antaa suuria etuoikeuksia.

Vankiaineksen käsittäminen parantumattomaksi ilmeni myös karkurileirin karkaamistapausten kohdalla. Karkaamisyrityksiä tapahtui leirin toiminnan alku- ja loppu-aikana. Varsinkin alkuaikana yritys päättyi hyvin usein vartiomiehen aseenkäyttöön, jonka tuloksena vanki kuoli. Aseen käyttämisen oikeutusta vangin pysäyttämiseen ei kertaakaan kyseenalaistettu ainakaan leirin johdon taholta ja turvallisuussäännöissäkin korostettiin, että asetta oli käytettävä empimättä, koska kyseessä olivat vaarallisiksi katsottavat vangit. Nähtävästi yrityksessään epäonnistuneista pyrittiin tekemään parempi pelote muille sotavangeille, koska karanneen vangin mahdollisuudet tulla pidätetyksi elävänä kasvoivat huomattavasti, mikäli hän onnistui välttämään ensimmäiset leirin itsensä järjestämät etsinnät. Karkaamisyrityksen yhteydessä ammuttujen määrä laski käytännössä nolnaan vuoden -43 elokuun jälkeen. Tätä voidaan selittää leirin päällikön vaihtumisella, mutta toisaalta samanlainen suuntaus oli havaittavissa kaikissa sotavankimuodostelmissa, joten kyseessä saattoi olla myös ylempää tullut kehoitus välttää sotavankien ampumista ja estää paon jatkaminen muilla keinoilla.

Sotavankileiri 24:n vangit olivat periaatteessa huolloltaan samassa asemassa muiden sotavankien kanssa. Vaatteista ja muista vastaavista varusteista samoin kuin ruuasta oli toiminnan alkuvaiheessa pulaa. Ruuan kohdallakin noudatettiin yleisten ohjeiden mukaisia päiväannoksia, jotka eivät vain olleet tarpeeksi suuria erittäin raskaassa työssä olevien sotavankien kunnossapitämiseksi. Nämä kaikki epäkohdat voidaan

selittää uuden leirin asemalla sekä maassa vallitsevalla yleisellä tarviketilanteella, eikä voida varmasti osoittaa, että kurileirille oltaisiin tietoisesti luotu näissä suhteissa ankarampia olosuhteita kuin tavallisten vankien kohdalla, joilla ilmeni samankaltaisia ongelmia.

On mahdotonta sanoa tarkalleen suunniteltiinko Sotavankileiristä 24 aluksi samanlaista täysin suljettua leiriä kuin Sotavankileiri 3 oli, josta siirtoja takaisin muille leireille ei suoritettaisi. Laajemmassa mitassa tapahtuvat vankien siirrot pois kurivankien joukosta alkoivat vuoden -43 jälkipuolella. Tämän muutoksen täsmällistä syytä on vaikea osoittaa, koska se oli seurausta useista samanaikaisista tapahtumista. Leirille tarvittiin tilaa uusia vankeja varten. Sotavankien merkitys työvoimana kasvoi, mikä näkyi myös leirillä 24 osaston I jakamisena kahteen osaan, joita erotti toisistaan erityisesti se minkäläisissä tehtävissä heitä voitiin käyttää. Organisaatiota selkiytettiin ja perustettiin Sotavankikomentajan virka, jonka tarkoituksena oli pysyä paremmin kokonaisvaltaiseen sotavankien kohtelun valvontaan ja parantamaan heidän olojaan mahdollisuuksien rajoissa. Taustalla voidaan myös nähdä muuttunut asenne sotavankeja kohtaan. Nyt ryhdyttiin varautumaan siihen mahdollisuuteen, että sodan lopputulos ei olisikaan odotusten mukainen ja tavalliseen venäläiseen sotavankiinkin kiinnitettiin aiempaa enemmän huomiota.

Tällä kehityksellä oli vaikutuksia myös kurileirin toimintamalleihin. Aiemmin oltiin huomio kiinnitetty mahdollisimman tehokkaaseen kurin ja järjestyksen pitämiseen, johon pyrittiin pelkästään ankarien rangaistusten avulla. Vuoden -43 jälkimmäisellä puoliskolla ryhdyttiin myös leirillä 24 jakamaan ”palkkioita” aiemminkin erikoiskohtelua saaneiden pienten ryhmien lisäksi kaikille vangeille, jotka siellä ollessaan käyttäytyivät mallikelpoisesti.

Siirron syyllä saattoi olla merkitystä rangaistusaikaan. Karkaamisyritys katsottiin kaikista raskaimmaksi rikkomukseksi ja siihen syyllistyneiden leirillä oloajat olivat pisimpiä, mikä ei sinänsä ole hämmästyttävää, kun ajatellaan, että kyseinen eri-

koisleiri perustettiin alun perin juuri karkureita varten. Epävarmuustekijäksi tämän suhteen onkin todettava vankien leirillä tekemät rikkeet, jotka olivat yhtenä esteenä poispääsulle, mutta erot eri ryhmien välillä olivat niin suuria, ettei se tunnu ratkaisevalta tekijältä tässä suhteessa. Toiseksi on huomattava leirin päällikön vaikutus, koska hän teki ehdotukset siirrettävistä vangeista.

Maassa oli armeijan mobilisaation seurauksena työvoimapula, jota pyrittiin lievittämään muun muassa sotavankien tarjoaman työvoiman avulla. Eniten sotavankeja käytettiin maa- ja metsätöihin, koska niissä heidän tuottavuutensa katsottiin olevan suurimmillaan. Myös kurivankeja pyrittiin käyttämään mahdollisimman tehokkaasti työvoimana, vaikka heidän pitämisensä koko ajan tehokkaan valvonnan alaisina asettikin tiettyjä erityisvaatimuksia, esim. leirin toiminnan alkuaikana työskentely pyrittiin keskittämään yhdelle alueelle, jotta vartiointi saataisiin järjestettyä mahdollisimman taloudellisesti ja tehokkaasti. Raskas työ oli osa kurivankien rangaistusta, josta vapautettiin vain todella heikossa kunnossa olevat vangit. Sijoittamalla kurivangitkin töihin saatiin vapautettua luotettavampana pidettyä ja siksi helpommin käytettävää työvoimaa muihin tehtäviin.

Sodan jatkuessa ja työvoimatarpeen kasvaessa alettiin kiinnittää huomiota myös aiemmin ongelmallisiksi koettuihin upseeri- ja kurivankeihin, joiden käyttämistä pyrittiin tehostamaan entisestään. Hyvin käyttäytyneitä leirin 24 vankejakin ryhdyttiin loppuvuodesta osoittamaan erilaisiin töihin ja heitä saatettiin sijoittaa työpisteisiin, vaikka valvonta edelleenkin pidettiin ainoastaan armeijan tehtävänä. Toisaalta myös siirroilla pois kurivangin asemasta voitiin jossakin määrin työvoiman vastata kasvaneeseen kysyntään.

9 Lähteet

Painamattomat alkuperäislähteet

SOTA-ARKISTO (SArk) Helsinki

Sotavankileiri 24

T 8418:1-:3, :5-:7, :10, :23.

T 8419:1-:4, :6-:11, :13-:14.

T 8420:20-:21, :23-:24, :34, :40, :49.

T 8421:23, :30, :35, :38, :67-:68.

T 8422:5, :11-:14, :32-:33.

Kotijoukkojen Esikunta

Sotavankitoimisto

Kirjeistö: Fa 2, Fa 20, Fa 23-27, Fa 30-31.

Sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat: H 2.

Kotijoukkojen sotavankitarkastaja

T 7230:1.

Päämaja

Sotavankitoimisto (Järj. 4)

Kirjeistö: T 19654: F 1, F 3, F 6-F 8, F 10.

Sotavankikomentajan Esikunta

Luettelot: T 19655:B 1.

Pääesikunta

Sotavankikomentajan Esikunnan selvityselin

Kirjeistö: T 19663:F 1.

Luettelot: T 19658:B 1.

Sotavankitarkastaja M.H.A. Spåren kokoelma

T 17763:1.

Kirjallisuus

CASTRÉN 1947. Castrén, Erik: Kansainvälinen oikeus. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja n:o 14. Porvoo.

FAVORIN & HEINONEN 1972. Favorin, Martti & Heinonen, Jouko: Kotirintama 1941-1944. Helsinki.

HAAPALA 1989. Haapala, Pertti: Sosiaalhistoria. Johdatus tutkimukseen. Helsinki.

HANSKI 1990. Hanski, Raija: Behandlingen av krigsfångar under vinter- och fortsättningskriget. En folkrättslig studie. Åbo Akademi.

HEIKURA 1967. Heikura, Mikko: Rintamajoukkojen mieliala. Tutkimus Suomen armeijan rintamajoukkojen mielialasta Suomen ja Neuvostoliiton välisen sodan aikana vuosina 1941-1944. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia n:o 85. Helsinki.

HOKKANEN 1994. Hokkanen, Petri: Sotavankien käyttö maataloustyövoimana Pohjois-Savossa vuosina 1941-44. Suomen historian pro gradu, Joensuun yliopisto.

KANNINEN 1988. Kanninen, Ermei: Venäläiset emigrantit Suomen neuvostoliittolaisia sotavankeja avustamassa. Sotahistoriallinen aikakauskirja 7. Jyväskylä.

KUJANSUU 1999. Kujansuu, Juha: Kenraalikoppi ja Sikalaryssät. Jatkosodan politrukki ja upseerisotavangit. Suomen historian liseniaattityö, Jyväskylän yliopisto.

KUJANSUU 1995. Kujansuu, Juha: Upseerisotavangit. Neuvostoupseerit Köyliön upseerisotavankileirissä 1941-1944. Suomen historian pro gradu, Jyväskylän yliopisto.

KULHA 1972. Kulha, Keijo: Tarkoituksellista tiedotustoimintaa. Sodanaikaisen propagandan kuva todellisuudesta vuosina 1943-44. Henkinen maanpuolustus Tutkimussarja 12. Helsinki.

LAINNE 1980. Laine, Antti: Partisaanitoiminta suomalaisia vastaan viime sodan aikana. Jyväskylän yliopistossa kesällä 1980 pidetyn historian opettajien täydennyskoulutuskurssin ja SUOMA:n seminaarin esitelmät. Jyväskylä.

LAINNE 1993. Laine, Antti: Suomalaista miehityspolitiikkaa: Sotilashallinto Itä-Karjalassa. Jatkosodan historia 4. Porvoo.

LAINNE 1982. Laine, Antti: Suur-Suomen kahdet kasvot. Itä-Karjalan siviiliväestön asema suomalaisessa miehityshallinnossa 1941-1944. Keuruu.

LINDSTEDT 1999. Lindstedt, Jukka: Kuolemaan tuomitut. Kuolemanrangaistukset Suomessa toisen maailmansodan aikana. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisu A-sarja n:o 221. Helsinki.

LUOSTARINEN 1986. Luostarinen, Heikki: Perivihollinen. Suomen oikeistolehdistön Neuvostoliittoa koskeva viholliskuva sodassa 1941-1944: tausta ja sisältö. Jyväskylä.

MANNINEN 1993. Manninen, Ohto: Rauhanehdot selviävät. Teoksessa Jatkosodan historia 4. Porvoo.

MANNINEN 1994. Manninen, Ohto: Sotavangit ja sotavankileirit. Teoksessa Jatkosodan historia 6. Porvoo.

MIKKOLA 1976. Mikkola, Timo: Sotavankikysymys Suomessa 1941-1944. Poliittisen historian pro gradu. Helsingin yliopisto.

MÄKELÄ 1965. Mäkelä, Jukka: Salaisen sodan saatosta. Porvoo.

NUORTEVA 1987. Nuorteva, Jussi: Vangit – vankilat – sota. Suomen vankeinhoitolaitos toisen maailmansodan aikana. Suomen vankeinhoidon historiaa 4. Helsinki.

NYGÅRD 1998. Nygård, Toivo: Erialaisten historiaa. Marginaaliryhmät Suomessa 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa. Jyväskylä.

PELTONEN 1999. Peltonen, Matti: Mikrohistoriasta. Tampere.

PIETOLA 1987. Pietola, Eino: Sotavangit Suomessa 1941-1944. Dokumentteihin perustuva teos sotavankien käsittelystä Suomessa jatkosodan aikana. Jyväskylä.

RAUTAPÄÄ 1945. Rautapää, Jaakko: Sotavankien rikosoikeudellisesta asemasta. Defensor Legis n:o 1/1945.

RISLAKKI 1982. Rislakki, Jukka: Erittäin salainen. Vakoilu Suomessa. Vaasa.

ROSAS 1976. Rosas, Allan: The legal status of prisoners of war. A study in international law applicable in armed conflicts. Turku.

ROSÉN 1993. Rosén, Gunnar: Sodan lait. Käsikirja. Helsinki.

ROSÉN 1998. Rosén, Gunnar: Suomalaisina Itä-Karjalassa. Sotilashallinnon ja Suomen Punaisen Ristin yhteistoiminta 1941-1944. Jyväskylä.

SALLINEN 1993. Sallinen, Aarre: Sotavankileiri numero 11 Valkeakoskella. Valkeakoski.

SALMINEN 1976. Salminen, Esko: Propaganda rintamajoukoissa 1941-1944. Suomen armeijan valistustoiminta ja mielialojen ohjaus jatkosodan aikana. Keuruu.

SEPPÄLÄ 1991. Seppälä, Helge: Asemasodasta Katkeraan Rauhaan. Falun.

SEPPÄLÄ 1971. Seppälä, Helge: Neuvostopartisaanit toisessa maailmansodassa. Suomen Sotatieteellisen Seuran julkaisuja N:o 10. Porvoo.

SEPPÄLÄ 1989. Seppälä, Helge: Suomi miehittäjänä 1941-1944. Helsinki.

SOTAVANKIEN ERIKOISKUULUSTELUKYSYMYKSIÄ 1944. Päämajan tiedusteluosaston julkaisu.

SOTAVANKIEN KUULUSTELUOPAS 1943. Päämajan tiedusteluosaston julkaisu.

SUDENNIEMI 1987. Sudenniemi, Seppo: Salaisen sodan varjot. Tiedustelua ja desanttitoimintaa talvi- ja jatkosodassa. Keuruu.

TIAINEN 1960. Tiainen, L: Kotijoukkojen ja suojeluskuntajärjestön toiminta. Suomen sota 1941-1945, osa 9. Kuopio.

TIRRONEN 1975. Tirronen, Eino: Sotatalous. Suomen sota 1941-1945, osa 11. Helsinki.

TIRRONEN – ELFVENGREN 1994. Tirronen, Eino – Elfvengren, Eero: Sotatalous. Teoksessa Jatkosodan historia 6. Porvoo.

VIHOLA 1980. Vihola, Teppo: Paikallistason kysymyksiä Keski-Suomen sota-aikaisessa työvoimahallinnossa. Jyväskylän yliopistossa kesällä 1980 pidetyn historian opettajien täydennyskoulutuskurssin ja SUOMA:n seminaarin esitelmät. Jyväskylä.

LIITE 1: Ilmianto Sotavankileiri 7:n työmaan vartioinnin heikkoudesta¹

Saavuin toipumislomalle Viipurin maalaiskunnan Näävälän kylän Patopohjaan 24.3.43.

Ihmeekseni kuulin kotini ja naapurini naisväeltä, että siellä on jo pitemmän aikaa aina päivittäin liikkunu sotavankia ilman vartioita naisväeltä ruokaa kerjäten, jossa he ovat onnistuneetkin naisväen pelosta antaessa.

Sitten sain sen itse todeta. 25.3. Kotini pihaan ilmestyi kaksi vankia perunoita rysäksi tolkuttaen. Näille annoit lähön heti takaisin, sitten iltapäivällä tuli vielä yksi vanki joka myös sai lähdön. Minun kotiini ei ole sen jälkeen tullu, vaan on ohi kulkenu naapurissa 28.3.43. kävi ainakin yksi vanki.

Asukkaita jotka ovat paikkakunnalla on vallannut kauhu, jos tätä saa jatkua kesänkin tullen, niin ei naisväki uskalla liikkua missään miesväen ollessa rintamalla.

Vangit on Lyykylän metsätyö vankileiriltä.

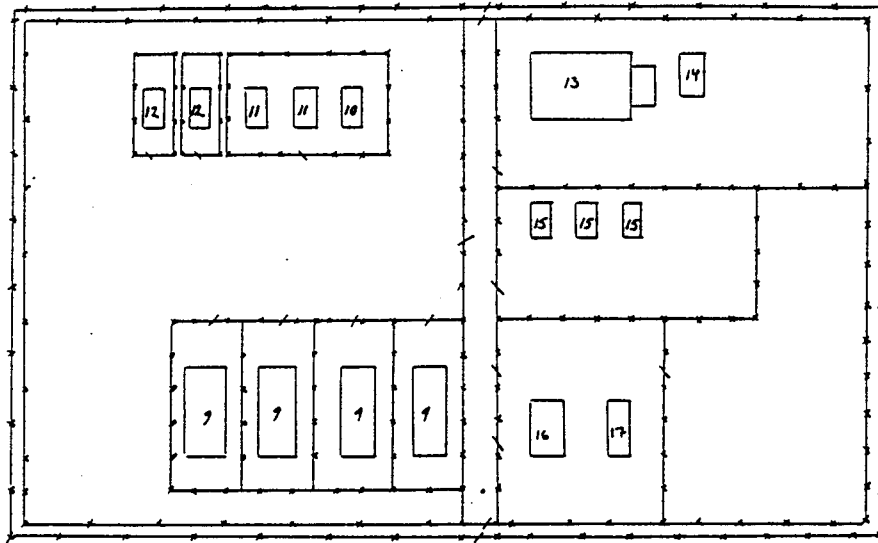
Viipurissa 31.3.43

Kers. S. V.

---

¹ Kotijoukkojen Esikunta, Fa 26, SArk.

LIITE 2: Sotavankileiri 24:n leirialueen luonnos (Riitasensuo)²

⇒
VANKIEN SAUNA,
PELITUPA JA
TYÖKALUHUONE
N. 150 M. PÄIK.
SÄ. ITSE LEIRIN
HUOLEN OSOITTE.
MÄSSÄ JUUMASSA
SA.

Selitykset:

1. Esikunta	10. Vastaanottoparakki
2. Upseerien asuntoja	11. Vankien sairastupa
3. Lottien asuntoja	12. Eristysparakki
4. Päävartio	13. Vankien keittiö ja ruokailukatos
5. Vartiokomppanian asunnot ja sairastupa	14. Muonavarasto
6. Upseerien ja miehistön keittiöt ja ruokasali	15. Suutari - räätäli - puuseppäparakki
7. Muona ja työ ym. parakki	16. Autotalli
8. Sauna upseerit ja miehistö	17. Hevostalli
9. Vankien asuntoparakki	

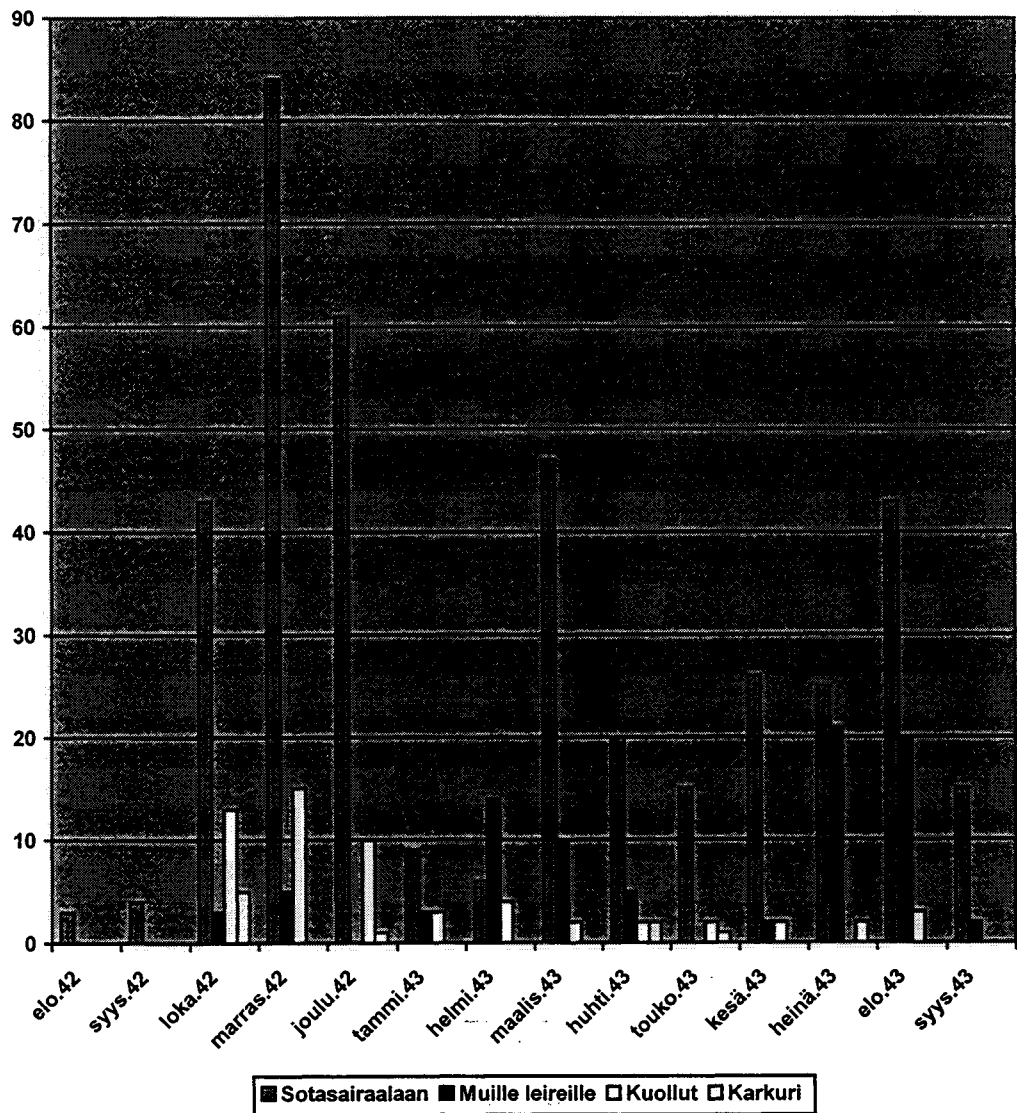
² T 8418:5, SArk.

LIITE 3: Vähemmistökansallisuusjaottelu Sotavankileirillä 24 30.11.1943³

A. Slaavilaiset		Tverin karjalaiset.....6
a) Moldaulaiset.....2		Vatjalaiset.....
Ruteenit.....		Vepsäläiset.....3
Ukrainalaiset.....48		Vienalaiset.....2
b) Valkovenäläiset.....22		b) Lähi-inkeriläiset.....
c) Puolalaiset.....8		Inkerinsavakot.....
		Lähikarjalaiset.....13
		Liiviläiset.....
		Suomalaiset.....1
		Lappalaiset.....
B. Turkotataarilaiset		D. Kaukaasialaiset
a) Tataarilaiset.....9		a) Georgialaiset (gruusialaiset).....1
b) Bashkirilaiset.....3		Karthvel.....
c) Kirgiisit.....1		Lezgin.....
d) Altai.....		b) Abhaz.....
Badakshan.....		Adherbeidshanilaiset.....
Burjat.....		Adzah.....
Goldit (nanai).....		Armenialaiset.....
Hakas.....		Avar.....
Jakut.....		Balkar.....
Jukagir (odulit).....		Dagestanilaiset.....
Kalmuk.....		Dargin, dargu.....1
Kumuk.....		Iber.....
Kazah.....4		Ingush.....
Korealaiset.....		Kabardin, kabirdin.....
Mongol.....		Karatshi.....1
Oirat.....		Lakitsh.....
Tadshik.....		Lakzhi.....
Tashkent.....		Mingrel.....
Tsuvasch.....		Osset, ossetin.....
Tunguz.....		Tserkesh.....1
Turk.....		Tshetshen.....
Turkmen.....		Kaukaasialaiset.....1
Uzbek.....		
C. Suomalais-ugrilaiset		E. Erilliset kansallisuudet
I a) Syrjän (komi).....1		a) Virolaiset.....1
Votjak (Udmurt).....1		b) Latvialaiset.....
b) Ersä (Mordva).....6		c) Liettualaiset.....
Tsheremis (Mari).....		d) Saksalaiset. 1) Volgan.....
Mendshi (Vogul).....		2) Ukrainan.....
Moksha (Mordva).....		e) Espanjalaiset.....
Mordva (moksha + ersa).....		f) 1) Tshökkiläiset.....
Ostjak jenisei-ostjakit.....		2) Romanianlaiset.....
Perm.....		3) Kreikkalaiset.....
Samojed: jurakki samojedit.....		g) Juutalaiset.....2
jenisei ”.....		h) Bulgarialaiset.....
tavgy ”.....		i) Muut yllämainitsemattomat vähemmistökansal-
ostjakki ”.....		lisuudet.....
kamassi ”.....		
Vogul.....		
II a) Aunukselaiset		
Inkeriläiset.....10		
Itäkarjalaiset.....6		

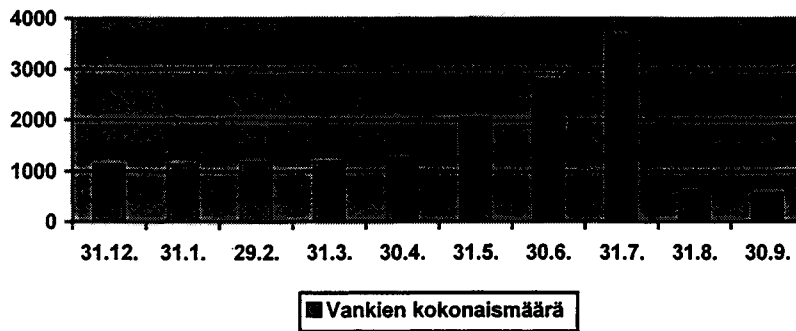
³ Kotijoukkojen Esikunnan kaavake N:o 3, T 8421:30, SARk.

LIITE 4: Kurileiriltä poistettujen vankien siirron syyt kuukausittain 8/42 – 9/43⁴

⁴ Viikkoilmoitukset sotavangeista 8.8.1942-30.9.1943. T 8419:3 ja T 8420:49, Sark.

LIITE 5: Sotavankileiri 24:n kokonaisvankimäärän kehitys 31.12.1943-30.9.1944⁵

LIITE 6: Otteita sotavankileiri 24:n päiväkäskyistä⁶

Päiväkäsky n:o 1/42

”Kiinnitän alaisteni huomion vartioitavana olevan vankiaineksen laatuun. Täällä vartioitavat vihollisvangit eivät ole suinkaan mikään ajatukseton ja tylsä lauma, vaan viekkaasti laskelmoiva, piintynyt ja kiihkomielinen bolseviikkijoukko, joka on valmis käyttämään jokaista samaansa tilaisuutta karkaamiseen, kapinaan ja väkivallantekoihin.”

Päiväkäsky n:o 4/43

”Alkavan kevään ja kesän aikana on mieliala vankien keskuudessa muuttunut siihen suuntaan, että karkaamistapauksia tulee varmasti sattumaan. Tämä on jokaisen vartioitehtävissä toimivan pidettävä aina muistissa, eikä annettava kevätyksymyksen ja velttouden päästä valtaan estämään vartioitehtävien kunnollista suorittamista. Jokainenhan meistä tietää kuinka vaarallinen roisto ja pahantekijä karannut sotavanki on päästessään vapaana tekemään tuhojaan turvattoman ja aseettoman siviiliväestön keskuudessa, murhaten ja ryöstäen mitä käsiinsä saavat. Tämän kaltaisia tapauksiahan meillä Suomessa on tämän sodan aikana ollut jo tarpeeksi, jotta ne kyllin selvästi riittävät osoittamaan ryssän raakuuden.”

⁵ Sotavankitilanneilmoitukset 31.12.1943-31.7.1944. T 8422:12, SArk.

⁶ Sotavankileiri 24:n päiväkäsky n:o 1/42 1.10.1942. T 8418:7, SArk; Sotavankileiri 24:n päiväkäsky 3/43 12.4.1943. T 8420:40, SArk.

Liite 7: Sotavankien varusteet 4.8.1943⁷

	Varastossa	Sotavangeilla
Paitoja	592	557
Alushousuja	772	557
Jalkarättejä	492	557
Kesälakkeja	-	557
Talvilakkeja	321	-
Kesäpusero	22	557
Talvipusero (Engl.)	482	-
Talvihousut	493	-
Kesähousut	-4	510
Kesähousut (Engl.)	261	47
Toppahousut	80	-
Manttelit	3	413
Toppatakit	265	4
Pomppatakit	48	80
Puolitakit	9	60
Nahkajalkineet	85	83
Puujalkineet	-	465
Kumijalkineet	-	9
Tallukat	559	-
Käsineet	308	100
Villapaidat	22	-
Paperijalkarätit	190	-
Paperipatjat	7	23
Lakanat	49	30
Tyynynpäälliset	20	20
Pyyheliinat	25	25
Peitehuovat	-	15

⁷ Sotavankileiri 24 n:o 645/I/2/ sal. 23.8.1943. Kotijoukkojen Esikunnalle. Sotavankileiri 24:n päällikön vaihto, liite 11. Fa 31, SARK.